

VAASAN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Viestintätieteiden laitos

Tuija Latvala

Aikuisille maahanmuuttajille suunnattujen suomen kielen oppikirjojen
Suomi-kuva 1980- ja 2000-luvulla

Viestintätieteiden pro gradu – tutkielma

Vaasa 2008

SISÄLLYS	1
TAULUKOT	2
TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	4
1.1 Tavoite	6
1.2 Aineisto	7
1.3 Menetelmä	8
1.4 Aikaisempi tutkimus	9
2 MAAHANMUUTTAJAT	11
2.1 Keitä maahanmuuttajat ovat	11
2.2 Maahanmuuttajien kotouttaminen	14
2.3 Kotoutumiskoulutus	14
3 AIKUISTEN MAAHANMUUTTAJIEN KIELEN OPETUS JA OPPIKIRJAT	17
3.1 Aikuisten maahanmuuttajien opettamisen historiaa	17
3.2 Aikuisopiskelu	19
3.3 Aikuisten maahanmuuttajien opettaminen	20
3.4 Opetusmenetelmät maahanmuuttajien suomen kielen koulutuksissa	22
3.5 Kielen ja kulttuurin opettaminen	25
3.6 Oppikirjan funktiot	27
4 SUOMI-KUVA, KULTTUURI JA YHTEISKUNTA	32
4.1 Suomi-kuva	32
4.2 Kulttuuri	33
4.3 Suomalainen kulttuuri	35
4.4 Maankuva	36
4.5 Stereotypiat	37

4.6 Suomalaisuus	38
4.7 Suomalainen yhteiskunta	40
4.8 Yleiset käsitykset suomalaisista maailmalla	43
5 AINEISTOSTA NOUSEVA SUOMI-KUVA	46
5.1 Aineiston kuvaus	46
5.2 Menetelmä	48
5.3 Teemat	49
5.3.1 Teemana perhe	52
5.3.2 Teemana työ	56
5.3.3 Teemana koti ja asuminen	59
5.3.4 Teemana matkustaminen, viikonloput ja lomat	61
5.3.5 Teemana koulu ja opiskelu	64
5.3.6 Teemana uskonnot	66
5.3.7 Teemana ruoka ja juoma	68
5.3.8 Pienempien teemojen kvalitatiivinen analysointi	69
5.4 Yhteenveto	75
6 LOPPUPUOHDINTA	78
LÄHTEET	83
TAULUKOT	
Taulukko 1. Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset vuonna 2007	13
Taulukko 2. Teemat 1980- ja 2000-luvulla	50
Taulukko 3. Perhe	54
Taulukko 4. Työ	57
Taulukko 5. Koti ja asuminen	60
Taulukko 6. Matkustaminen, viikonloput ja lomat	62
Taulukko 7. Koulu ja opiskelu	64
Taulukko 8. Uskonnot	66
Taulukko 9. Ruoka ja juoma	68

VAASAN YLIOPISTO**Humanistinen tiedekunta**

Laitos:	Viestintätieteiden laitos
Tekijä:	Tuija Latvala
Pro gradu -tutkielma:	Aikuisille maahanmuuttajille suunnattujen suomen kielen oppikirjojen Suomi-kuva 1980- ja 2000-luvulla
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Viestintätieteet
Valmistumisvuosi:	2008
Työn ohjaaja:	Anita Nuopponen

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaista Suomi-kuvaa aikuisille maahanmuuttajille suunnatut suomen kielen oppikirjat välittävät 1980- ja 2000-luvulla, ja onko oppikirjojen Suomi-kuvassa tapahtunut muutoksia. Aineistosta nousseita teemoja analysoimalla selvitettiin, millainen kuva Suomesta halutaan välittää oppikirjojen kautta maahanmuuttajille. Aineistosta nousseet teemat luokiteltiin omiksi ryhmikseen, ja laskettiin kunkin teeman esiintymät kummallakin vuosikymmenellä. Lisäksi tarkasteltiin, mitä yleisimmistä teemoista kerrotaan, ja onko niiden kuvaamisessa tapahtunut muutoksia vuosikymmenten välillä. Aineistoa käsiteltiin sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti. Aineisto koostui neljästä maahanmuuttajille suunnatusta suomen kielen oppikirjasta, kaksi kirjaa kummaltakin vuosikymmeneltä, ja aineisto rajattiin niiden sisältämiin teksteihin. Teoreettinen viitekehys muodostui oppikirjoihin liittyvästä tutkimuksesta, maahanmuuttajien opettamisesta, suomalaisuudesta, suomalaisesta kulttuurista sekä yhteiskunnasta ja Suomi-kuvasta.

Yleisimpien aiheiden joukossa kummallakin vuosikymmenellä olivat perhe, työ, koti ja asuminen sekä matkustaminen, viikonloput ja lomat. Lisäksi 1980-luvulla yleinen aihe oli koulu ja opiskelu ja 2000-luvulla uskonnot sekä ruoka ja juoma. Saatujen tutkimustulosten mukaan voidaan päätellä, että maahanmuuttajille halutaan välittää Suomesta kuva perhe- ja työkeskeisenä maana, jonka asukkaille koti on tärkeä paikka, mutta jotka pitävät kuitenkin myös matkustamisesta vapaa-ajalla ja loma-aikoina. Suurin muutos aiheiden kuvaamisessa oli tapahtunut perheen suhteen ja jonkin verran muutoksia oli havaittavissa myös kodin ja asumisen kuvaamisessa. Työn sekä matkustamisen, viikonloppujen ja lomien kuvaaminen oli sen sijaan säilynyt melko samanlaisena 1980-luvulta 2000-luvulle. Oppikirjoista nouseva Suomi-kuva on yhteydessä myös siihen, millaisia asioita ja aihepiirejä aikaisemman tutkimuksen mukaan on hyvä opettaa aluksi maahanmuuttajille. Aineistosta nousseet teemat vahvistavat aikaisemmissä tutkimuksissa esiin tullutta seikkaa, jonka mukaan maahanmuuttajien opettaminen ei ole pelkkää kielen opettamista, vaan myös kulttuurin. Suomen kielen oppikirjoilla on tärkeä tehtävä Suomi-kuvan välittämisessä ja kulttuuriopettamisessa, koska niiden kautta yleensä tutustutaan uuteen kulttuuriin ja kotimaahan jo aika alkuvaiheessa, ellei sitten jo ennen maahanmuuttoa.

AVAINSANAT: maahanmuuttajat, suomen kielen oppikirjat, Suomi-kuva, suomalainen yhteiskunta

1 JOHDANTO

Suomi on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Vielä muutama kymmenen vuotta sitten Suomi oli visusti suomalaisten asuttama maa ja ulkomaalaiset olivat harvinainen ja mielenkiintoa aiheuttava näky katukuvassa. Tällä hetkellä maa kuitenkin muuttuu koko ajan monikulttuurisemmaksi. Suomeen tulee ulkomaalaisia useista eri maista ja kulttuureista, joita ei tunneta ennestään. Samoin on maahanmuuttajien laita, sillä heidän ei tarvitse tuntea uuden kotimaan kulttuuria. Maahanmuuttajat alkavat vähitellen tutustua ja ehkä ymmärtääkin uutta kulttuuria, mutta eivät kuitenkaan omaksu sitä täysin itselleen, sillä heillä on oma kulttuuritaustansa, joka elää heissä voimakkaana. Samoin kuin suomalaisissa on syvälle juurtunut kulttuuriperimä, josta ei niin vain luovuta. Näin vieraat kulttuurit alkavat elää omaa elämäänsä suomalaisen kulttuurin keskellä.

Jotta maahanmuuttajat sopeutuisivat paremmin uuteen elinympäristöönsä, heidän on tärkeää oppia maan kieltä. Kielenopiskelu tapahtuu jonkin tahon järjestämissä koulutuksissa tai itsenäisenä opiskeluna oppikirjan avulla. Kielen lisäksi myös suomalaisen kulttuurin oppiminen on tärkeää maahanmuuttajille, jotta he integroituisivat paremmin uuteen kotimaahansa. Tämän vuoksi maahanmuuttajien kielikoulutuksissa sekä oppikirjojen teemoissa ja teksteissä otetaan myös maan kulttuuri ja yhteiskunta mukaan alusta lähtien.

Olen ollut aikuisten maahanmuuttajien opettajana syksystä 2004 lähtien. Se on ollut mielenkiintoista aikaa, koska opettamisen ohessa olen myös itse oppinut joka päivä jotakin uutta, esimerkiksi suomen kielestä, muista kulttuureista, monista erilaisista ihmisistä ja heidän käsityksistään Suomesta ja suomalaisista. Työssäni olen myös huomannut, miten paljon kulttuurieroja on olemassa. Mielenkiintoni Suomi-kuvaa ja maahanmuuttajien opettamista kohtaan saivat aikaan tämän tutkimuksen tekemisen, josta toivon olevan hyötyä myös muille suomen kielen opettajille ja kaikille maahanmuuttajien parissa työskenteleville.

1.1 Tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista Suomi-kuvaa aikuisille maahanmuuttajille suunnatut suomen kielen oppikirjat välittävät 1980- ja 2000-luvulla. Jotta saisin selville, millaista Suomi-kuvaa oppikirjat välittävät, minun on ratkaistava kolme tutkimuskysymystä.

- 1) Millaisia teemoja oppikirjoissa käsitellään?
- 2) Mitkä ovat yleisimmät teemat 1980- ja 2000-luvulla ja eroavatko ne toisistaan?
- 3) Mitä yleisimmistä teemoista kerrotaan?

Teemat eivät ole etukäteen valittuja, vaan ne nousevat aineistosta. Aineistosta esiin tulevia teemoja voisivat olla esimerkiksi perhe, koti, työ, opiskelu, vapaa-aika, kulttuuri ja urheilu.

Oletan saavani tutkimuksen avulla selville, että teemat ovat vaihdelleet jonkin verran vuosien varrella, mutta suurempi muutos on varmasti tapahtunut siinä, miten teemoja käsitellään ja mitä niistä kerrotaan. Vanhemmissa oppikirjoissa on luultavasti perhe keskeisellä sijalla, mutta nykyään ehkä enemmän työ ja vapaa-aika. Oletan myös, että sukupuolten väliset roolit ovat vanhemmissa oppikirjoissa selvemmin esillä kuin uusissa. Monikulttuurisuutta ei todennäköisesti käsitellä kovin paljon vanhemmissa oppikirjoissa, mutta luultavasti 2000-luvun oppikirjoissa monikulttuurisuus on yksi keskeinen sisältö. Pohjana oletuksilleni ovat yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset kahdenkymmenen vuoden aikana.

Tutkimusongelma on ajankohtainen, koska maahanmuuttajien kielikoulutuksien tarve - ja sen myötä myös suomen kielen oppikirjojen käyttö - lisääntyy koko ajan. Tutkimuksen avulla saatuja tuloksia voidaan käyttää esimerkiksi suunniteltaessa uutta suomen kielen oppikirjaa sekä tutkittaessa, millaista Suomi-kuvaa suomalaiset haluavat välittää itsestään.

Teoriapohjan tutkimukselleni muodostavat oppikirjoihin liittyvät tutkimukset sekä kielen ja kulttuurin opettaminen aikuisille maahanmuuttajille. Suomi-kuvalle, suomalaisuudelle ja suomalaiselle kulttuurille sekä yhteiskunnalle luovat teoriapohjaa aikaisemmat tutkimukset.

1.2 Aineisto

Tutkimusaineistona ovat maahanmuuttajille suunnatut suomen kielen oppikirjat siten, että kaksi kirjaa on 1980-luvulta ja kaksi 2000-luvulta. Tutkimusaineisto koostuu näiden neljän oppikirjan kaikkien kappaleiden varsinaisista teksteistä. Varsinaisilla teksteillä tarkoitan lukukappaleita, en lyhyitä dialogeja tai keskusteluharjoituksiksi tarkoitettuja vuoropuheluja. Intensiiviopiskeluun tarkoitettuja suomen kielen oppikirjoja on tehty jo 1970-luvulla, mutta enemmän valikoimaa on 1980-luvulta lähtien, mikä vaikutti aineistoni valintaan.

Oppikirjojen valinnassa kriteereinä on, että ne ovat suomenkielisiä, ja että kirjoissa ei opeteta pelkästään kielioppia, vaan että ne sisältävät myös varsinaisia lukukappaleita. Tutkin kirjoista ainoastaan tekstejä, en niihin liittyviä kuvia, koska kuvien käytöstä oppikirjoissa voisi tehdä kokonaan oman tutkimuksen.

Aineiston valitsemisen aloitin kartoittamalla, millaisia maahanmuuttajille suunnattuja suomen kielen oppikirjoja ylipäätään on olemassa. Käytyäni läpi erilaisia vaihtoehtoja, päädyin valitsemaan 1980-luvulta *Suomen kielen alkeisoppikirjan* sekä *Aletaan! Suomen kielen oppikirjan vasta-alkajille. Hyvin menee! Suomea aikuisille* sekä *Suomea ole hyvä! 2* ovat 2000-luvulta valitsemani oppikirjat. Valitsin kyseiset kirjat, koska ne sisältävät runsaasti tekstejä, jotka ovat tutkimukseni kohteena, eikä pelkästään harjoituksia. Käsittelen aineistoa tarkemmin luvussa 5.1.

1.3 Menetelmä

Tutkimusmenetelmäni on sekä **kvalitatiivista** eli laadullista että **kvantitatiivista** eli määrällistä, koska siihen sisältyy sekä tilastoja että kuvailua, analysointia ja pohdintaa. Löytääkseni vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, eli millaisia teemoja oppikirjoissa käsitellään, luen kappaleet läpi, silmäillen samalla erilaisia teemoja. Teemoja ei ole valittu etukäteen, vaan ne nousevat aineistosta. Erottelen teemat omiksi ryhmikseen, miettien, mitä asioita voi yhdistää kuhunkin teemaan. Luokiteltuani teemat, alan selvittää toista tutkimuskysymystä, eli mitkä ovat yleisimmät teemat. Selvittääkseni tämän, käyn oppikirjat läpi kappale kappaleelta laskien kunkin oppikirjan teksteistä nousevien teemojen esiintymiskerrat. Lasken teemat siten, että yksi kappale voi sisältää useita eri teemoja. Huomioin siis koko kappaleen sisällön, en ainoastaan otsikkoa. Jos kappale esimerkiksi kertoo suomalaisesta perheestä, se voi silti sisältää paljon muitakin teemoja, esimerkiksi työn, opiskelun, vapaa-ajanvieton, luontoon liittyviä asioita ja niin edelleen. Tällöin lasken kaikki teemat erikseen. Jos yhdestä teemasta puhutaan monta kertaa samassa kappaleessa, lasken ne kaikki erikseen. Tämä sen vuoksi, että saan paremmin selville, millaisista teemoista oppikirjoissa puhutaan eniten. Jos lasken saman teeman useat esiintymät vain yhdeksi esiintymiskerraksi, niin silloin sen esiintymiskerta olisi yhtä pieni kuin teeman, joka on mainittu kappaleessa vain kerran. Tällöin en saisi todellista kuvaa siitä, mitä teemoja on haluttu tuoda enemmän esiin ja millaista Suomi-kuvaa niiden avulla on haluttu välittää. Lasken kuitenkin kustakin virkkeestä yhden teeman vain kerran, vaikka sama teema mainittaisiinkin kyseisessä virkkeessä useammin.

Jos jotakin teemaa ei ole käsitelty toisella vuosikymmenellä lainkaan, merkitsen sen kuitenkin kummankin vuosikymmenen teemoihin, jotta voin vertailla aineistoa ja siitä saatuja tuloksia tilastollisesti. Tällä tavoin selviää, jos joitakin teemoja on käsitelty ainoastaan toisella vuosikymmenellä. Teen kummankin vuosikymmenen teemoista taulukot, joiden avulla voi vertailla teemojen eroja vuosikymmenten, sekä saman vuosikymmenen oppikirjojen välillä. Taulukoiden avulla on helppo löytää kummankin vuosikymmenen yleisimmät teemat.

Tilastollisena menetelmänä tutkimuksessani käytän **ristiintaulukointia**. Ristiintaulukoinnin avulla selvitetään kahden luokitellun muuttujan välistä yhteyttä ja sitä, millä tavalla ne vaikuttavat toisiinsa. Muuttujat esitetään samassa taulukossa niin, että toinen on sarakemuuttuja ja toinen rivimuuttuja. Sarakemuuttuja on luonteeltaan selittävä eli riippumaton muuttuja, tutkimuksessa sarakemuuttujina ovat vuosikymmenet eli 1980-luku ja 2000-luku. Rivimuuttuja on luonteeltaan riippuva muuttuja. Riippuvia muuttujia tutkimuksessa ovat ne tekijät, jotka valitsen tilastolliseen tarkasteluun. (Ks. Heikkilä 2005: 212.) Ristiintaulukoinnin yhteydessä selvitetään, onko sarake- ja rivimuuttujan välillä riippuvuutta. Tässä tapauksessa tutkitaan, onko 1980-luvun ja 2000-luvun välillä tapahtunut merkittävää muutosta tutkittavana olevien tekijöiden osalta.

Lopuksi tarkastelen vielä, mitä yleisimmistä teemoista on kerrottu ja miten niitä on kuvattu oppikirjojen teksteissä. Näin saan vastauksen kolmanteen tutkimuskysymykseeni, eli mitä yleisimmistä teemoista kerrotaan. Jos yhtenä yleisimpänä teemana on esimerkiksi perhe, tarkastelen, miten sitä on kuvattu 1980-luvulla ja vastaavasti 2000-luvulla, ja onko sen kuvaamisessa tapahtunut muutoksia kyseisten vuosikymmenten välillä. On mielenkiintoista nähdä, näkyvätkö 2000-luvun perheiden kuvaamisessa avioerot ja monimuotoisemmat perhemallit ja 1980-luvulla vastaavasti ydinperheet. Kaksikymmentä vuotta on melko lyhyt aika, mutta silti jo sinä aikana on tapahtunut paljon yhteiskunnallisia muutoksia, joiden oletan näkyvän tutkimusaineistossani.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Aikaisempaa tutkimusta aiheeseeni liittyen on tehty jonkin verran, mutta suoranaisesti samasta aiheesta en ole aikaisempaa tutkimusta löytänyt. Marjut Vehkanen, Helsingin yliopistosta, on tutkinut väitöskirjatyössään *Suomalaisuus suomi toisena ja vieraana kielenä – oppikirjojen maailmankuvassa* oppikirjojen kautta kuvattua suomalaisuutta ja suomalaista maailmankuvaa. Hänen tutkimuksensa lähtee olettamuksesta, että suomi toisena ja vieraana kielenä oppimateriaaleissa suomalaisuutta on kuvattu satunnaisesti ja

stereotyyppien avulla, eri kielten ja kulttuurien yhtäläisyyksiä ja eroja, universaaleja ja kielikohtaisia ilmiöitä vain paikoittain esille tuoden. (Metodi 2008.)

Marja-Kristiina Lerkkanen (1993) on tutkinut ruotsalaisten ja norjalaisten opiskelijoiden Suomi-kuvaa ja suomalaisten opiskelijoiden mielikuvia Ruotsista ja Norjasta teoksessa *Kansalliset imagot ja stereotyyppiat*. Hän selvittää tutkimuksessaan, millaisia kansallisia imagoja ja stereotyyppioita peruskoulun opettajiksi opiskelevilla on Suomesta, Ruotsista ja Norjasta. (Lerkkanen 1993: 3.)

2 MAAHANMUUTTAJAT

Maahanmuuttajia saapuu Suomeen monista eri maista ja useista eri syistä. Sen vuoksi on tärkeää tarkastella maahanmuuttaja-käsitettä, sekä erilaisella statuksella Suomeen tulevia maahanmuuttajia. Lisäksi käsitelen kotoutumista, kotouttamista ja kotoutumiskoulutusta, jotka ovat iso osa maahanmuuttajan elämää hänen muuttaessa uuteen kotimaahansa.

2.1 Keitä maahanmuuttajat ovat

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan maahan pysyvästi muuttavaa ulkomaan kansalaista (Parviainen 1994: 275). Maahanmuuttaja on yleiskäsite, jolla tarkoitetaan kaikkia maasta toiseen eri perustein muuttavia henkilöitä (Maahanmuuttovirasto 2008). Käsitteeseen sisältyvät turvapaikanhakijat, pakolaiset, siirtolaiset, paluumuuttajat ja muut ulkomaalaiset. **Turvapaikanhakijoista** tulee maahanmuuttajia vasta sitten, kun he saavat virallisen oleskeluluvan. (Parviainen 1994: 275.) Ulkomaalaislaki (2004) käyttää myös näitä samoja termejä kertoessaan eri statuksilla Suomessa asuvista maahanmuuttajista.

Turvapaikanhakijoiksi kutsutaan henkilöitä, jotka pyytävät suojaa ja oleskeluoikeutta toisesta maasta. Turvapaikkahakemus jätetään mahdollisimman pian maahantulon jälkeen. Turvapaikanhakijaa voidaan kutsua pakolaiseksi vasta, kun hakemukseen on vastattu myönteisellä päätöksellä. **Pakolainen** on henkilö, joka joutuu oleskelemaan kotimaansa ulkopuolella, koska hänellä on perusteltua aihetta pelätä vainotuksi joutumista kotimaassaan esimerkiksi rotuun, uskuntoon tai politiikkaan liittyvän seikan vuoksi. **Siirtolainen** muuttaa toiseen maahan pysyvässä tarkoituksessa, hankkiakseen sieltä elantonsa. **Siirtotyöntekijä** puolestaan menee toiseen maahan hankkiakseen sieltä elantonsa, mutta ei kuitenkaan aio jäädä sinne pysyvästi. **Paluumuuttaja** on ulkosuomalainen, joka palaa Suomeen asuttuaan jonkin ajanjakson Suomen rajojen ulkopuolella. (Liebkind 1994: 9-10.) Maahanmuuttajia ovat myös avioliiton kautta Suomeen muuttaneet miehet ja naiset.

Maahanmuuttajia on siis Suomessa monista eri syistä. He ovat joko pakon edessä joutuneet jättämään kotimaansa, koska ovat pelänneet henkensä puolesta sodan tai vainojen vuoksi tai sitten he ovat tulleet työn ja paremman toimeentulon toivossa tai rakkauden vuoksi. Jotkut tulevat Suomeen, koska haluavat palata takaisin synnyinseuduilleen tai juurilleen. Paluumuuttajia saapuu esimerkiksi Venäjältä, Ruotsista ja Amerikasta.

Uusikylä, Tuominen, Reuter ja Mäkinen (2005) sanovat työperäisen maahanmuuton ja muiden Suomessa asuvien ulkomaalaisten sekoittuvan helposti yleisissä keskusteluissa pakolais- ja turvapaikanhakijastatuksella maahan muuttaneisiin. Tämän vuoksi suomalaisilla on yleisesti ottaen melko stereotyyppinen käsitys maahanmuuttajien ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden asemasta yhteiskunnassamme. (Uusikylä ym. 2005: 3.)

Tilastokeskuksen (2007) ja Väestörekisterikeskuksen (2007) tietojen mukaan Suomessa asuvien ulkomaalaisten lukumäärän kehitys on ollut huimaa. Vuonna 1990 Suomessa asui reilu 26 000 ulkomaalaista, kun taas vuonna 2007 ulkomaalaisia oli Suomessa jo yli 120 000, mikä on 2,3 % maan koko väkiluvusta. (Tilastokeskus 2007 ja Väestörekisterikeskus 2007.)

Taulukko 1. Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset vuonna 2007. (Väestörekisterikeskus 2007.)

	Yhteensä	Miehiä	Naisia
Venäjä	25 314	9 950	15 364
Viro	17 543	7 927	9 616
Ruotsi	8 295	4 743	3 552
Somalia	4 621	2 367	2 254
Serbia ja Montenegro	3 352	1 778	1 574
Kiina	3 299	1 580	1 719
Irak	3 038	1 702	1 336
Thaimaa	2 988	451	2 537
Saksa	2 957	1 857	1 100
Iso-Britannia	2 915	2 340	575
Turkki	2 881	2 049	832
Iran	2 599	1 449	1 150
Yhdysvallat	2 243	1 336	907
Afganistan	2 008	1 008	1 000
Intia	1 990	1 242	748
Vietnam	1 807	901	906
Bosnia-Hertsegovina	1 601	815	786
Ukraina	1 467	671	796
Muut	30 821	18 062	12 759
Yhteensä	121 739	62 228	59 511

Suomessa asuvista ulkomaalaisista miesten osuus on vain vähän runsaampi kuin naisten. Vuonna 2007 miehiä oli väestörekisterikeskuksen mukaan 62 228 ja naisia 59 511. Suomessa asuvista ulkomaalaisista suurin osa on Venäjältä, Virosta, Ruotsista, Somaliasta sekä Serbia ja Montenegrosta. Lisäksi maahanmuuttajia on saapunut Kiinasta, Irakista, Thaimaasta, Saksasta, Iso-Britanniasta, Turkista, Iranista, Yhdysvalloista, Afganistanista, Intiasta, Vietnamista, Bosnia-Hertsegovinasta, Ukrainasta jne. EU-maiden kansalaisten osuus Suomessa vakinaisesti asuvista ulkomaalaisista oli vuonna 2007 34,9 %, joka tarkoittaa määrällisesti yli 42 000 henkeä. (Väestörekisterikeskus 2007.)

2.2 Maahanmuuttajien kotouttaminen

Uusikylä ym. (2005) ja Ruuska (1996) kertovat kotoutumisen ja kotouttamisen olevan termejä, joita käytetään, kun on kyse maahanmuuttajien sopeuttamisesta suomalaiseen yhteiskuntaan. **Kotoutumisella** tarkoitetaan maahanmuuttajien yksilöllistä kehittymistä siten, että heillä olisi mahdollisuus sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan ja osallistua työelämään, säilyttäen kuitenkin oman kielen ja kulttuuri-identiteettinsä. **Kotouttaminen** on viranomaisten taholta tulevia toimenpiteitä ja voimavaroja, joilla edistetään maahanmuuttajien kotoutumista. (Uusikylä ym. 2005: 14, Ruuska 1996: 47.)

Maahanmuuttajien määrän nopea kasvu on lisännyt tarvetta kehittää niin kotouttamistoimenpiteitä kuin myös suomalaisesta yhteiskuntaa paremmin monikulttuurisuutta ymmärtäväksi. Tämän hetkiset yhteiskunnalliset rakenteet ja suomalaisten suvaitsevaisuus maahanmuuttajia kohtaan eivät edistä maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen parhaalla mahdollisella tavalla. (Uusikylä ym. 2005: 3.)

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta sekä turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) astui voimaan 1.5.1999 (emt: 3). Kotouttamislaki pyrkii edistämään maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta sekä parantamaan heidän sijoittumistaan työmarkkinoille. Näiden päämäärien saavuttaminen on työministeriön, työviranomaisten ja kuntien vastuulla. (Emt: 14.) Työvoimatoimisto, sosiaalitoimisto ja TE-keskus laativat maahanmuuttajalle kotoutumissuunnitelman kolmeksi vuodeksi. Sen yhtenä osana on kotoutumiskoulutus, mutta suunnitelmaan kuuluu myös paljon muita asioita, jotka edistävät maahanmuuttajien kotoutumista.

2.3 Kotoutumiskoulutus

Opetushallituksen suositus (2007) aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta kertoo **kotoutumiskoulutuksen** olevan suunnattu maahanmuuttajille, jotka tarvitsevat työllistymistä ja muuta kotoutumista edistävää koulutusta. Jokaisella maahanmuuttajalla on oikeus enintään kolmen vuoden kotoutumissuunnitelmaan. Tavoitteena on, että

maahanmuuttajalla olisi tämän kolmen vuoden jatkumon jälkeen sellaiset kielelliset valmiudet, että hän voisi sijoittua työelämään tai ammattiin johtavaan koulutukseen ja että hän selviytyisi yhteiskunnan tarjoamien palvelujen piirissä. Kotoutumiskoulutuksen tehtävänä on myös antaa maahanmuuttajalle sellaiset tiedolliset ja taidolliset valmiudet, että hän pystyy tekemään itseään ja perhettään koskevia suunnitelmia ja valintoja. (Opetushallituksen suositus 2007.)

Oppilaitokset, jotka järjestävät kotoutumiskoulutusta aikuisille maahanmuuttajille, perustavat opetussuunnitelmansa tähän Opetushallituksen vuonna 2007 julkaisemaan suositukseen. Kyseisessä suosituksessa on määritelty koulutuksen tavoitteet ja sisältö. Sen mukaan kotoutumiskoulutuksen tehtävänä on antaa aikuiselle maahanmuuttajalle sellaiset 1) kielelliset, 2) yhteiskunnalliset, 3) kulttuuriset ja 4) elämänhallintaan liittyvät valmiudet, joiden avulla hän pystyy selviytymään uudessa ympäristössään jokapäiväisen elämän tilanteissa, toimimaan työelämässä, hakeutumaan jatko-opintoihin ja toimimaan suomalaisen kansalaisyhteiskunnan aktiivisena, täysivaltaisena ja tasa-arvoisena jäsenenä. Tämän lisäksi koulutuksen on myös 5) motivoitava ja tuettava maahanmuuttajaa säilyttämään oma kulttuurinsa sekä 6) lisättävä maahanmuuttajien mahdollisuuksia hakeutua tasavertaiseen vuorovaikutukseen suomalaisten kanssa. (Opetushallituksen suositus 2007.)

Kotoutumiskoulutus etenee suosituksen mukaan siten, että aluksi kartoitetaan maahanmuuttajan taso, jotta hänet osataan ohjata oikeanlaiseen koulutukseen. **Alkukartoituksessa** selvitetään maahanmuuttajan motivaatio, aktiivisuus, aikaisempi koulutus ja työkokemus sekä kirjoitus-, luku- ja laskutaito. Lisäksi selvitetään mahdolliset opiskelun tai oppimisen esteet. Alkukartoituksessa myös selvitetään opiskelijalle koulutuksen keskeinen sisältö ja tavoitteet. Useimmiten tulkin käyttö on tarpeen kartoitustilanteissa. Alkukartoituksen pohjalta laaditaan opiskelijalle HOPS eli henkilökohtainen opintosuunnitelma. (Opetushallituksen suositus 2007.)

Opetushallituksen suosituksessa todetaan, että jos maahanmuuttajan äidinkielen aakkoset eivät ole länsimaisia, tai hän ei ole lähtömaassaan käynyt koulua lainkaan, hän aloittaa luku- ja kirjoitustaidon perusteista ennen suomen kielen kieliopin varsinaista

opiskelua. Luku- ja kirjoitustaidon kurssin tarkoituksena on opettaa maahanmuuttajalle luku- ja kirjoitustaidon perusteet, suomen tai ruotsin kielen alkeet sekä peruslaskutoimitukset. Lisäksi kurssin tarkoitus on kartuttaa hänen opiskelutaitojaan. Jos maahanmuuttaja on luku- ja kirjoitustaitoinen, niin opiskelu alkaa suomen kielen perusteista sekä arjen taidoista ja etenee tämän jälkeen hallitumpaan kielen käyttöön sekä suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan ymmärtämiseen. (Opetushallituksen suositus 2007.)

Opetushallituksen suosituksen (2007) mukaan opiskelijan tulee saada koulutuksen aikana riittävästi henkilökohtaista ohjausta. Opiskeluun liittyvien asioiden lisäksi opiskelijalle annetaan tukea hänen elämäänsä liittyvissä kysymyksissä. Henkilökohtaisen ohjauksen avulla tuetaan opiskelijan oppimis- ja kotoutumisprosessia sekä työllistymistä tai jatko-opiskelusuunnitelmia. (Opetushallituksen suositus 2007.)

Latomaa (2007) kertoo maahanmuuttajien oikeuden kotoutumissuunnitelmaan kestävän kolme vuotta. Aika alkaa siitä päivästä, kun maahanmuuttaja on merkitty kotikuntansa väestötietojärjestelmään. Aikaa voidaan kuitenkin pidentää, jos siihen nähdään tarvetta esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidon hankkimiseksi. Aikaa ei voi kuitenkaan pidentää enempää kuin kaksi vuotta. Maahanmuuttajilla on oikeus saada kotoutumistukea kotoutumissuunnitelmansa ajan eli yleensä kolme vuotta. (Latomaa 2007: 347.)

3 AIKUISTEN MAAHANMUUTTAJIEN KIELEN OPETUS JA OPPIKIRJAT

Aikuisten maahanmuuttajien kielen opettaminen poikkeaa muusta kielen opettamisesta siinä, että maahanmuuttajien opettaminen ei ole pelkästään kielen opettamista. Heidän opettamisessaan yhdistyvät kielen, kulttuurin sekä arjen taitojen opettaminen. Kielen lisäksi mukaan tulevat siis käytäntö ja kulttuuri. Usein myös heille suunnatuissa oppikirjoissa on otettu huomioon kyseiset seikat siten, että niiden kappaleissa käsitellään käytännön asioita, kuten kaupassa, lääkärissä ja pankissa asioimista. Kielen lisäksi opiskelijat saavat siis oppikirjojen kautta käsitystä siitä, miten uudessa kulttuurissa toimitaan hoidettaessa erilaisia käytännön asioita.

Aikuisten maahanmuuttajien opettamisessa yhdistyvät kielen, kulttuurin sekä arjen taitojen opettaminen siten, että opiskelija pystyy parhaalla mahdollisella tavalla sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja selviytymään sen asettamista haasteista. Opettajan tehtäviä opettamisen lisäksi on auttaa opiskelijaa opiskelussa ja jonkin verran myös hänen muuhun elämäänsä liittyvissä asioissa. Opettajan antaman ohjauksen avulla suunnitellaan opiskelijalle hänen tarpeisiinsa, suunnitelmiinsa ja elämäntilanteeseensa sopiva polku, jota seurata suunnitelmien toteuttamiseksi.

Tässä luvussa tarkastelen aikuisten maahanmuuttajien opettamisen kehityskaarta sen alkuajoista lähtien sekä aikuiskoulutusta yleensä. Lisäksi tarkastelen opetusmenetelmiä ja oppikirjan funktioita sekä oppikirjojen ulkoisia muutoksia, koska oppikirjat ovat keskeisellä sijalla tutkimuksessani.

3.1 Aikuisten maahanmuuttajien opettamisen historiaa

Maahanmuuttajien suomenkielinen koulutus Suomessa on saanut alkunsa vuonna 1973, jolloin ensimmäiset Chilen pakolaiset saapuivat Suomeen. Tuolloin järjestettiin vain suomen ja englannin kielen opetusta. Vuodesta 1979 aikuisten maahanmuuttajien opettaminen on ollut suunnitellumpaa. Silloin maahanamme saapui pakolaisia myös Kaakkois-Aasiasta ja tuolloin opetus alkoi olla kaksiosaista sisältäen kieliopintoja ja

ammattillisen esikurssin. (Opetushallitus 1993.) Säännöllisemmin maamme on alkanut vastaanottaa pakolaisia 1980-luvulla, jolloin myös alettiin kehittää aikuisten maahanmuuttajien koulutusta ja mietittiin useita parannusehdotuksia, joiden pohjalta koulutusten tarjontaa lisättiin sekä parannettiin maahanmuuttajien suomen kielen opettajien koulutusta. (Pälli 1997: 15.) Maahanmuuttajien opetusta on ollut myös 1950-luvulla, mutta silloin opetusta oli ainoastaan Helsingin yliopistossa ja opetus tapahtui englanniksi (Parviainen, Salvia, Saarinen, Lillberg & Lampainen 1994: 277).

Opetushallituksen nimeämät maahanmuuttajien opetussuunnitelmien kehittämistyöryhmät alkoivat kehittää aikuisten maahanmuuttajien opetusjärjestelyitä vieläkin suunnitelluimmiksi 1990-luvun alussa. Opetushallituksen suosituksen (2007) mukainen, noin 40 viikon pituinen koulutus jaettiin siten, että se pitää sisällään kielenopetusta, yhteiskunta- ja kulttuuritietoutta sekä ohjausta. Opetuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle sellaiset kielelliset valmiudet, että hän pystyy toimimaan itsenäisesti erilaisissa kielenkäyttötilanteissa, selviytyy yhteiskunnassa ja uudessa kulttuurissa sekä tulevaisuudessa opinnoissa tai työelämässä ja pystyy muullakin tavoin kehittämään itseään. Ohjauksen avulla tuetaan maahanmuuttajia sopeutumaan yhteiskuntaamme. Opintoihin kuuluu myös ohjattu harjoittelu, jonka tarkoituksena on antaa opiskelijoille mahdollisuus tutustua yhteiskuntaan ja työelämään. Opiskelijoille tehdään myös henkilökohtainen opintosuunnitelma (HOPS), jossa huomioidaan opiskelijan omat tavoitteet ja tarpeet. (Pälli 1997: 15.)

Domander (1992: 37–38) toteaa, että maahanmuuttajien koulutuksissa tapahtuneet muutokset ovat suhteessa osittain Suomen taloudelliseen tilanteeseen, mutta pääasiassa ne johtuvat maahanmuuttajien määrästä ja heidän lähtömaistaan. Oppilaitoksille on annettu vapaammat kädet koulutuksen suhteen kuin ennen. Koulutuksen saaminen riippuu maahanmuuttajan statuksesta eli siitä, millä perusteella hän on tullut maahan. Pakolaisten koulutus on ensisijaista ja heistä huolehditaan erityisesti, sillä he eivät ole muuttaneet maahan vapaaehtoisesti ja ovat siksi valmistautuneet elämään uudessa kotimaassaan muita Suomeen saapuvia ulkomaalaisia huonommin. Aikuisten pakolaisten - ja niiden turvapaikanhakijoiden, joiden oleskelulupa on myönnetty suojelutarpeen vuoksi ja täten luokiteltu myös pakolaisiksi - koulutus on ilmaista ja

koulutus tapahtuu pääsääntöisesti ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa. (Domander 1992: 37–38.)

Suomen- tai ruotsinkielentaitoiset paluumuuttajat hakeutuvat koulutuksiin normaaleja reittejä, siis samalla tavalla kuin suomalaisetkin. Tämä ei kuitenkaan koske inkerinsuomalaisia, vaan heidän koulutuksensa toteutetaan samoin kuin ulkomaalaisten maahanmuuttajien. (Domander 1992: 37.)

3.2 Aikuisopiskelu

Aikuisopiskelu on yhteinen nimi aikuiskoulutukselle ja aikuiskasvatukselle. Molemmilla termeillä tarkoitetaan aikuisten oppimista tai opiskeluprosesseja, joihin he osallistuvat joko työn tai henkilökohtaisten syiden vuoksi. (Alanen 1985: 14 – 28.) Aikuiskoulutusta järjestävät esimerkiksi kansanopistot, kansalaisopistot ja aikuiskoulutuskeskukset, jotka ovat julkisin varoin tuettuja koulutusratkaisuja (Jakku-Sihvonen 1994: 335). Vahervan (1989: 117–119) mukaan aikuiskoulutuksen perustavoitteena on taata kaikille aikuisille mahdollisuus jatkuvaan tietojen ja taitojen hankkimiseen sekä persoonallisuuden kehittämiseen ja asenteiden sekä arvostusten tarkistamiseen. Hänen mukaan oppimisen ei siis pitäisi rajoittua pelkästään koulu-aikaan, vaan sen olisi jatkuttava läpi elämän.

Rogers (2004) ja Kontiainen (1989) esittelevät Kolbin oppimiskehämallin, joka on keskeinen teoria aikuisopiskelussa. Oppimiskehämallilla tarkoitetaan, että oppijan on käytävä läpi syklin kaikki vaiheet oppiakseen hyvin. Syklissä on neljä vaihetta, jotka ovat: 1) osallistuminen, 2) reflektointi, 3) teoreettinen tarkastelu ja 4) toteuttaminen. Oppiminen on siis prosessi, jossa oppimiskokemus siirretään uusiksi tiedoiksi, taidoiksi ja asenteiksi. (Rogers 2004: 35, Kontiainen 1989: 100.) Oppimiskehämalli toteutuu myös aikuisten maahanmuuttajien oppimisessa, koska ensin heidän on osallistuttava, mikä tarkoittaa sitä, että he hakeutuvat suomen kielen kurssille. Oppimiskokemuksen jälkeen reflektoidaan eli pohditaan opiskeltuja asioita. Tämän jälkeen alkaa asian teoreettinen tarkastelu, jonka avulla pyritään ymmärtämään miten opittu asia suhteutuu

teoreettisiin näkemyksiin. Lopuksi alkaa toteuttaminen, jolloin opittua asiaa sovelletaan käytännön ongelmiin eli kielen opiskelijan tapauksessa kielen käyttämiseen. (ks. Rogers 204: 35.)

Rogers (2004: 19) toteaa, että aikuisoppijaksi ryhtyminen voi synnyttää sisäisen konfliktin, koska aikuisilla on omat vakiintuneet käsitykset ja tavat. Hänen mukaan aikuinen saattaa pelätä näiden vakiintuneiden käsitysten kyseenalaistamista niin paljon, ettei kykene oppimaan. Kontiaisen (1989: 97–98) mukaan aikuisopinnoilta kuitenkin odotetaan, että oppiminen heijastuisi positiivista muutosta edistävästi yksilön toimintatodellisuuteen.

Rogersin (2004) mukaan aikuisopiskelussa käytetyt opetusmenetelmät ja -välineet ovat monipuolistuneet. Nykyään voi lähiopetuksen ja kirjoista opiskelun lisäksi käyttää sähköisiä viestimiä ja opiskella avointen oppimisaineistojen avulla. (Rogers 2004: 8.) Myös maahanmuuttajien koulutuksissa on mahdollista käyttää sähköisiä viestimiä, kuten sähköpostia tai puhelinta erilaisten keskustelu- ja kirjoitusharjoitusten välineinä. Nykyään on mahdollista opiskella internetin kautta oppimisympäristöissä, mikä mahdollistaa myös monien sellaisten henkilöiden opiskelun, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua lähiopetukseen.

3.3 Aikuisten maahanmuuttajien opettaminen

Lehtinen (2002: 22–23) sanoo käsitteen äidinkieli olevan monimutkainen, koska sitä on erilaisissa yhteyksissä määritelty eri tavoin. Hän puhuu äidinkielestä kuitenkin silloin, kun viitataan lapsen ensimmäisenä omaksumaan kieleen. Ikonen (1996: 7-8) toteaa, että maahanmuuttajille ei opeteta suomea äidinkielenä, vaan suomea toisena kielenä, joka ottaa huomioon heidän erilaiset lähtökohtansa. Toisen kielen oppiminen voidaan siis määritellä oppimisprosessiksi, joka koskee jotain toista kieltä kuin opiskelijan äidinkieltä ja joka opitaan maassa, jonka kommunikointikielenä opiskeltava kieli on. (Lehtinen 2002: 23.) Maahanmuuttajaopiskelijoilla ja heidän opettajallaan ei useimmiten ole yhteistä kieltä. Opiskelijat ovat kotoisin monista eri maista ja läheskään

kaikki eivät puhu englantia. Tämän vuoksi opetus tapahtuu useimmiten kokonaan suomeksi. Opettaja havainnollistaa opetustaan kuvien, piirrosten ja näyttelemisen avulla. Opetus on tehokasta, koska opiskelija kuulee ainoastaan suomea ja joutuu myös käyttämään sitä kommunikoidakseen opettajan ja erimaalaisten ryhmätovereidensa kanssa.

Talvitie (1996: 37) korostaa sitä, että maahanmuuttajat oppivat kieltä tiedostamattaan myös luokkahuoneen ulkopuolella, koska he ovat koko ajan suomen kielen ympäröimänä. Suomen kielen opettaminen vieraana, toisena kielenä on ihan erilaista kuin vieraiden kielten opettaminen suomenkielisille tai suomen opettaminen äidinkielenä. Kun suomalaisille opetetaan jotain vierasta kieltä, niin opettajalla ja opiskelijoilla on yhteinen kieli, jolla kommunikoida opetettavan kielen lisäksi. Äidinkielen opettamisessa kohderyhmänä taas ovat syntyperäiset opiskelijat, jotka hallitsevat kielen peruseriaatteet. Tällöin opetuksessa keskitytään tehostamaan kielenkäyttöä sekä kehittämään ja korjaamaan omaa kielen hallintaa. Kun suomea opetetaan toisena kielenä, eli sellaisille henkilöille, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ei opettajalla ja opiskelijoilla useinkaan ole yhteistä kieltä. Tällöin on aloitettava ruohonjuuritasolta ja havainnollistettava opetusta apukeinoin. Aluksi keskitytään perusfraaseihin, joiden avulla opiskelija voi aloittaa suomenkielisen keskustelun ja voi alkaa lukea ja pikku hiljaa myös ymmärtää yleiskielisiä tekstejä. Kun sanavarasto alkaa kasvaa, siirrytään lauseisiin ja kielioppirakenteisiin. (Talvitie 1996: 37.)

Maahanmuuttajille pyritään antamaan valmiudet sellaiseen suomen kielen taitoon, että he pystyvät toimimaan ja opiskelemaan suomalaisessa kieliyhteisössä. Alussa opiskellaan kielen rakenteita ja arkielämän perussanastoa niin, että maahanmuuttajalla on mahdollisuus selviytyä jokapäiväisissä tilanteissa, joissa he tarvitsevat suomen kieltä. Kun opiskelu etenee, maahanmuuttajaopiskelijat kehittyvät ymmärtämään ja puhumaan suomea siten, että he pystyvät mahdollisesti osallistumaan erilaisiin harrastuksiin ja muiden aineiden opiskeluun. Maahanmuuttajien oppimista tukee se, että he asuvat ja elävät suomalaisessa kieliyhteisössä. Opiskeluun ja oppimiseen vaikuttavat toki myös opiskelijan ikä sekä aikaisempi koulunkäynti ja koulutus kuten myös äidinkielen ja oman kulttuurin etäisyys suomen kieleen verrattuna. (Opetushallitus

1994: 6.) Onnistunut kommunikointi suomen kielellä vahvistaa opiskelijan itsetuntoa ja antaa rohkeutta käyttää suomea myös uusissa, vaativammissa tilanteissa (Iso-Herranen 1995). Kielen osaaminen on yksi ensimmäisistä edellytyksistä, jotta maahanmuuttaja voi integroitua uuteen yhteiskuntaan, sillä kielitaidolla tai sen puuttumisella on yhteys integraation muihin alueisiin. Osa maahanmuuttajista voi selvitä englannin kielellä, kunnes he oppivat suomen kielen, mutta läheskään kaikki maahanmuuttajat eivät puhu englantia. Sen vuoksi on tärkeää oppia suomen kieli mahdollisimman nopeasti. (Juote & Takalo 1995: 62.)

3.4 Opetusmenetelmät maahanmuuttajien suomen kielen koulutuksissa

Mikkonen (2003: 7) kertoo ulkomaalaisten saaneen suomen kielen koulutusta Suomessa jo 1950-luvulta lähtien. Tuolloin opiskelijat olivat akateemisia aikuisia ja opetus tapahtui ainoastaan Helsingin yliopistossa. Ensimmäisiä pakolaisten kursseja alettiin järjestää 1970-luvulla ja vasta 1990-luvun alusta lähtien on alettu tarvita opetusaineistoa suuremmissa mittakaavassa maahanmuuttajien opettamiseen ja samalla myös opetusmenetelmät muuttuivat. Päähuomio kohdistui suulliseen kommunikaatioon ja käytännönläheiseen kielenkäyttöön. Kyseisestä ajankohdasta lähtien onkin tuotettu jatkuvasti uutta oppimateriaalia, kuten kirjoja, äänitteitä, videoita ja verkkomateriaalia. Siitä huolimatta jotkut ryhmät ovat edelleen vailla juuri heille suunnattua sopivaa valmista aineistoa. Materiaalin määrä lisääntyy koko ajan, koska jokaisella opettajalla on oma tyylinsä ja siksi on helpompaa opettaa oman oppikirjan avulla, kuin käyttää muiden tekemiä oppikirjoja. Tämän vuoksi materiaalia on niin paljon, että opettajat eivät ehdi edes tutustua kaikkiin. (Mikkonen 2003: 7.)

Lehtinen (2002: 60) toteaa, että suomi toisena kielenä on vielä oppiaineena nuori ja siksi sen järjestämisen tavat eivät ole vielä vakiintuneet. Hänen mukaansa opetusmateriaalin vähyys on toisinaan ongelmana ja selkokielistä materiaalia tarvittaisiin enemmän.

Aikuisten suomen kielen opiskelijoiden opetukseen syntyi yhtenäisyyttä 1990-luvun alussa, kun alettiin käyttää suomen kielessä yleistä kielikoetta (nykyisin kielitutkinto). Kielikokeesta saatiin sisältöjä ja tavoitteita opetukseen ja se loi opetuksen pohjan ja rungon. (Mikkonen 2003: 7.)

Omassa työssäni maahanmuuttajien suomen kielen opettajana olen huomannut, että maahanmuuttajaopiskelijoiden ja heidän opettajansa yhteisen kielen puuttumisen vuoksi opetusmenetelmiä joutuu miettimään tarkkaan ja niiden toteuttamisessa on hyvä käyttää mielikuvitusta. Kuvat, piirtäminen, selittäminen ja näytteleminen tukevat hyvin opettajaa hänen selittäessään sanoja, käsitteitä ja lauseita. Koskaan ei kuitenkaan ole takeita siitä, onko opiskelija ymmärtänyt asian niin, kuin opettaja on sen tarkoittanut. Asioiden ymmärtämistä vaikeuttavat usein myös kulttuurierot sekä Suomen kehittynyt teknologia. Sellainen asia on vaikea ymmärtää ja sisäistää, jota ei ole aikaisemmin nähnyt eikä kokenut. Sen vuoksi maahanmuuttajien opettamiseen on tärkeää tuoda konkreettisuus mukaan. Kaiken minkä voi havainnollistaa, voi paremmin ymmärtää ja sisäistää. Esimerkiksi verbejä opiskellessa on hyvä näyttää mitä kyseinen verbi tarkoittaa. Opettaessaan verbiä ”pestä”, opettaja voi pestä kätensä vesihanan alla ja vastaavasti opettaessaan verbiä ”laulaa”, hän voi laulaa opiskelijoille. Näin opiskelijat voivat myös muistaa verbien merkitykset paremmin, kun heillä on jokin mielikuva, johon yhdistää kyseinen teonsana.

Karankon ja Korpelan (1996: 23–24) mukaan opetustilanteessa on tärkeää edetä kiireettömästi, jotta opiskelijan ja opettajan työskentely olisi helppoa. Uuden ryhmän kanssa voidaan aloittaa esimerkiksi harjoittelemalla lausumaan ja kirjoittamaan oma ja toisten nimet. Tutustumista toisiin ja itsestään kertomista rikastutetaan pikku hiljaa opettelemalla lisää kysymyksiä ja vastauksia esimerkiksi iästä, entisestä kotimaasta, äidinkielestä ja perheestä. Asioiden toistaminen ja kertaaminen on tärkeää oppimisen ja muistamisen kannalta. Päivittäiset rutiinit, kuten päiväkirjan kirjoittaminen taululle ja omiin vihkoihin sekä säästä ja vuodenajoista keskusteleminen, luovat turvallisuuden tunnetta ja antavat myös hitaammin edistyville mahdollisuuden esiintyä ja saada onnistumisen tunteita. (Karanko & Korpela 1996: 23–24.)

Karanko ja Korpela (1996: 25–26) toteavat, että kuuntelemisella on tärkeä merkitys suomen kielen opiskelun alkaessa. Oppilaat kuuntelevat opettajan puheen rytmiä ja kielen melodiaa ja harjaantuvat vähitellen ymmärtämään lyhyitä, tuttuja ohjeita. Opettaja esittää, osoittaa, näyttää esineitä ja kuvia sekä havainnollistaa opittavana olevaa asiaa. Vähitellen aletaan harjoitella puhetta enemmän. Puheen harjoittelu tapahtuu aluksi pääasiassa opittujen fraasien ja sanojen kautta. Jotta sanojen ja fraasien toistaminen ei alkaisi kyllästyttää, on keksittävä erilaisia ja monipuolisia työskentelytapoja. Esimerkiksi esineiden, kuvakorttien, näyttelemisen ja piirtämisen avulla saadaan vaihtelua saman aiheen tarkasteluun. Yhteiset pelit ja leikit kehittävät sosiaalisia taitoja. Puhumisella on tärkeä merkitys opiskeltaessa suomen kieltä. On tärkeää kannustaa opiskelijaa ilmaisemaan itseään suomen kielellä, kiinnittämättä huomiota virheisiin. Opettajan on hyvä käyttää puhuessaan yleiskieltä, joka on myös kirjoituksen perusta. Näin myös kirjojen tekstit ovat helpommin ymmärrettävissä. Erilaisiin murteisiin ja puhekieleen opiskelijat tottuvat koulun ulkopuolella. (Karanko & Korpela 1996: 25–26.) Myös Lehtinen (2002: 31) pitää kuullunymmärtämistä, samoin kuin puhumista, perustana koko myöhemmälle kielelliselle sosialisatiolle eli lukemaan ja kirjoittamaan oppimiselle. Kuullunymmärtämiseen ja suullisiin harjoituksiin on siis hyvä keskittyä heti opiskelun alkuvaiheesta alkaen, koska ne luovat pohjan koko oppimisprosessille.

Karanko ja Korpela (1996: 28) toteavat myös lukemaan oppimisen olevan tärkeää, koska se tuo tietoa ja iloa. Opiskelijoiden kanssa opiskellaan aakkoset ja äänteet. Lukemisen tekniikkaa ja ymmärtävää lukemista harjoitellaan oppikirjan ja muiden tekstien avulla. (Karanko & Korpela emt. 28.)

Opiskelun alkaessa ensimmäisiä aihekokonaisuuksia ovat luokassa olevat ihmiset ja esineet sekä lähiympäristö, joiden opiskelua laajennetaan kuvien avulla. Sanastoa voidaan opiskella esimerkiksi pareittain opettajan antamien selkeiden mallien avulla: Mikä tämä on? – Se on... Millainen? Minkä värinen? Kuka? Opiskelijat voivat kysyä ja vastata vuorotellen. Sanastoa voidaan opiskella ja kerrata myös arvauspelien tai luokan esineitten kuvaamisella. Jos on mahdollista, olisi hyvä antaa opiskelijoille mahdollisuus keskustella joskus pienissä ryhmissä suomalaisten opiskelijoiden kanssa. Aihepiireinä

voivat olla tutut, harjoitellut aihepiirit, kuten nimi, ikä, asuinpaikka, kieli, kansalaisuus, perhe, harrastukset jne.(Karanko & Korpela 1996: 26–27.)

Kaikkonen (1994: 122) korostaa sitä, että opetuksessa tulisi ottaa huomioon opiskelijan aikaisemmat tiedot ja kokemukset ja pyrkiä rakentamaan niiden pohjalta yksilöllistä oppimisprosessia. Opetuksen pitäisi vedota opiskelijan luovuuteen, mielikuvitukseen ja ennakkoluulottomuuteen kaiken uuden kohtaamisen ja kokeilemisen suhteen. Opetuksen ei siis saisi olla yksipuolista eikä systemaattista oppimateriaalin tekstien lukemista. (Kaikkonen 1994: 122.) Lehtinen (2002: 60) pitää tärkeänä opiskelijan oman äidinkielen mukaan ottamista uuden kielen oppimisen tueksi. Tämän voisi hänen mukaansa toteuttaa esimerkiksi kyselemällä opiskelijoilta, mitä opitut suomenkieliset sanat ovat heidän äidinkielellään sekä vertailemalla sanoja ja rakenteita suomen kielen ja heidän äidinkieltensä välillä. Opettajan kiinnostus opiskelijan syntyperää kohtaan on myös hyvä keino pitää opiskelijan äidinkieli mukana opetuksessa. (Lehtinen 2002: 60.)

3.5 Kielen ja kulttuurin opettaminen

Geber (1996: 76) toteaa, että yksi maahanmuuttajaopettajan tärkeimmistä tehtävistä on perehdyttää opiskelijat suomen kielen perussanastoon ja kulttuuriin. Tehtävän haasteellisuus määrittyy sen mukaan, mitä kaukaisemmasta kulttuurista opiskelijat tulevat. Sanastoon ja kulttuuriin on tutustuttava opiskelun varhaisessa vaiheessa, koska niitä tarvitaan sopeutuessa yhteiskuntaamme. Kaukaisista maista saapuneille sanaston oppiminen merkitsee perehtymistä sanojen merkitykseen ja niihin liittyviin kulttuuriseikkoihin, itse asiassa koko käsitteverkostoon. Tämän vuoksi myös aikuinen maahanmuuttaja on lapsen asemassa opiskellessaan uutta kieltä, koska kielellisen käsitteen lisäksi hänen täytyy sisäistää myös uusi asia ja suhteuttaa se uuteen tilanteeseen ja ympäristöön sekä omaan ajattelutapaansa. (Geber 1996: 76.)

Geberin (emt. 78–79) mukaan joidenkin sanastojen suhteen maahanmuuttajalla saattaa olla suuria aukkoja lähtökielen erilaisuuden ja omien kokemustensa vuoksi. Ihan samoin kuin meillä on aukkoja sellaisilla tieteen ja tekniikan aloilla, joihin emme ole

tutustuneet. Tiettyjen aihepiirien ja aiheiden hahmottamisessa ja ymmärtämisessä auttaa se, jos kyseinen asia on sisällöltään ja rakenteeltaan tuttu tai jopa samanlainen kuin kielen oppijan omassa äidinkielessä. On hyvä, jos maahanmuuttajien opettaja osaisi edes vähän vertailla lähtö- ja kohdekielen sanavarastoa ja ilmaisutapoja, jotta hän voisi helpommin löytää yhtäläisyydet ja erot ja auttaa opiskelijaa hahmottamaan paremmin opittavana oleva asia. (Geber 1996: 78–79.)

Kaikkonen (1994: 6, 123–124) painottaa sitä, että kieltä ei voi erottaa siitä kulttuuritaustasta, joka on synnyttänyt kielen ja jonka yhteydessä kieltä käytetään ja jossa se muuttuu. Kulttuuri muodostuu kokemuksista, jotka ohjaavat opiskelijan havaintojen tekemistä. Opiskelija herkistyy samanaikaisesti sekä oman että vieraan kulttuurin ilmiöille ja oppii näin aktiivisesti havainnoimaan vieraan, uuden kulttuurin ilmiöitä ja ominaisuuksia. Tämän jälkeen hän löytää ilmiöille merkityksiä ja alkaa kielellistää sekä vähitellen myös käyttää niitä kommunikointiin. Näin ollen opettaminen ei ole pelkästään puhdasta vieraan kielen opettamista, vaan opiskelijan koko kulttuurikuvan kehittämistä. Kielenkäyttö kuitenkin muodostaa merkittävän osa-alueen tässä kulttuurikuvan kehittämisessä. (Kaikkonen 1994: 6, 123–124.) Myös Tiittulan (1997: 34) mukaan kieli ja kulttuuri nivoutuvat monella tapaa yhteen. Kielestä heijastuu aina kulttuuri, mikä tulee esiin ehkä parhaiten sanastossa. Kieli ilmentää kulttuuria monella tavalla, mutta samanaikaisesti kulttuuria myös tuotetaan kielellä. Me tuotamme ja uusinnamme kulttuuria koko ajan kielen avulla ja omalla toiminnallamme. Näin ollen kulttuuri ei siis ole pelkästään järjestelmä, joka on rakennettu meidän sisään. (Tiittula 1997: 34.) Lehtisen (2002: 26) näkemyksen mukaan kieli on keskeistä kulttuurille, mutta se on kuitenkin vain osa sitä. Hänen mukaan kulttuuria voidaan pitää makrokontekstina kielenkäytölle, koska kieli kehittyy sosiaalisissa konteksteissa ja liittyy siksi alueellisiin elämäntapoihin, arvoihin, normeihin ja uskomuksiin. Voidaan ajatella, että kulttuuri ohjaa ihmisen ajattelua kielen kautta, koska kulttuuri koetaan kielen avulla. Usein kielen oppimisen nähdään liittyvän erottamattomasti siihen kulttuuriin, jota kieli edustaa ja tällöin ajatellaan ihmisen oppivan kielitaidon ja kulttuurin yhtä aikaa. Kielen oppiminen ei ole siis pelkästään lingvistinen tapahtuma, vaan se on samanaikaisesti myös psykologinen ja sosiaalinen ilmiö. Kielitaito on avain

yhteisöön liittymiseen ja sen ymmärtämiseen, sillä kaikkien suhteiden luomiseksi tarvitaan yhteinen kieli. (Lehtinen 2002: 26–27.)

Opetuksesta pitäisi Kaikkosen (1994: 134) muodostua sellainen kokonaisuus, joka auttaa opiskelijaa kehittämään oman kulttuurinsa vaikutuksen alaisena olevaa maailmankuvaa laajemmaksi ja monikulttuurisemmaksi. Kyseessä on tällöin nelivaiheinen prosessi, jossa 1) opiskelija herkistetään vieraille ilmiöille, 2) opiskelija ohjataan havainnoimaan vierasta kulttuuria ja sen ilmiöitä sekä vertaamaan niitä omaan kulttuuriinsa, 3) opiskelija saa tietoa vieraista kulttuuristandardeista, joita hän vertaa oman kulttuurinsa vastaaviin sekä 4) opiskelijassa käynnistyy edellä mainittujen seikkojen pohjalta merkityksienmuodostumisprosessi, joka johtaa onnistuneeseen viestintään ja kanssakäymiseen vieraan kulttuurin edustajien kanssa. (Kaikkonen 1994: 134.)

3.6 Oppikirjan funktiot

Ahtineva (2000: 35) sanoo oppikirjojen olevan tietokirjallisuutta, joissa esitetyn tiedon tulee olla perusteltua ja totuudenmukaista ja tekstin aikakauden parhaaseen tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa. Oppikirjojen kuvitusta tutkineen Hannuksen (1996: 13–14) mukaan oppikirjojen perimmäisenä tarkoituksena on antaa oppilaalle hänen tasoaan vastaava ja tiedollisesti jäsentynyt tulkinta tietystä aihepiiristä. Oppilaan pitäisi onnistuneen oppikirjan kautta pystyä muodostamaan itselleen käsiteltyä aihetta koskevat sisäiset mallit. Nykyisillä oppikirjoilla on erityisesti pedagoginen tehtävä, mutta siitä huolimatta ne ovat syntyneet monien tekijöiden kompromissilla. Oppikirjat eivät käytännössä ole pelkästään opetustarkoituksellisin tavoittein toteutettu oppimisen väline, vaan tämän lisäksi kirjoista pyritään tekemään myyvä tuote. Tämän vuoksi oppikirja on massatuote, samalla tavalla kuin muutkin myytävät tuotteet, ja se on käytössä noin neljästä kahdeksaan vuoteen. Oppikirjakustantamon kannalta hyvä kirja on siis myyty kirja kun taas koulun kannalta hyvän kirjan leiman saa pedagogisesti pätevä ja käytännössä toimiva sekä kestävä oppikirja, joka on myös kohtuullisen hintainen. Näiden kahden oppikirjan syntyyn vaikuttavan tekijän lisäksi oppikirjan

lopputulokseen vaikuttavat esimerkiksi taloudelliset, tekijänoikeudelliset ja ajalliset tekijät. Toisaalta on ymmärrettävää, että oppikirjat ovat monen eri intressiryhmän välinen kompromissi, koska on vaikeaa tehdä oppikirjaa, joka miellyttäisi ja olisi sopiva erilaisille opetusmenetelmille ja – suunnitelmille, pedagogisille suuntauksille, oppilaille ja opettajille sekä kouluille ja kunnille. (Hannus 1996: 13–14.)

Hannus (1996: 14) erottaa kolme erilaista historiallista pääkautta ja toimintatapaa, kun puhutaan oppikirjan syntytavasta ja tekemisen organisoinnista. Ensimmäistä kutsutaan **auktoriteettikirjoittajien kaudeksi**, jolloin oppikirjan tekemisen lähtökohta oli se, että kirjoittaja oli alansa asiantuntija ja hänellä oli kaikki tarvittava tieto aiheesta. Täten hänen ajateltiin osaavan työstää kaikesta alaan liittyvästä tiedostaan oppikirja. Tämän mallisen oppikirjan etuna oli yhtenäinen sisältö, koska kirjoittajia oli vain yksi tai kaksi. (Hannus 1996: 14.)

Toinen oppikirjojen syntytapana on nimeltään **oppikirjatyöryhmien ja massatuotannon kausi**. Tämä kausi vaikutti erityisesti 1970- luvulla, jolloin siirryttiin peruskoulujärjestelmään ja sen seurauksena siirryttiin laajenevaan massatuotantoon. Muodostui oppikirjatyöryhmiä, joiden tehtävänä oli valmistaa paljon materiaalia alkavan peruskoulun tarpeisiin. Tuolloin myös käsitys tiedosta ja taidosta alkoi muuttua ja ruvettiin kannattamaan oppikirja-työkirja- menetelmää, joka kuitenkin usein oli vain yksityiskohtien siirtämistä oppikirjasta työkirjaan, ilman että oppilas olisi ymmärtänyt asioiden väliset suhteet ja pystynyt muodostamaan kokonaiskuvan aiheesta. (Hannus 1996: 14–15.)

Kolmas kausi on nimeltään **oppikirjaprojektien kausi**, joka oli 1980 ja 1990- lukujen vaihteessa. Tuolloin kirjojen valmistaminen muuttui määrätietoisemmaksi ja toiminnalle oli ominaista vastuuhenkilöt, jotka huolehtivat projektin ohjauksesta ja valvonnasta, johtaen toimintaa kohti selkeämpää taloudellista toimintaa. Projektissa työskenteli yleensä yksi tai useampia kirjoittajia, oppikirjailijoita sekä tarvittaessa myös asiantuntijoita eri aloilta. Lisäksi projektiin tarvittiin koko ajan lisääntyvän tiedon ja sen hallinnan vuoksi kokenut oppikirjatoimittaja sekä asiantuntijaryhmä. Edellä esiteltyjen oppikirjojen kausien pohjalta voidaan päätellä, että oppikirja on muuttunut alun

kulttuuriteosta taloudelliseksi tuotteeksi, jonka oppimisteoreettinen tausta on vähitellen muuttunut behaviorismista kognitiiviseen oppimiskäsityksen suuntaan. (Hannus 1996: 16.)

Opettajien kouluttaja ja oppikirjan kirjoittaja Aija Ahtineva (2000: 25–29) kertoo oppikirjojen taustalla olevan kolme erilaista oppimisenäkemyksiä: behavioristinen, konstruktivistinen ja humanistinen. **Behavioristinen** oppimisenäkemys on peräisin eläintutkimuksista, kun huomattiin, että eläinten käyttäytymistä pystyttiin ohjaamaan. Behavioristisessa näkemyksessä oppimista voidaan vähentää, siirtää ja säilyttää. Vastaukset tarkastetaan välittömästi niiden tekemisen jälkeen, jotta voidaan vahvistaa oikeat ratkaisut. Opittuja asioita hyödynnetään uuden asian oppimisessa, ketjuttamalla niitä toisiinsa. Tiedon merkitys jää kuitenkin usein opiskelijalle merkityksettömäksi. Tähän oppimisenäkemukseen perustuvia oppi- ja työkirjoja ei pidetä enää nykypäivänä tavoiteltavina. Se on kuitenkin käyttökelpoinen malli omatoimisessa opiskelussa, jolloin opiskelija voi edetä omaa vauhtiaan ja näin motivaatio säilyy. (Ahtineva 2000: 25–26.)

Kun puhutaan tiedon rakentamisesta kokonaisuudeksi ja opiskelijan tietoraketeen muokkautumisesta, on kyse **konstruktivistisesta** oppimisenäkemystä. Tässä näkemyksessä korostuu opiskelijan oma aktiivisuus tiedon havaitsemisessa ja rakentamisessa. Valinnan ja tulkinnan tuloksena syntyy mielikuva havainnoista. Tiedot, taidot ja kokemukset muotoutuvat toiminnan ja ajattelun tuloksena. Oppiminen ei siis ole pelkkää tiedon siirtämistä ja varastoimista, vaan se on tilannesidonnaista ja opiskelijan itselleen rakentama tieto on yhteydessä aikaisemmin opittuun tietoon. Konstruktivistinen oppiminen on aina sidoksissa myös kulttuuriin. Tällöin myös oppikirjojen, joiden taustalla on konstruktivistinen näkökulma, tarkoituksena on kannustaa opiskelijoita rakentamaan tiedon palasista yksilön ja yhteiskunnan kannalta tärkeitä ja toimivia kokonaisuuksia. (Emt. 26–27.) Opetushallituksen suosituksessa aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta (2007) puhutaan konstruktivistisesta näkemyksestä. Näin maahanmuuttajaopiskelijat oppivat uutta tietoa yhdistäen niitä vanhoihin tietoihin ja taitoihin. Oppimista voidaan peilata aikaisemmin opittuihin asioihin ja kokemuksiin, rakentaen samalla mielikuvia uusista havainnoista.

Siksi maahanmuuttajille suunnatut suomen kielen oppikirjat käsittelevät tuttuja aihepiirejä, jotta niihin olisi helppo liittää uusi tieto.

Humanistisessa oppimiskäsityksessä oppiminen perustuu opiskelijan kokemuksiin ja itsereflektointiin. Tämä oppimiskäsitys on optimistinen, koska siinä korostuu opiskelijan pyrkimys persoonalliseen kasvuun. Oppimista voi tapahtua vain sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Motivaatio on tärkeä tekijä tässä oppimiskäsityksessä. Oppikirjat, joiden taustalla on humanistinen oppimiskäsitys, voivat innostaa opettajaa käyttämään sosiaalisia vuorovaikutustapoja kehittäviä työtapoja, kuten ryhmätöitä. Tämä edistää osaltaan opiskelijoiden me-henkeä. (Emt. 28–29.)

3.7 Aikuisille maahanmuuttajille suunnattu oppikirjallisuus

Kuten alaluvussa 3.4 todettiin, maahanmuuttajille on olemassa monipuolista oppimateriaalia ja materiaalin määrä lisääntyy koko ajan. Aikuisille maahanmuuttajille suunnattuja oppikirjoja ja muuta materiaalia on niin suomen kielellä kuin myös jollakin tukikielellä, kuten englanniksi, venäjäksi, arabiaksi ja niin edelleen. Oppikirjat, joissa käytetään tukikieltä, on kohdistettu jollekin tietylle kieliryhmälle ja tukikieli helpottaa kielen opiskelua. Kyseiset oppikirjat sopivat hyvin esimerkiksi itseopiskeluun, koska silloin ei useinkaan ole lähellä ketään joka voisi selittää asioita ja tukikieli helpottaa itsenäistä opiskelua ja asioiden ymmärtämistä. Kaikille kieliryhmille ei kuitenkaan ole olemassa tukikielistä materiaalia. Esittelen tässä alaluvussa muutamia erityyppisiä maahanmuuttajille suunnattuja suomen kielen oppikirjoja. Aineistooni kuuluvat oppikirjat esittelen vasta myöhemmin alaluvussa 5.1.1.

Olli Nuutinen on tehnyt jo 1970-uvulla *Suomea suomeksi 1 ja 2*. Niistä on tehty useita eri painoksia ja viimeisimmät ovat vuosilta 2004 ja 2007. *Suomea suomeksi* on monipuolinen ja käyttökelpoinen oppikirjaklassikko, joka johdattaa hauskesti ja pedagogisesti käytännön kieleen ja rakenteisiin. Kirjaan liittyviä sanastoja on jo yli kahdellakymmenellä kielellä. (Ks. Nuutinen 2007: kirjan takakannen tiivistelmä.)

Suomen kielen intensiivikursseille suunnitelluista kirjoista mainitsen esimerkkinä Marjukka Kenttälän (2005) *Kieli käyttöön* - nimisen suomen kielen alkeisoppikirjan. Pollarin ja Nissilän (2006: 16) kommentoimasta oppi- ja tukimateriaalien luettelosta käy ilmi, että Kenttälän kirjassa on 19 laajaa kappaletta, joihin kuuluu harjoituksia. Kirjan tekstit liittyvät erilaisiin arjen tilanteisiin ja suomalaiseen elämään. Sanaston suhteen on mietitty kielenkäyttötarpeita ja ideana on ollut, että opiskelijalle rakentuu niin puhutussa kuin kirjoitetussakin kielessä tarvittava perussanavarasto. Kirjaa elävöittävät runsaat kuvat. Kenttälä on kirjoittanut kirjalle myös jatko osan *Kieli käyttöön*, suomen kielen jatko-oppikirja (2005). Kirja on tarkoitettu maahanmuuttajille, jotka osaavat suomea jonkin verran. Kirjassa on 18 kappaletta, joihin kuuluu harjoituksia. Teksteissä käsitellään arkielämää, Suomen luontoa, historiaa, talouselämää ja taidetta. Kirjassa tutustutaan myös puhekieleen. (Pollari & Nissilä 2006: 16.)

Aikuisille maahanmuuttajille on olemassa kirjallisuutta myös eri aloilta, kuten ruoanlaiton- tai rakentamisen alalta. Esimerkiksi Matti Mäkelä (1999) tehnyt kirjan *Rakentavaa suomea*, joka on rakennusalan oppikirja maahanmuuttajille. Pirkko Majakangas ja Hanna-Liisa Pöyhönen (2000) ovat tehneet kirjan *Pilko ja paista*, jossa on ruoanvalmistuksen sanastoa. Se on tarkoitettu ravintola-alan perusopintojen tueksi ja se sisältää myös kuvia, joista on apua sanojen ymmärtämiseksi.

Luku- ja kirjoitustaidottomille aikuisille maahanmuuttajille on myös omat oppikirjansa. Ne on tarkoitettu opiskelijoille, jotka eivät ole voineet opiskella kotimassaan ja ovat näin ollen luku- ja kirjoitustaidottomia, tai opiskelijoille, jotka eivät osaa latinalaisia aakkosia. Ne sisältävät yleensä paljon kuvia, joiden kautta oppiminen ja opettajan työ helpottuvat, koska sanastoa voidaan opiskella kuvien kautta.

4 SUOMI-KUVA, KULTTUURI JA YHTEISKUNTA

Tässä luvussa määrittelen tutkimusaiheeni kannalta tärkeitä käsitteitä, jotka liittyvät Suomeen, kulttuuriin, stereotypioihin, suomalaisuuteen ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Tarkastelen seuraavassa Suomi-kuvaa ja suomalaisille tyypillisiä kulttuuripiirteitä sekä määrittelen termit maankuva ja stereotypiat. Kuvailen myös suomalaisuutta ja pohdin suomalaisen yhteiskunnan määritelmää. Lopuksi tarkastelen millaisia käsityksiä ulkomaalaisilla on suomalaisista.

4.1 Suomi-kuva

Lehtosen (1993: 12–15) mukaan Suomi-kuvasta on kirjoitettu ja keskusteltu niin paljon, että jo itse suomalaisetkin alkavat olla kyllästyneitä kuulemaan, mitä heistä sanotaan, varsinkin jos se on taas jotakin negatiivista. Hänen mukaan yksi olennainen seikka Suomi-kuvassa on suomalaisten oma käsitys itsestään suomalaisina, koska se muodostaa osan heidän minäkäsityksestään. Lehtosen mielestä Suomi-kuva on jonkinlainen myytti, joka on syntynyt muokkaamaan ja tekemään loogisemmaksi tiedon ja vaikutussuhteiden sekamelskaa. Suomi-kuva myös auttaa poistamaan avuttomuudentunnetta, joka aiheutuu jatkuvasti kasvavasta kansainvälisestä kanssakäymisestä ja monimutkaistuvasta informaatioympäristöstä. Puhuminen imagoista on saanut ihmiset luottamaan siihen, että on olemassa jokin hallittava ja asioita selittävä sekä jäsentävä 'kuva', jota muokkaamalla he pystyvät hallitsemaan ympäristöään. (Lehtonen 1993: 12–15.)

Lehtonen (1993:17) vertaa suomalaisten Suomi-kuvaa ja virolaisten Viro-kuvaa: virolaiset näkevät itsessään yleensä positiivisia piirteitä, kun taas suomalaiset näkevät itsessään enimmäkseen negatiivisia ominaisuuksia.

4.2 Kulttuuri

Kulttuuri voidaan ymmärtää suppeana tai laajana merkityksenä. Voimme lukea sanomalehdistä kulttuuripalstoja, joissa on tietoa esimerkiksi kirjallisuudesta, musiikista ja teatterista eli korkeakulttuurista. Laajemman merkityksen kulttuuri saa puhuttaessa tietyn ihmisryhmän tavasta käyttäytyä ja elää. (Salo-Lee1996: 6.)

Alhon (1996: 69) mukaan yhteiskunta ja kulttuuri ovat ymmärrettävissä vain toistensa kautta. Yhteiskunnalla hän tarkoittaa ryhmää ihmisiä, joita yhdistävät asuinpaikka ja yhteenkuuluvaisuuden tunne. Kun tämä ihmisryhmä muodostuu kokonaisuudeksi, se pystyy tyydyttämään yksilöiden henkiset ja aineelliset tarpeet. Kulttuurilla Alho tarkoittaa laajaa kokonaisuutta, joka muodostuu tietyn yhteiskunnan aineellisen ja henkisen toiminnan tuotteista.

Maailmaan mahtuu monia eri kulttuureja, jotka ovat kaikki erilaisia. Tästä johtuu, että eri kulttuuritaustan omaavien henkilöiden viestintätilanteissa syntyy helposti väärinkäsityksiä. Käyttäytyminen ja puhe, joka on esimerkiksi suomalaisille ihan normaalia ja tilanteeseen sopivaa, voi jonkin toisen kulttuurin edustajan mielestä olla täysin vierasta ja jopa loukkaavaakin. Nämä väärinkäsitykset johtuvat siis siitä, että jokainen tulkitsee vuorovaikutustilanteen, sanavalinnat, puheen sävyn, intonaation, fyysisen läheisyyden, eleet jne. oman maan kulttuurinormien mukaisesti. (Ks. Lehtonen 1994: 56–93.) Tämän vuoksi on hyvä, että maahanmuuttajat oppivat kotoutumiskoulutuksissa ja suomen kielen oppikirjojen avulla tuntemaan myös suomalaista kulttuuria ja tapoja, jotta he ymmärtäisivät sitä paremmin, eivätkä loukkaantuisi, jos uudessa kulttuurissa käyttäytyään eri tavalla kuin mihin he ovat tottuneet. Vastaavasti suomalaisten olisi hyvä tietää jotakin muista kulttuureista, jotta eivät yllättyisi, kun maassa asuvat ulkomaalaiset tekevät asioita, jotka ovat sen maan kulttuurille vieraita.

Harrisin ja Moranin (1987: 40) mukaan kulttuuria voi verrata jäävuoreen, josta suurin osa on piilossa veden alla ja vain huippu on näkyvissä. Kulttuurin kolme eri tasoa,

tekninen, formaali ja epäformaali, kuvaavat sitä, miten hyvin eri kulttuurien edustajat voivat ymmärtää toisiaan. Ensimmäinen, tekninen taso, on kulttuurin muodollisin taso, joka opitaan opettaja-oppilas -suhteessa. Tällä tasolla ei vielä ole kovin paljon kulttuurieroista johtuvia väärinkäsityksiä, ainakaan sellaisia, jotka vaarantaisivat ihmissuhteita. Jäävuoren keskimäinen osa edustaa kulttuurin toista, formaalia, tasoa. Se on puoliksi vedenpinnan yläpuolella ja puoliksi alapuolella. Tähän formaaliin kulttuurin tasoon kuuluvat erilaiset rituaalit ja tavat, jotka eri kulttuuritaustan omaavat voivat oppia yrityksen ja erehdyksen kautta. Henkilöön, joka rikkoo formaalia sääntöä, suhtaudutaan yleensä negatiivisesti. Kulttuurin kolmas taso, joka on epäformaali, on kokonaan vedenpinnan alapuolella. Tämän tason käyttäytymissäännöt ovat automaattisia tai sitten ne opitaan sosialisatioprosessin kautta. Epäformaalin tason normien rikkomiseen suhtaudutaan erittäin tunneperäisesti, koska tällä tasolla on kyse kulttuurin perusarvoista. (Harris & Moran 1987: 40.)

Alhon (1996: 71) mukaan kulttuurissa ei ole kysymys biologisesta, vaan sosiaalisesta perimästä, koska ihminen perii ulkoiset tekijät - ihonvärin, nenän muodon ja hiusten laadun - eri tavalla kuin esimerkiksi käyttäytymistavat, uskonnon ja kielen. Kulttuuri muodostuu yhteisön fyysisestä ja henkisestä toiminnasta sekä niiden tuloksista. Kulttuuri on siis monimerkityksinen kokonaisuus. Kulttuurin piiriin kuuluvat taiteen lisäksi niinkin moninaiset asiat, kuin arvot ja asenteet, uskomukset ja odotukset sekä ihan arkipäiväiset asiat kuten syöminen, tervehtiminen ja tunteiden näyttäminen. Kulttuuria voi verrata karttaan, jossa on tietyn yhteisön jäsenten luoma ja oppima merkitysten verkosto. Kaikkia kulttuureja voi tämän teorian mukaan oppia lukemaan kuin karttaa. Kokemuksen kautta oppii, mitä mikäkin merkki tarkoittaa. (Niiranen & Nupponen 2007.) Tiivistettynä kulttuurin voisi siis sanoa käsittävän 1) taiteen ja tieteen, 2) elämäntavan ja 3) eri alueella elävien ihmisten erilaiset tavat (Domander 1994: 7).

4.3 Suomalainen kulttuuri

Puusaaren (1997: 23) kulttuurin muutosta käsittelevän artikkelin ja Tervomaan (2003: 22) *Suomi-tietoutta maahanmuuttajille* –kirjan mukaan **suomalaiselle kulttuurille** on muiden länsimaiden tavoin tyypillistä voimakas yksin pärjäämisen mentaliteetti, hillitty käyttäytyminen ja itsekuuri. Suomessa ystävien luona vierailu on vähäistä ja suku kokoontuu yhteen normaalisti vain suurempina juhlapyhinä. Saman katon alla asuvat perheenjäsenet saattavat nähdä toisiaan vain illalla ja naapureita ei välttämättä tunneta. Tämä saattaa tuntua maahanmuuttajista oudolta ja he pitävätkin suomalaisia yksinäisinä. Monien muiden kulttuurien keskuudessa on normaalia kyläillä usein ja viettää paljon aikaa perheen ja suvun kanssa. Maan tavat saattavat myös joskus vaikuttaa ulkomaalaisen silmissä epäkohteliailta. Puusaari korostaa sitä, että eri kulttuureista tulevien kohtaamisessa tarvitaan jotain yhteistä, ja jos se ei ole kieli, niin se voi olla esimerkiksi molempien ymmärtämiä eleitä ja ilmeitä. Suomi ei kuitenkaan ole helpoimpia maita tai kulttuureja maahanmuuttajille, sillä liian lähelle tulevaa ihmistä voidaan arastella, koska Suomessa on totuttu siihen, että ympärillä on tilaa pitkien etäisyyksien vuoksi. Suomalaiset ovat usein myös hidastempoisempia kuin ulkomaalaiset, ja voivat siksi kokea aktiivisesti tuttavuutta tekevät ulkomaalaiset hieman ahdistaviksi. (Puusaari 1997: 23.)

Niirasen ja Nupposen (2008) näkemys poikkeaa edellä esitetystä Puusaaren näkemyksestä, koska heidän mukaan suomalaisten tavallinen tapa pitää yhteyttä on käydä kylässä toistensa luona. He toteavat suomalaisesta kulttuurista myös sen, että suomalaiset haluavat puhua silloin kun heillä on asiaa ja että he toimivat mieluummin kuin puhuvat. Hiljaisuus ei ole suomalaisessa kulttuurissa välttämättä negatiivinen asia, vaan se voi olla keskittynyt tai luova tila tai jopa läheisten ihmisten kesken puheeseen rinnastettavaa viestintää. Suomalaisten tarvitseman tilan suhteen Niiranen ja Nupponen ovat samaa mieltä Puusaaren kanssa, koska he kertovat, että suomalaisten keskuudessa kätteleminen on normaali tapa koskettaa tuntemattomia ja etäisesti tuttuja ihmisiä. Muunlainen koskettaminen, esimerkiksi halaaminen ja poskisuudelmat, eivät ole suomalaisessa kulttuurissa normaalia, muuta kuin ystävien ja perheen kesken. (Niiranen & Nupponen 2008.)

Puusaari (1997: 26) luettelee suomalaiselle kulttuurille ominaisiksi piirteiksi tasa-arvon, vapaan seurustelun, avoliitot, avioerot, perhesuunnittelun, naisten kodin ulkopuolisen työskentelyn sekä miesten osallistumisen lasten- ja kodin hoitoon. Nämä seikat voivat olla maahanmuuttajalle täysin vieraita, ja siksi sopeutumien suomalaiseen kulttuuriin voi olla aluksi hankalaa. (Puusaari 1997: 26.)

Juutin (1996: 26–27) näkemyksen mukaan suomalainen kulttuuri on rikas, koska sen symbolisen kentän kerrostumat ovat runsaita ja monivivahteisia, vaikka niiden merkitystä ihmisen ajatteluun ei juuri tunnetakaan nykyään. Hän kuitenkin korostaa, että emme voi kuvitella, ettei muinaisten ihmisten kokemuksilla ja uskomuksilla olisi meille ja meidän ajattelutavallamme merkitystä, sillä osa ajattelutavastamme perustuu näille muinaisten ihmisten uskomuksille.

4.4 Maankuva

Maankuva on käsitys jostain maasta. Maankuva on imago, joka on osa ajattelun ja muistin tietorakenteita. Tietorakenteiden avulla ihminen jäsentää ympäröivää maailmaa pienemmiksi kokonaisuuksiksi. Käsitukset muodostuvat ajatusten, tunteiden sekä kuvitelma- ja arvoisältöjen kautta. (Lehtonen 1996: 44.) Lehtosen (1993: 15) mukaan ajatus siitä, että ihmisten kokemukset ja mielipiteet jostakin maasta muodostaisivat jonkinlaisen kuvan, eli imagon, on vain metafora tai vertaus, jonka avulla on helpompi jäsentää ympäristöä. Hujanen (1986: 33–34) kertoo maankuvan liittyvän ihmisten ja ihmisryhmien väliseen toimintaan ja vuorovaikutukseen. Hänen mukaan maankuva peilaa tietylle ryhmälle tyypillistä tapaa ajatella tiettyä maata.

Quandt (1988: 203–204) toteaa, että maankuva rakentuu kansan mielessä tietyn maan kulttuurista ja historiasta sekä ihmisten omista kokemuksista, poliittisesta vakaumuksesta ja maailmankatsomuksesta. Hän sanoo maankuvan perustuvan myös enemmän tunteeseen kuin järkeen.

Sisäisellä maankuvalla tarkoitetaan jonkin maan kansalaisten mielikuvaa omasta maastaan. Esimerkiksi suomalaisten sisäisellä maankuvalla tarkoitetaan meidän käsitystä Suomesta eli meidän omaa Suomi-kuvaa.

Rouhiainen (1996: 108) sanoo, että suomalaisten sisäiseen maankuvaan kuuluvat metsät, niityt ja maaseutu sekä luonnonläheisyys yleensä. Hän kertoo Suomen myös markkinoivan itseään juuri kyseisellä luonnonläheisyydellä, esimerkiksi hohtavan valkoisella lumella, revontulilla sekä Suomi-filmien korkealla taivaalla leijuvilla pilvillä. Hujasen (1986: 42) mukaan suomalaisten käsitys omasta maasta muodostuu jo lapsuudessa identiteetin kehittyessä.

Ulkoisella maankuvalla tarkoitetaan jonkin maan kansalaisten mielikuvia jostakin toisesta maasta kuin kotimaastaan. Ulkoinen maankuva on siis ulkomaalaisten näkemys Suomesta eli ulkomaalaisten Suomi-kuva.

4.5 Stereotyyppit

Lehtosen (1993:15) mukaan **stereotyyppiöiksi** kutsutaan yleistyksiä, jotka tehdään jostain tietystä ihmisryhmästä. Stereotyyppien avulla yksinkertaistetaan todellisuutta. Stereotyyppi on yleistys luonteenpiirteistä, käytöksestä ja tavoista. Ne pohjautuvat yhteiseen uskomukseen tai tietoon jostakin tietystä ryhmästä. Teemme yleistyksiä esimerkiksi sanomalla ”sen kaupunginosan ihmiset ovat vaarallisia”, ”pomot tyrannisoivat” jne. (Koulutusaineisto 2007.) Lehtonen (emt. 15) kertoo, että erityisesti naapurimaihin ja vähemmistöryhmiin on helppo liittää piirteitä, joiden kuvitellaan olevan heille kaikille yhteisiä. Stereotyyppit saavat alkunsa jostain mielikuvasta, jonka olemme saaneet koulun, kodin tai median kautta. Mielikuvat liitetään kaikkiin ihmisiin, joihin ne vain on mahdollista liittää. Joskus stereotyyppiä käytetään myös ryhmästä, johon itse tuntee kuuluvansa. Tällöin voi esimerkiksi puolustella omia virheitään sanomalla ”minkä minä sille voin, mehän olemme kaikki samanlaisia”. (Koulutusaineisto 2007.)

Usein ihmiset kannattavat yhteistä stereotypiaa ilman, että kyseenalaistaisivat sitä. Salo-Leen (1996: 17) mukaan stereotypiat auttavat hahmottamaan maailmaa, selittämään ja ennakoimaan toisten käyttäytymistä sekä rakentamaan yhtenäistä maailmankuvaa. Niiden tehtävänä on hänen mukaansa auttaa yksilöitä toimimaan muuttuvissa tilanteissa ja helpottaa sopeutumista näissä uusissa ja muuttuvissa tilanteissa. Tämä on myös tutkimusongelmani kannalta huomioitava seikka, koska oppikirjojen kirjoittajat ovat suomalaisia ja koodaavat näin ollen oppikirjojen teksteihin suomalaisten stereotyypin kuvan maahanmuuttajille.

Autostereotypialla tarkoitetaan jonkin maan kansalaisten mielikuvaa itsestään. Lewisin (1993: 80) mukaan autostereotypia on yksinkertaistettu mielikuva, jota jonkin kulttuurin jäsenet soveltavat itseensä ja omaan käyttäytymiseensä. Lerkkasen (1993: 21) mukaan autostereotypia on perustana vertailtaessa omaa ryhmää johonkin vieraaseen ryhmään. Hän toteaa, että saman ryhmän jäsenet haluavat samaistua omaan ryhmäänsä tai mielikuvaan, joka heillä on omasta ryhmästään. Autostereotypian oleellisia piirteitä Lerkkasen mielestä ovat tietyn kuvan antaminen itsestä toiselle ryhmälle sekä halu hankkia eräänlainen ryhmäidentiteetti. Autostereotypioita käsittelen enemmän alaluvussa 4.6 Suomalaisuus, jossa on suomalaisten tutkijoiden näkemyksiä suomalaisista ja suomalaisuudesta.

Heterostereotypialla tarkoitetaan toiseen ihmisryhmään kohdistuvia stereotypioita. (Hofstede 1993: 302). Lerkkasen (1993: 21–22) mukaan heterostereotypiat ovat mielikuvia jostakin toisesta kansasta tai ryhmästä ja sen kulttuurille ominaisista piirteistä. Hän toteaa heterostereotypian korostavan eri ryhmien välisiä eroavuuksia sekä tietyn ryhmän jäsenten samankaltaisuutta. Heterostereotyypisiä käsityksiä tarkastelen enemmän kappaleessa 4.8 Yleiset käsitykset suomalaisista maailmalla.

4.6 Suomalaisuus

Lehtosen, Löytyn ja Ruuskan (2004: 32) mukaan nykyaikainen **suomalaisuus** ei ole enää samanlaista kuin se oli sata vuotta sitten. Siitä huolimatta suomalaisuus on melko

pitkälti tulkintaa siitä, mitä sen on aikaisemmin kuviteltu olevan. Käsitukset suomalaisuudesta muuttuvat koko ajan, mutta on kuitenkin myös jotain, joka pysyy, vaikka ajat muuttuvat. Näitä pysyviä ominaisuuksia ovat ainakin jo kliseiksi muuttuneet stereotyypit suomalaisuudesta. (Lehtonen, Löytty, Ruuska 2004: 32.) Useat käsitukset suomalaisuudesta ovat siis pinttyneitä stereotyyppioita. Tässä alaluvussa otan esille joitakin näistä suomalaisuuteen liittyvistä käsityksistä ja stereotyyppioista.

Laine-Sveibyn (1991: 8) mukaan runoilijat, kirjailijat, taiteilijat ja myös tutkijat välittivät Suomesta 1900-luvulla positiivisia mielikuvia. Tuo aika oli suomalaistutkimuksen alkuaikaa ja silloin korostettiin, että suomalaisten pitäisi olla ylpeitä omista erikoispiirteistään ja kansallisesta perinnöstään. Suomalaisuuden tutkimus oli 1980- ja 1990-luvulla kuitenkin aivan päinvastaista. Sen mukaan suomalaisuus on yhdistelmä metsäläisyyttä, huonommuudentunnetta ja sisua. (Laine-Sveiby 1991: 8.)

Lerkkasen (1993: 26) tutkimuksen mukaan suomalaisuuteen usein liitettäviä negatiivisia ominaisuuksia ovat juopottelu, katkeruus, sulkeutuneisuus, umpimielisyys, kateus, ujous, jurous, hidasälyisyys ja pahansuisuus. Reiluus, rehellisyys, sisukkuus ja ahkeruus ovat Lerkkasen tutkimustuloksista nousseita suomalasiin useimmiten liitettäviä positiivisia piirteitä. Lehtosen (1994: 53) mukaan suomalaisen elämänmuodon tärkeitä piirteitä ovat eristäytyminen ja yksinäisyys, mistä viestii esimerkiksi suomalaisten rakastama elämä luonnonhelmassa – mökissä metsän keskellä tai saarella. Sallisen (1994: 73) mukaan syitä tähän eristäytymiseen on etsitty mm. perintötekijöistä, rodusta, historiasta, kielellisestä eriytyneisyydestä, kansanluonteesta, ankarista luonnonoloista, puhekasvatuksen vähydestä ja viestintätaitojen puutteesta.

Lerkkanen (1993: 30) sanoo suomalaisilla olevan huoli siitä, mitä muut heistä ajattelevat. Suomalaisten sanotaan kärsivän kaukaisen sijaintinsa vuoksi ulkopuolisuudesta muuhun Eurooppaan nähden. Tästä huolimatta suomalaisten on todettu esimerkiksi yritys- ja johtamiskulttuuriltaan muistuttavan paljon enemmän Keski-Euroopan maita kuin ruotsalaisten. (Lerkkanen 1993: 30.)

Lehtosen (1993: 16) mukaan suomalaisten keskuudessa elää voimakkaana käsitys kielitaidottomuudesta. Hän kertoo tutkimusten kuitenkin kumoavan tämän oletuksen, sillä suomalaisten vieraiden kielen opetus on ihan omaa luokkaansa, kansainvälistä huipputasoa ja näin ollen Suomalainen liikemies siis lyö useimmat ulkomaalaiset kollegansa kielitaidollaan puhumalla keskimäärin 2,1 vierasta kieltä.

Jokinen ja Saaristo (2002: 66) korostavat suomalaisuuden positiivisia piirteitä. Suomalaiset harrastavat kulttuuria ja ovat korkeasti koulutettuja. Lukutaito on Suomessa huippuluokkaa samoin kuin teknologia. Suomalaiset modernin musiikin säveltäjät, kapellimestarit ja oopperalaulajat ovat maailman huippuja eivätkä koko maailman tietoisuuteen nousseet suomalaiset artistitkaan tue kuvaa suomalaisten agraaris-metsäläisestä kulttuurisesta jälkeenjääneisyydestä. (Jokinen & Saaristo 2002: 66). Kuva suomalaisuudesta on muuttunut positiivisemmaksi lyhyessä ajassa. Kun vielä 1990-luvulla suomalaisia vaivasi, mitä heistä ajatellaan muualla maailmassa, niin 2000-luvulle saavuttua suomalaisilla on ollut mahdollisuus tuntee ylpeyttä maansa koulutuksen tasosta, kehittyneestä teknologiasta, taiteilijoista sekä kulttuurisista piirteistä. Kaikki tämä antaa suomalaisille itseluottamusta ja uskoa suomalaiseen tietoon, taitoon ja osaamiseen.

4.7 Suomalainen yhteiskunta

Suomalaista yhteiskuntaa tutkineet Jokinen ja Saaristo (2002: 10) toteavat, että suomalaista yhteiskuntaa ei ole välttämättä käsitteenä aivan helppo määritellä. Kun puhutaan nimenomaan *suomalaisesta* yhteiskunnasta, se tarkoittaa että on olemassa jokin muista yhteiskunnista (esimerkiksi venäläisestä, brittiläisestä ja ruotsalaisesta) erotettavissa oleva yhteiskunta. Eri yhteiskuntien välinen ero on kuitenkin sopimuksenvarainen ja siksi sitä on vaikea perustella ja osoittaa. Jotta voisi puhua suomalaisesta yhteiskunnasta, on oletettava jonkinlainen jaettu ja yhteinen olemassaolo, jota voidaan kutsua esimerkiksi kansalliseksi identiteetiksi tai suomalaiseksi kulttuuriksi. Tätä kautta saadaan eroa suomalaisen ja muiden yhteiskuntien välillä, sillä

suomalainen kulttuuri muodostaa muista kulttuureista erottuvan kokonaisuuden. (Jokinen & Saaristo 2002: 10.)

Käsitettä ”yhteiskunta” on Jokisen ja Saariston (emt. 10–12) mukaan myös vaikea määrittellä, koska silloin kyseessä on aina tietyn yhteiskuntakokonaisuuden määrittäminen ja yhtenäisyyden hahmottaminen. Yhteiskuntaa tuotetaan aina puhuttaessa tai keskusteltaessa siitä. Yhteiskunnan käsite on siis paradoksi, koska sitä ei voi nähdä tai havainnoida ulkopuolelta, mutta se on kuitenkin välttämätön yhteiskunnan kuvaamisessa ja maan kansalaiset ovat aina itse osa kuvaamaansa yhteiskuntaa. Suomalainen yhteiskunta elää kertomuksissa, joita siitä kerrotaan. Kansallista identiteettiä rakennetaan jatkuvasti kertomusten avulla. Nämä kertomukset ylläpitävät käsitystä tietyn yhteiskunnan jäsenistä yhteisönä sekä käsityksiä yhteisön suhteesta muihin. (Jokinen & Saaristo 2002: 10–12.)

Pauli Juuti (1996: 7) on tutkinut suomalaista elämänlaatua ja toteaa, että toisen maailmansodan jälkeisinä jälleenrakennuksen, maaltamuuton, kaupunkimaistumisen ja teollistumisen vuosikymmeninä suomalainen yhteiskunta kehittyi melko nopeasti korkean hyvinvoinnin yhteiskunnaksi. Alhaisesta lähtökohdasta huolimatta Suomi teollistui sodan jälkeen nopeasti. Ihmiset jotka ovat syntyneet sodan jälkeen, eivät ole joutuneet kokemaan niin suuria onnettomuuksia ja traumaattisia kokemuksia, kuin sodan aikana eläneet. Sodan jälkeen syntyneet ovat kokeneet nopean vaurastumisen, vaikka siitä jouduttiinkin maksamaan hintana se, että oli sopeuduttava uuteen ja jatkuvaan muutokseen. (Juuti 1996: 7.)

Yhteiskuntaan liittyvät sellaiset tekijät kuin ammatti-, ikä- ja sukupuolirakenne sekä muuttoliike ja yhteiskuntaluokat. Hyvin tärkeitä elämäämme jäsentäviä tekijöitä ovat perhe ja kasvatus, joihin kuuluvat myös sukupuolten ja sukupolvien väliset suhteet. Perhe on keskeisellä sijalla suomalaisessa yhteiskunnassa, vaikka avioerot ovatkin yleistyneet ja lasten lukumäärä perheissä pienentynyt. (Jokinen & Saaristo 2002: 74, 191, 196 ja 197.)

Tervomaa (2003: 81) kertoo suomalaisen perhe-elämän muuttuneen voimakkaasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Ydinperheen merkitys on vähentynyt ja avioliitot ovat yleistyneet. Monilla lapsilla on kaksi kotia, koska lähes puolet avioliitoista päättyy eroon. Perheessä voi olla lapsia myös vanhempien aikaisemmista suhteista. Vaikka isoäiti oli ennen suurperheen ydin, niin nykyään hänen rooli on muuttunut. Isovanhemmat saattavat asua kaukana, eivätkä he enää osallistu lastenhoitamiseen ja kasvattamiseen samalla tavalla kuin ennen. (Tervomaa 2003: 81.)

Suomessa, kuten ei muissakaan länsimaissa, nainen ole sidoksissa pelkästään avioliittoon, kotiin ja lapsiin, vaan hän voi myös opiskella ja käydä töissä. Naisen elämä ei ole enää pelkästään äitiyttä, vaan nykyään naiset voivat itse suunnitella, milloin on hyvä ajankohta saada lapsia. Hyvinvointivaltion tukimuodot mahdollistavat myös sen, että naiset eivät ole taloudellisesti riippuvaisia miehistään, mikä tekee yksinhuoltajuudesta entistä helpomman vaihtoehdon. (Jokinen & Saaristo 2002: 204.) Suomalainen yhteiskunta osallistuu osittain lasten kasvatukseen. Tämä onkin vaikea asia joillekin maahanmuuttajille, sillä heidän lähtömaassaan ei ole välttämättä totuttu päivähoitoon. Joillekin maahanmuuttajavanhemmille voi olla vaikeaa hyväksyä, että heidän lapsensa kasvavat länsimaisten arvojen mukaan ja heistä tulee itsenäisiä ja tunteensa hallitsevia yksilöitä. Joitakin maahanmuuttajamiehiä saattaa pelottaa naisten riippumattomuus ja itsenäisyys. Myös televisiosta nähtävä vapaa seksuaalisuus ahdistaa usein erilaisista kulttuureista tulevia maahanmuuttajia, koska heidän on vaikea selittää asioita lapsilleen. Vieraita ominaisuuksia monille maahanmuuttajille saattavat olla myös perhesuunnittelu ja naisten kodin ulkopuolella työskentely samoin kuin avioliitot, avioerot ja miesten ja naisten tasa-arvoisuus sekä miesten osallistuminen lasten- ja kodinhoitoon. (Puusaari 1997: 26.) Tutkiessani oppikirjojen Suomi-kuvaa, tulen varmasti kohtaamaan juuri edellä mainittuja suomalaisen yhteiskunnan piirteitä. Uskon että asioita tuodaan esiin oppikirjoissa, jotta maahanmuuttajien olisi helpompi tutustua yhteiskuntamme käytäntöihin.

Populaarikulttuuri - niin rockmusiikki, elokuvat kuin kirjallisuuskin – on osa suomalaisen yhteiskunnan kertomusta. Taiteilijoiden ja heidän teostensa kautta pidetään yllä suomalaisuutta. Heidän menestymisensä ulkomailla uutisoidaan Suomessa aina myös

Suomen menestyksenä. Suomalaisen musiikin kenttä on nykyään samanaikaisesti sekä kansallinen että globaali. Yhtyeet, joiden kotimaata ei heidän musiikkiaan kuuntelemalla tunnista, kuten HIM, Bomfunk MC ja Darude ovat saavuttaneet kansainvälistä menestystä. Ulkomailla ovat toisaalta menestyneet myös selvästi suomalais-kansalliseen perinteeseen nojaavat yhtyeet, kuten Värttinä ja Angelin tytöt. (Jokinen & Saaristo 2002: 311.)

Suurimmat muutokset suomalaisessa yhteiskunnassa ovat tapahtuneet perheen ja naisen aseman suhteen. Perheet ovat muuttaneet muotoaan ja naiset eivät ole enää riippuvaisia miehistään, vaan he ansaitsevat elantonsa itse. Naisten elämään kuuluu edelleen äitiys ja perheen perustaminen, mutta ne eivät ole enää ainoat asiat naisen elämässä. Kouluttautuminen, työ ja itsensä kehittäminen ovat nousseet tärkeiksi seikoiksi naisten elämässä perheen lisäksi. Suomalainen teknologia on kehittynyt nopeasti ja eri taiteenlajien edustajat sekä huippu-urheilijat ovat saavuttaneet mainetta maailmanlaajuisesti.

4.8 Yleiset käsitykset suomalaisista maailmalla

Tarkoitukseni on siis tutkia millaista Suomi-kuvaa suomen kielen oppikirjoilla halutaan välittää maahanmuuttajille. Siksi on tärkeää tietää, millaisia käsityksiä ulkomaalaisilla on suomalaisista ja millaista Suomi-kuvaa heille on välitetty.

Lehtosen (1993: 17–18) mukaan useimmat suomalaiset olettivat olevansa virolaisten silmissä rikkaita, ahkeria, ystävällisiä, moderneja, auttavaisia, sivistyneitä ja vieraanvaraisia, kun heiltä kysyttiin, mitä he olettavat virolaisten heistä ajattelevan. Näin ei kuitenkaan ollut. Tutkimuksen mukaan virolaisten Suomi-kuva on jotain ihan muuta. Varsinkin lasten mielipiteet olivat jyrkkiä. He pitivät suomalaisia juoppoina, saitoina, tyhminä, kylminä, ylpeinä, kevytmielisinä ja mukavuudenhaluisina. Tämän kuvan he ovat saaneet varmaankin nähdessään suomalaisia Tallinnan kaduilla. Aikuiset virolaiset mainitsivat hiukan positiivisempia adjektiiveja kuvailemalla suomalaisia

ahkeriksi, ystävällisiksi ja ihan kunnollisiksi, mutta kuitenkin hiljaisiksi, hiukan hitaiksi ja ylpeiksikin. (Lehtonen 1993: 17–18.)

Lehtonen (1993: 23) kertoo Keski-suomalaisessa (25.2.1992) esittelystä Gallupin ja INRA:n kansainvälisestä mielipidetutkimuksesta. Tutkimuksen mukaan eurooppalaisten mielissä on vaisu kuva Suomesta: se ei vedä puoleensa, mutta ei liioin ärsytäkään. Lisäksi tutkimuksessa kerrottiin, että eurooppalaiset pitävät suomalaisia värittöminä, mutta sympaattisina ja luotettavina.

Richard D. Lewis (1996: 277–278), joka on englantilainen liikkeenjohdon konsultti ja kouluttaja sekä opettaa neuvottelutaitoa ympäri maapalloa, pitää suomalaisia vakaina, kunnan ihmisinä, koska ovat saaneet melko tiukan ja kunnollisen kasvatuksen. Kansa on nuori, mutta siitä huolimatta tekniikka on korkealaatuista ja suomalaiset rakastavat kaikkea uutta. Suomalaiset ovat myös säilyttäneet perusarvonsa, joista monissa muissa maissa ei enää välitetä lainkaan. Lewisin mielestä suomalaisia piirteitä ovat vaatimattomuus, terve järki, viha velkaa kohtaan ja pelko kasvojen menettämisestä. Suomalaiset eivät kerskaile, valehtele eivätkä puhu liikaa. Muutama valittu sana riittää. Suomalaiset täyttävät velvollisuutensa tyynen ja hiljaisen ilmapiirin vallitessa. Yksi merkki suomalaisten vaatimattomuudesta on se, että he ovat avoimesti pessimistisiä ja näyttävät alemmuudentuntonsa avoimesti ulkomaalaisten edessä. (Lewis 1996: 277–278.)

Mikko Rahikan (2002) Suomi-Seurassa julkaistun artikkelin mukaan tasavallan presidentti Tarja Halonen, pitää ulkomailla asuvia suomalaisia vähintäänkin yhtä tärkeinä Suomi-lähettiläinä kuin Suomen virallisia edustajia, koska ulkosuomalaiset välittävät arkipäivän kontaktien kautta tietoa Suomesta ja suomalaisuudesta sekä tekevät tutuksi suomalaista kansanluonnetta ja kulttuuria. Halosen saama palaute ulkosuomalaisista on ollut hyvää. Viralliset tahot ulkomailla ovat todenneet suomalaisten olevan hyviä ja ahkeria työntekijöitä. Vaikka suomalaiset pelkäävät ulkomaalaisten tekemän yleistyksiä suomalaisten runsaasta alkoholien käytöstä tai muista negatiivisista asioista, niin nämä aiheet eivät kuitenkaan ole nousseet esiin Halosen ja ulkomaalaisten virkamiesten välisissä keskusteluissa. (Rahikka 2002.)

Tälle vuosituhannele saavuttua ulkomaalaisten käsitykset Suomesta ovat varmasti muuttuneet jonkin verran. Suomi on päässyt otsikoihin esimerkiksi Lordi-yhtyeen Euroviisuvoiton vuoksi. Suomalainen musiikki alkaa olla yhä enemmän ja enemmän ulkomaalaisten tietoisuudessa ja suomalaiset urheilijat luovat edelleen Suomesta positiivista kuvaa urheilijakansana. Usein maahanmuuttajat tietävätkin Suomesta ainakin Tarja Halosen ja Kimi Räikkösen.

Maahanmuuttajille suunnatuissa suomen kielen oppikirjoissa ei varmasti kuitenkaan tuoda esiin näitä ulkomaalaisten mielissä olevia stereotypioita suomalaisista, vaan suomalaisten omia käsityksiä itsestään. Kirjojen kirjoittavat voivat ehkä koodata kirjoihin omia stereotypioitaan sekä omia näkemyksiä ja käsityksiä suomalaisesta yhteiskunnasta.

5 AINEISTOSTA NOUSEVA SUOMI-KUVA

Tässä luvussa tarkastelen aineistosta nousevaa Suomi-kuvaa. Esittelen tarkemmin tutkimuksen aineiston, menetelmänä käyttämäni teemoittelun sekä aineistosta nousseet teemat. Nostan syvällisemmän tarkastelun kohteeksi aineistosta nousseen Suomi-kuvan eli yleisimmät teemat 1980- ja 2000-luvulta sekä tuon esille mahdolliset yhtäläisyydet ja erot näiden vuosikymmenten välillä.

Aloitan kertomalla tarkemmin tutkimuksen aineistosta ja sen rajaamisesta alaluvussa 5.1, jossa käyn esitellen läpi oppikirjat, joiden teksteistä aineistoni koostuu. Kuvailen käyttämäni menetelmää esimerkin avulla (5.2) ja tämän jälkeen ryhdyn käsittelemään aineistosta nousseita teemoja sekä kvantitatiivisesti eli määrällisesti että kvalitatiivisesti eli laadullisesti (5.3). Kerron teemoittelusta eli siitä, miten luokittelen teemat ja millaisia asioita kuhunkin teemaan kuuluu. Havainnollistan teemojen esiintymismääriä taulukon avulla. Tarkastelen kvantitatiivisesti, ristiintaulukoinnin avulla, onko 1980- ja 2000-luvun välisissä teemoissa tapahtunut muutoksia. Tämän jälkeen käyn nämä yleisimmät teemat läpi kvalitatiivisesti, kertoen, miten teemoja on kuvattu oppikirjoissa ja onko niiden kuvaamisessa tapahtunut muutoksia. Pienemmät teemat otan luvun lopussa ainoastaan kvalitatiiviseen tarkasteluun, koska niillä ei ole niin suurta merkitystä tutkimustuloksen kannalta.

5.1 Aineiston kuvaus

Kokoan tutkimusaineistoni kahdesta 1980-luvun ja kahdesta 2000-luvun suomen kielen oppikirjasta, jotka ovat suunnattuja aikuisille tai nuorille maahanmuuttajille. Aineistoni on kokonaan suomenkielistä. Oppikirjat sisältävät tekstejä sekä niiden lisäksi erilaisia suullisia ja kirjallisia harjoituksia. Harjoitukset eivät kuitenkaan kuulu aineistooni, vaan tutkin ainoastaan lukukappaleita. Tässä alaluvussa esittelen oppikirjat, joiden teksteistä tutkimusaineistoni muodostuu.

Eila Hämäläisen (1989) kirjoittama oppikirja *Aletaan! Suomen kielen oppikirja vasta-alkajille* ja sen myöhemmin ilmestynyt jatko-osa ovat syntyneet halusta suunnitella Helsingin yliopiston ulkomaalaisopetuksen lukuvuoden pituiselle kurssille mitoitettu opetusmateriaali. Kirja on tarkoitettu suomen kielellä järjestettyyn alkeiskurssin opetukseen. Sen päätavoitteena on opiskelijoiden suullisen kommunikoinnin kehittäminen. Muodollinen kielioppiharjoittelu jää vähemmälle tässä oppikirjassa. Kirjassa ei ole sanastoa, mutta siihen on laadittu myöhemmin erillinen sanavihko. (Hämäläinen 1989: 5–6.) Kirjassa on 31 kappaletta, jotka sisältävät lyhyitä tekstejä, kirjallisia ja suullisia harjoituksia sekä erillisiä keskusteluharjoituksia, jotka on nimetty otsikolla ”Jutellaan!”. Tekstien aiheet liittyvät enimmäkseen perheeseen, kotiin, työhön ja opiskelemiseen

Toinen oppikirja 1980-luvulta on *Suomen kielen alkeisoppikirja*, joka on Anna-Liisa Lepäsmaan ja Leena Silfverbergin (1987) kirjoittama. Se on tarkoitettu erityisesti teho-opetukseen, mutta soveltuu käytettäväksi myös hitaammin etenevissä opinnoissa. Kielioppi on kuvattu esimerkein ja kielioppiin liittyviä termejä on pyritty käyttämään vähän. Kussakin kappaleessa on ensin kielioppiosuus, sen jälkeen lukuteksti ja dialogeja sekä kappaleeseen liittyviä lisäselityksiä. Tekstien ja dialogien sanasto on laadittu arkipäivän tilanteita sekä liike- ja työelämää ajatellen. Oppikirjassa ei ole kirjallisia harjoituksia, mutta siihen kuuluu erillinen harjoituskirja. (Lepäsmaa & Silfverberg 1987: 3.) Kirja sisältää 19 kappaletta, joiden aiheet liittyvät lähinnä työhön, vapaa-aikaan, perheeseen, kotiin ja asumiseen, ruokiin ja juomiin sekä juhlapyyhiin.

Hyvin menee! on Satu Heikkilän ja Pirkko Majakankaan kirjoittama oppikirja vuodelta 2002. Käyttämäni painos on kuitenkin vuodelta 2007. *Hyvin menee!* on tarkoitettu aikuisille ja nuorille maahanmuuttajille sekä Suomen ulkopuolella asuville suomen kielen opiskelemisesta kiinnostuneille henkilöille. Kirja soveltuu alkeiden opiskeluun sekä niiden kertaamiseen ja sen tavoitteena on toiminnallinen kielitaito. Tämän vuoksi kirjan kappaleissa pyritään luonnollisiin vuorovaikutustilanteisiin. Oppikirja sisältää tekstejä, rakenteita, sanastoa sekä harjoituksia, jotka muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Samat henkilöt saattavat esiintyä kirjassa useasti, vaikka siinä ei

olekaan juonellista jatkumoa. Kirjan henkilöiden ja tekstien kautta välittyy kuva suomalaisesta yhteiskunnasta ja elämästä. Kirjan ulkoasua elävöittävät piirroskuvitukset sekä valokuvat. (Heikkilä & Majakangas 2007: 3.) Kirjassa on 24 kappaletta, joihin kuuluu tekstejä, kielioppia sekä suullisia, kirjallisia ja kuullunymmärtämisen harjoituksia. Aihepiirit liittyvät suomalaiseen arkielämään ja yhteiskuntaan sekä erilaisiin asioimistilanteisiin, kuten kaupassa, pankissa, matkatoimistossa, lääkärissä ja sairaalassa asioimiseen.

Toinen oppikirja 2000-luvulta on *Suomea ole hyvä! 2, suomea aikuisille maahanmuuttajille*. Sen ovat kirjoittaneet Anna Liisa Salmela ja Jussi Kujansuu (2000). Kirja on tarkoitettu sellaisille aikuisille maahanmuuttajille, jotka hallitsevat jo suomen kielen perusasiat. Kirja pyrkii antamaan melko laajan sanavaraston ja siinä keskitytään kommunikoinnin kannalta tärkeisiin rakenteisiin. Harjoitukset ovat vaikeusasteiltaan erityyppisiä, jotta kirja helpottaisi heterogeenisen ryhmän eriyttämistä. Tekstien aiheet käsittelevät maahanmuuttajien arkipäivää ja antavat mahdollisuuden tutustua myös suomalaisuuteen hieman syvemmin. Kirjassa on aiheisiin liittyviä kuvia, joita voi käyttää keskustelun pohjana. (Kujansuu & Salmela 2000: 3.) Kirjassa on kymmenen kappaletta, joihin sisältyy tekstejä, kielioppia sekä suullisia ja kirjallisia harjoituksia. Kappaleiden aihepiirit liittyvät lähinnä maahanmuuttajiin, suomalaiseen elämään ja juhlapyhiin, asioimiseen esimerkiksi työvoimatoimistossa ja sosiaalitoimistossa sekä uskontoihin.

5.2 Menetelmä

Teemat eivät olleet ennalta valittuja, vaan ne nousivat aineiston pohjalta. Käsitteelin aineistoani niin, että silmäilin tekstin läpi ja tarkkailin millaisia teemoja siinä on. Sen jälkeen merkitsin eri teemat eri värein, jotta samaan teemaan kuuluvat sanat olisi helppo löytää ja laskea tekstistä. Ongelmana oli aluksi se, että laskenko teemaan kuuluvaksi jokaisen sanan, joka kuvaa kyseistä teemaa, vai laskenko teemat virketasolla. Päädyin virketasoon ja laskin yhden teeman vain kerran yhdestä virkkeestä, vaikka samaan teemaan liittyviä sanoja olisikin ollut enemmän kyseisessä virkkeessä. Yhdessä

virkkeessä voi kuitenkin olla useita eri teemoja. Kirjasin teemoja ylös sitä mukaa kuin niitä ilmeni kappaleista ja laskin lopuksi yhteen kunkin teeman esiintymiskerrat kussakin kirjassa. Havainnollistan teemoittelua seuraavan esimerkin avulla.

”Eilen oli *johtaja* Närhen syntymäpäivä. *Johtaja* Närhi täytti 50 vuotta. Hän kutsui liikkeen *työntekijät* ja monta liiketuttavaa *ravintola* Sillankorvaan *syömään*, juomaan ja tanssimaan. *Ravintolassa* oli myös *johtaja* Närhen ystävä, suunnittelija Timo Karjalainen. Kun Timo Karjalainen näki Kaisan, hän ihastui Kaisaan. Timo ei tietänyt, että Kaisalla oli italialainen *poikaystävä*. Kaisa ei huomannut Timoa ollenkaan. Timo toivoi koko illan, että joku esittelee hänet Kaisalle, mutta kukaan ei esitellyt häntä.”

Työ-teemaan liittyviä sanoja edellä olevassa esimerkissä ovat: *johtaja*, *liikkeen*, *työntekijät*, *liiketuttavaa* ja *suunnittelija*. Näiden sanojen esiintymiä on yhteensä seitsemän, mutta niistä poimin ainoastaan neljä, koska lasken yhden teeman vain kerran joka virkkeestä. Esimerkkiin lisäämäni kursivointi osoittaa, mitkä sanat poimin kustakin virkkeestä. Toinen esimerkissä esiintyvä teema on *alkoholi*, *baarit* ja *ravintolat*. Siihen liittyviä sanoja ovat: *ravintola*, *ravintolassa* ja *tanssimaan*. Yhteensä tähän teemaan liittyviä esiintymiä on kolme, joista poimin kaksi, koska sana *tanssimaan* esiintyy samassa virkkeessä kuin sana *ravintola*. Esimerkissä on myös kolmas teema, joka on *perhe*. Tähän teemaan liittyy esimerkissä ainoastaan yksi sana, joka on *poikaystävä*. Yhteensä siis poimin esimerkistä neljä työ-teeman esiintymää, kaksi alkoholi, ravintolat ja baarit -teeman esiintymää sekä yhden perhe-teeman esiintymän. Kahdessa viimeisessä virkkeessä ei ole mihinkään luokittelemaani teemaan kuuluvia esiintymiä.

5.3 Teemat

Taulukkoon 2 on koottu kaikki aineistosta nousseet teemat sekä niiden esiintymät oppikirjoittain, vuosikymmenittäin ja yhteensä.

Taulukko 2. Teemat 1980- ja 2000-luvulla.

Teemat	Aletaan!	Suomen kielen alkeisoppi-kirja	Yhteensä 1980-luvulla	Hyvin menee!	Suomea ole hyvä! 2	Yhteensä 2000-luvulla	Yhteensä 1980- ja 2000-luvulla
Lemmikit	1	4	5	0	0	0	5
Kielitaito/kielet	4	7	11	2	4	6	17
Muu vapaa-aika	2	7	9	7	3	10	19
Asiointi	1	0	1	23	0	23	24
Päiväritiinit	2	19	21	6	0	6	27
Harrastukset	4	0	4	14	12	26	30
Alkoholi, baarit ja ravintolat	1	29	30	9	4	13	43
Sosiaaliturva	0	0	0	1	42	43	43
Kulttuuri	21	11	32	12	5	17	49
Luonto	26	2	28	16	5	21	49
Maahanmuuttajat	0	0	0	0	53	53	53
Maaseutu, mökkeily ja sauna	6	17	23	23	8	31	54
Sairaudet ja hoito	13	0	13	46	1	47	60
Juhlapyhät	0	25	25	2	34	36	61
Ostaminen	0	4	4	68	1	69	73
Liikunta	4	11	15	57	2	59	74
Vuodenajat ja sää	25	25	50	60	7	67	117
Ruoka ja juoma	8	27	35	83	9	92	127
Uskonnot	0	0	0	0	128	128	128
Koulu ja opiskelu	65	9	74	18	47	65	139
Matkustaminen, viikonloput ja lomat	49	34	83	98	8	106	189
Koti & asuminen	76	28	104	63	23	86	190
Työ	53	42	95	65	51	116	211
Perhe	108	25	133	99	116	215	348

Teemoja on yhteensä 24 ja ne on esitetty kummankin vuosikymmenen yhteismäärän mukaisessa frekvenssijärjestyksessä. Taulukosta käy ilmi, että yleisimmät oppikirjojen teemat olivat *perhe, työ, koti ja asuminen, matkustaminen, viikonloput ja lomat, koulu ja opiskelu, uskonnot* sekä *ruoka ja juoma*. Uskonnot olivat yleinen aihe kuitenkin vain

2000-luvun toisessa oppikirjassa, joten sitä ei voi sen vuoksi laskea mukaan oppikirjojen välittämään Suomi-kuvaan. Otin kuitenkin uskonnot-teeman mukaan yleisimpien teemojen tarkasteluun (5.3.7), koska se tuo poikkeavuudellaan eroa muihin teemoihin. Myös teema *vuodenajat ja sää* näyttää olevan yleinen aihe oppikirjoissa, koska sen esiintymien kokonaismäärä on ylittänyt sadan. En kuitenkaan ota kyseistä teemaa mukaan myöhemmin esiteltävään yleisimpien teemojen kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen tarkasteluun (5.3.1–5.3.7), koska se ei ollut vuosikymmeniä erikseen tarkasteltaessa kummallakaan vuosikymmenellä viiden yleisimmän teeman joukossa.

Lähdin käsittelemään taulukossa 2 esiteltyjä tuloksia siten, että poimin ensin 1980-luvulta viisi yleisintä teemaa ja samoin 2000-luvulta. Huomattuani, että viisi 1980-luvun yleisintä teemaa oli myös 2000-luvulla yleisimpien joukossa, mutta ei täysin samassa järjestyksessä, poimin samat teemat 2000-luvulta ja lisäksi kaksi eri teemaa, jotka olivat kyseisellä vuosikymmenellä viiden yleisimmän joukossa. Näin muodostui seitsemän yleisimmän teeman joukko. Viisi yleisintä teemaa 1980-luvulla oli *perhe, koti ja asuminen, työ, matkustaminen, viikonloput ja lomat sekä koulu ja opiskelu*. Teemat *perhe, uskonnot, työ, matkustaminen, viikonloput ja lomat sekä ruoka ja juoma* olivat viiden yleisimmän joukossa 2000-luvulla. Teema *koti ja asuminen* sijoittui 2000-luvulla kuudenneksi ja *koulu ja opiskelu* yhdeksänneksi. Teema *uskonnot* ei esiintynyt 1980-luvulla lainkaan ja teema *ruoka ja juoma* oli seitsemäntenä. Kummankin vuosikymmenen yhteisen kärkijoukon muodostivat siis teemat *perhe, koti ja asuminen, työ* sekä *matkustaminen, viikonloput ja lomat*, koska niistä puhuttiin kummallakin vuosikymmenellä ja myös saman vuosikymmenen kummassakin oppikirjassa. Teema *koulu ja opiskelu* on myös lähellä kärkinelikkoa, koska se sijoittui viidenneksi laskettaessa kummankin vuosikymmenen esiintymät yhteen.

Käsittelen seuraavassa jokaista kirjallisuudesta noussutta teemaa erikseen. Aluksi esittelen yksitellen seitsemän yleisintä teemaa kertoen, millaisia sanoja kyseiseen teemaan liittyi oppikirjojen teksteissä. Tämän jälkeen tarkastelen teeman vuosikymmenten välistä riippuvuutta kvantitatiivisesti. Jokaisen teeman käsittelyn lopussa kerron vielä, miten aihetta on kuvattu kummallakin vuosikymmenellä. Teemojen tarkastelussa on siis mukana sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusotetta. Alaluvussa 5.3.8

esittelen pienemmät teemat kertoen, millaisia sanoja teemoihin sisältyi sekä pohdin kvalitatiivisesti niitä syitä, jotka ovat vaikuttaneet mahdolliseen muutokseen 1980- ja 2000-luvun välillä.

Olen valinnut kvantitatiivisen tarkastelun tueksi **ristiintaulukoinnin**. Ristiintaulukointia käytettäessä halutaan yleensä selvittää, onko sarake- ja rivimuuttujan välillä riippuvuutta. Tämän tutkimiseksi käytetään X^2 -riippumattomuustestiä. (Ks. Heikkilä 2005: 212.) Tarkoituksena on näin ollen selvittää ristiintaulukoinnin X^2 -riippumattomuustestin avulla, onko 1980-luvun ja 2000-luvun välillä eroa valitsemieni tekijöiden osalta.

C_{max} eli maksimiarvo on jokaisessa kohdassa maksimissaan 0,71. Tuloksia tulkitaan siten, että mitä lähempänä C-kohdasta saatu tulos on arvoa 0,71, sitä enemmän muutosta on tapahtunut vuosikymmenten välillä. Olen asettanut jokaiselle teemalle hypoteesin eli oletuksen, jonka esitän kyseisen teeman käsittelyn yhteydessä. H_0 tarkoittaa, että vuosikymmenten välillä ei ole merkittävää eroa ja H_1 , että eroa on jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi. Laskutapa on esitetty ensimmäisen käsiteltävän teeman, perhe, kohdalla (5.3.1). Jokainen kvantitatiivisessa tarkastelussa oleva teema on laskettu samalla menetelmällä.

Kirjat on numeroitu esitetyissä taulukoissa siten, että ensimmäinen kirja 1980-luvulta on *Aletaan* ja toinen *Suomen kielen alkeisoppikirja*. Vastaavasti ensimmäinen kirja 2000-luvulta on *Hyvin menee!* ja toinen *Suomea ole hyvä! 2*.

5.3.1 Teemana perhe

Teemaan *perhe* kuuluvat kaikki perheeseen ja sukulaisiin sekä avioitumiseen ja eroamiseen liittyvät sanat. Sellaisia olivat esimerkiksi *perhe*, *äiti*, *isä*, *vanhemmat*, *lapset*, *vauva*, *poika* ja *tyttö* (silloin kun ne liittyivät käsitteeseen perhe), *tytär*, *isoäiti*, *mummo*, *isoisä*, *ukki*, *pappa*, *mummola*, *isovanhemmat*, *sisko*, *pikkusisko*, *veli*, *vaimo*, *mies*, *lapsia*, *sukulaisia*, *poikaystävä*, *tyttöystävä*, *serkku*, *kotirouva*, *kihlaajaiset*, *naimisissa*, *hää*, *hääkuva*, *hääpäivä*, *häälahja*, *kummit*, *lapsenvahti*, *eronneet*, *erosimme*, *yksinhuoltajaäiti*, *kasvatus*, *elatusmaksu*, *lapsiperhe*, *äitiysraha*, *isyysraha*,

lapsilisä ja *äitiysavustus*. Laskin tähän teemaan mukaan myös kyseistä teemaa käsitellyttä virkettä seuraavaan virkkeen, jos se kertoi jotakin lisää samasta teemasta kuin edeltävä virke, vaikka siinä ei olisi käytetty jotain teemaan liittyvää sanaa, vaan esimerkiksi persoonapronominia. Selvennän asiaa seuraavalla esimerkillä, joka on Hyvin menee! -oppikirjasta. Perhe-teemaan poimitut esiintymät on kursivoitu. Kyseinen lainaus on isoisän muistoista, joita hän kertoo lapsenlapselleen.

Juuri sillä tanssilavalla minä tapasin *mummosi*. Hän oli niin kaunis ja iloinen nuori tyttö, että ihastuin häneen heti. Mutta muutkin nuoret miehet pitivät *hänestä*, ja minun oli vaikeaa saada häntä huomaamaan minut. Mutta onneksi tunsin hänen *veljensä*. Niin minun oli helppo tutustua Sirkkaan, enkä ole hetkeäkään katunut sitä, että tapasin hänet, *ukki* sanoo. (Heikkilä ym. 2007: 156.)

Ensimmäisessä lauseessa on perhe-teemaan kuuluva sana *mummosi*. Seuraavassa virkkeessä ei ole perhe-teemaan liittyvää sanaa, mutta koska se kertoo edelleen mummosta, niin lasken sen myös mukaan kyseiseen teemaan. Samoin kaikki lainauksessa olevat seuraavat virkkeet, koska ne kaikki kertovat mummosta tai jostain toisesta perhe-teemaan liittyvästä esiintymästä. Näin ollen kyseisessä esimerkissä on yhteensä viisi perhe-teemaan liittyvää esiintymää, koska lasken yhden joka virkkeestä.

Kuten edellä totesin (5.3), jokaisen teeman maksimiarvona voi olla korkeintaan 0,71. Tuloksia tulkitaan siten, että mitä lähempänä C-kohdasta saatu tulos on arvoa 0,71, sitä enemmän muutosta on tapahtunut vuosikymmenten välillä.

Perhe-teeman osalta olen asettanut seuraavat hypoteesit:

H_0 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa perhe-teeman välillä.

H_1 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä on eroa jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi perhe-teeman välillä.

Taulukko 3. Perhe.

Perhe	1980-luku	2000-luku	Yhteensä
1. Kirja	108	99	207
2. Kirja	25	116	141
Yhteensä	133	215	348

$$X^2 = \frac{348(108 \times 116 - 25 \times 99)^2}{133 \times 215 \times 207 \times 141} = 42,1$$

$$C = \frac{\sqrt{42,1}}{42,1 + 348} = 0,33 \quad C_{\max} = 0,71$$

C:n arvo 0,33 on suurin piirtein puolivälissä arvoa 0,71, joten 1980-luvun ja 2000-luvun välillä eroa on jonkin verran perhe-teeman välillä. Näin ollen H_0 joudutaan hylkäämään.

Tutkimukseni mukaan perhe-teema on ollut kaikista yleisin kummallakin vuosikymmenellä. Perhe on siis säilyttänyt suosionsa oppikirjateemana yhteiskunnan muutoksista huolimatta. Perhemuodoissa on tapahtunut muutoksia kahdenkymmenen vuoden aikana, mutta siitä huolimatta perheen merkitys ei ole vähentynyt 2000-luvulle tultaessa, vaan päinvastoin siitä on kerrottu huomattavasti enemmän kuin 1980-luvulla. Teemasta on kerrottu lähes yhtä paljon kummassakin 2000-luvun oppikirjassa, mutta 1980-luvun kirjojen välillä on huomattava ero. Ensimmäisessä 1980-luvun kirjassa teema on mainittu 108 kertaa ja toisessa ainoastaan 25 kertaa. Tämän teeman kohdalla eroa on siis jonkin verran eri vuosikymmenten oppikirjojen välillä, samoin kuin saman vuosikymmenen kirjojen välillä, mutta tämä koskee ainoastaan 1980-lukua. Tähän on vaikuttanut se, että tutkimieni kirjojen aiheet olivat melko erilaisia; ensimmäisessä keskityttiin enemmän perheeseen ja toisessa käsiteltiin perheen sijasta enemmän vapaa-aikaa ja työtä.

Perhe kuvattiin 1980-luvun oppikirjoissa ydinperheeksi, jossa on äiti, isä ja 1-4 lasta sekä ehkä kissa tai koira. Joskus myös isoäiti saattoi asua perheen kanssa samassa

talossa, mutta hänellä oli oma huoneisto talon yläkerrassa. Perhe kuvattiin yhteisöksi, joka pitää yhteyttä keskenään, vaikka ei enää asuttaisikaan samassa talossa. Vanhemmat ja lapset sekä lapsenlapset soittavat toisilleen ja näkevät silloin tällöin viikonloppuisin sekä loma-aikoina. Perheen kerrottiin tekevän asioita yhdessä. He viettävät juhlapäiviä perheen kesken sekä matkustavat ja remontoivat yhdessä. Perheenjäsenten välit kuvattiin läheisiksi ja perheen kanssa vietettiin paljon aikaa. Tekstit myös kertoivat perheestä ja sen jäsenistä esimerkiksi heidän nimensä ja usein ainakin lasten iät sekä ovatko he koulussa ja vanhempien työpaikat.

Perheen kuvaaminen 2000-luvulla oli osittain samanlaista kuin 1980-luvulla, mutta joitakin muutoksia oli tapahtunut. Perheen jäsenten suhteet kuvattiin myös 2000-luvulla läheisiksi ja perheen jäsenet pitivät yhteyttä ja kävivät toistensa luona, jos asuivat jo eri paikoissa. Perhe lomaili yhdessä ja vietti muutenkin paljon aikaa yhdessä. Teksteissä puhuttiin esimerkiksi mummolasta ja siellä käymisestä sekä vanhempien luona vierailemisesta. Lapset ja vanhemmat pitivät koulun jälkeen yhteyttä puhelimitse, kun vanhemmat olivat vielä töissä. Teeman yhteydessä kerrottiin myös naimisiin menosta ja häätöpäivän vietosta. Jos lapsi sairastui, isä varasi hänelle ajan ja meni hänen kanssaan lääkäriin. Perhe kuvattiin myös 2000-luvulla ydinperheeksi, jossa on äiti, isä ja 1-3 lasta, mutta tällä vuosikymmenellä teemaan olivat tulleet mukaan myös erot ja yksinsekä yhteishuoltajuus. Erään pojan vanhemmat olivat eronneet, mutta poika vietti paljon aikaa molempien vanhempien kanssa. Enimmäkseen hän asui äitinsä luona, mutta esimerkiksi talviloman hän vietti isänsä kanssa. Aineistossa kerrottiin myös yksinhuoltajaäidistä, jolla on kuusivuotias tytär, joka tapaa isäänsä vain kerran kuukaudessa, joten kasvatusta on äidin vastuulla. Isän kerrottiin maksavan joka kuukausi elatusmaksua. Vanhemmat asuivat eri paikkakunnilla. Mummo kuitenkin auttoi tarvittaessa lapsen hoitamisessa. Isovanhempien merkitys korostui muutenkin teksteissä. Myös maahanmuuttajien perhesuhteet tulivat esiin 2000-luvun aineistossa. Oppikirjoissa kerrottiin myös perheen juhlista, kuten ristiäisistä, rippijuhlista, ylioppilasjuhlista, valmistujaisista, kihlajaisista, häistä ja syntymäpäivistä.

Verrattaessa 1980- ja 2000-luvun perheen kuvaamista, suurin ero oli tapahtunut siinä, että 2000-luvun oppikirjoissa mukaan olivat tulleet myös avioerot ja se, että lapsella voi

olla kaksi kotia. Lasten keskimääräisessä lukumäärässä ei ollut tapahtunut huomattavaa muutosta.

5.3.2 Teemana työ

Teemaan *työ* laskin kuuluvaksi kaiken, mikä liittyy työhön ja ammatteihin. Sanoja, joita kappaleissa esiintyi ja jotka laskin tähän teemaan, olivat esimerkiksi *työhön, työssä, työstä, ammatti, sihteeri, myyjä (ja muut ammatit), työmatka, kokous, johtaja, esimies, toimitusjohtaja, työntekijä, pomo, työpaikka, firma, yritys, työpäivä, aamuvuoro, työhuone, siirtotyöläinen* ja niin edelleen. Laskin teemaan mukaan myös työn kuvailemisen, jos se tapahtui heti työ-teemaa seuraavissa virkkeissä. Tarkennan asiaa seuraavalla esimerkillä, joka on *Hyvin menee!* -oppikirjasta. Kursivoidut esiintymät on laskettu työ-teemaan

Työpaikalla Terhi katsoo aina ensin kalenterista, mikä on päivän ohjelma. Sitten hän keittää kahvia, sillä hänen *pomonsa* Maisa Rasa juo paljon kahvia. Terhi itse ei juo kahvia. Terhi *hakee sanomalehdet ja vie ne Maisan pöydälle*. Hän kirjoittaa pari kirjettä ja vastaa vähän väliä puhelimeen. Hän merkitsee kalenteriin, milloin Maisalla on *tapaamien* tai kokous. Terhi *avaa Maisan postin*, heittää *turhat mainoskirjeet roskiin ja jättää muut kirjeet Maisan laatikkoon*. (Heikkilä ym. 2007: 54.)

Ensimmäisessä virkkeessä on sana *työpaikalla*, jonka lasken työ-teemaan. Seuraavissa virkkeissä kuvaillaan hänen työpäiväänsä ja mitä hän tekee työpaikalla, tai sitten virkkeissä on muita työhön liittyviä esiintymiä. Näin ollen laskin myös kaikki ensimmäistä virkettä seuraavat virkkeet työ-teemaan. Jätin teemasta pois kuitenkin lauseen ”Terhi itse ei juo kahvia”, koska se ei liity hänen työhönsä. Yhteensä esimerkissä on kuusi työhön liittyvää esiintymää.

Työ-teeman osalta olen asettanut seuraavat hypoteesit:

H₀: 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa työteeman välillä.

H₁: 1980-luvun ja 2000-luvun välillä on eroa jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi työteeman välillä.

Taulukko 4. Työ.

Työ	1980-luku	2000-luku	Yhteensä
1. Kirja	53	65	118
2. Kirja	42	51	93
Yhteensä	95	116	211

C:n arvo 0,002 on kaukana arvosta 0,71, joten 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa työteeman käytössä. Näin ollen H_0 jää voimaan.

Työ-teema on ollut melkein yhtä suosittu 1980- ja 2000-luvulla. Teeman käsittelyssä ei ole ollut suurta eroa samankaan vuosikymmenen kirjoissa. Tästä voi päätellä, että kyseinen teema on ollut tasaisen suosittu kirjojen kirjoittajista ja vuosikymmenestä riippumatta.

Työ-teemalle oli yleistä 1980-luvun oppikirjoissa työpäivän kuvailu; moneltako työpäivä alkaa, millä sinne mennään – junalla, bussilla, metrolla, kävellen tai pyörällä - ja moneltako työ loppuu. Tämän teeman yhteydessä mainittuja ammatteja olivat esimerkiksi sihteeri, edustaja, opettaja, myyjä, sekä työ kirjastossa, postissa, pankissa ja paperitehtaassa. Myös eläkkeelle jääminen mainittiin. Yrittäminen nousi myös esiin työteemaa käsittelevistä teksteistä. Eräässä kappaleessa kerrottiin esimerkiksi miehestä, jolla on oma mainostoimisto ja kahdeksan työntekijää. Hänen työpäivänsä ovat pitkiä ja joskus hän joutuu työskentelemään myös viikonloppuisin. Toinen yrittäjyyteen liittyvä asia oli erään pariskunnan oma paperikauppa. Heillä kerrottiin olevan myös pitkiä työpäiviä, mutta he kuitenkin pitivät työstään. Työmatkat olivat myös yksi keskeinen aihe. Eräällä työntekijällä oli kansainvälinen kongressi, jonka ajan hän asui hotellissa. Työmatkalla hän kävi läpi seuraavan päivän paperit esimiehen kanssa ja sen jälkeen he menivät drinkille. Kongressin jälkeen he sopivat menevänsä pelaamaan yhdessä tennistä. Kyseinen oppikirja halusi siis välittää sellaisen kuvan, että Suomessa esimiehillä ja alaisilla on tuttavalliset välit. Tästä on todisteena myös se, että samaisen oppikirjan toisessa kappaleessa kerrottiin kyseisen esimiehen 50-vuotis syntymäpäiväjuhlasta, jonne myös työntekijät oli kutsuttu. Juhlissa esimies tanssitti samaa

työntekijää, jonka kanssa oli ollut työmatkalla. Tekstit eivät kuitenkaan mitenkään viitanneet siihen, että esimiehellä ja alaisella olisi ollut suhde, koska toisissa kappaleissa kerrottiin työntekijän poikaystävästä ja esimiehen perheestä. Myös kielitaito tuli esiin varsinkin sihteerin työssä. Oppikirjojen tekstit kertoivat myös nuorten ja opiskelijoiden työskentelevän loma-aikoina, koska tarvitsevat rahaa. Tällaisia kesätöitä olivat esimerkiksi jäätelön myynti, rakennustyöt, lapsenhoito ja valokuvausliikkeen apulaisena oleminen.

Työ-teema 2000-luvun oppikirjoissa kertoi suomalaisten työelämän lisäksi maahanmuuttajien töistä ja työllistymisestä. Eräs maahanmuuttaja sanoi, että ei ole vielä löytänyt työtä Suomesta, vaikka on asunut täällä jo aika pitkään. Toinen taas kertoi edenneensä hyvin huoltamossa, jossa on työskennellyt jo jonkin aikaa, sillä nyt hän on huoltamon esimiehenä. Eräs maahanmuuttaja kertoi hänen miehensä tekevän paljon töitä ja pitävänsä huolta perheestään. Oulun kaupungin palveluksessa oleva maahanmuuttaja on tehnyt työtä, jossa on perehdyttänyt maahanmuuttajia suomalaiseen yhteiskuntaan ja tällä hetkellä hän toimii projektisihteerinä maahanmuuttajien työllistämiprojektissa. Näillä positiivisilla esimerkeillä on haluttu antaa uskoa myös muille maahanmuuttajille työllistymisen suhteen, unohtamatta kuitenkaan sitä, että kaikki eivät voi työllistyä heti. Eräs teksti kertoi yksinhuoltajaäidistä, joka työskentelee tarjoilijana. Kun hänellä on yövuoro, hänen lapsensa on mummon luona. Koulutuksen ja työkokemuksen tärkeys tuodaan myös esiin 2000-luvun aineistossa. Muita ammatteja aikaisemmin mainittujen lisäksi olivat esimerkiksi lääkäri, postinkantaja, raitiovaunukuljettaja, yrittäjä, sihteeri sekä työpaikkoja muun muassa autokorjaamo, R-kioski ja lääkeyritys. Myös 2000-luvulla työmatkat, kokoukset ja kielitaito olivat osa työ – teemaa. Opiskelun ohessa työskenteleminen oli myös yhtenä aiheena. Opiskelija halusi säästää rahaa Lontoon matkaa varten ja kävi siksi töissä. Naisten työssäkäynti tuli myös hyvin esiin 2000-luvun oppikirjoissa, sillä eräässä kappaleessa kerrottiin naislääkäristä ja toisessa sanottiin äidin olevan aamuvuorossa ja isä oli lapsen kanssa kotona. Isällä oli kuitenkin myös työpaikka. Myös oman firman omistava nainen mainittiin. Muuten miesten ja naisten töistä kerrottiin tasaisesti.

Yhtäläisyyksiä vuosikymmenten välillä työ – teeman kohdalla olivat siis työpäivän ja -matkojen kuvailu, eri ammasteista kertominen sekä opiskelijoiden työskenteleminen. Työmatkat ja kokoukset olivat myös yhtä yleisiä kummallakin vuosikymmenellä. Miesten ja naisten työssä käymisestä puhuttiin myös melko tasaisesti kummankin vuosikymmenen aineistossa. Eroja teemassa ilmeni esimerkiksi siinä, että 2000-luvulle tultaessa kerrottiin myös maahanmuuttajien työelämästä ja yksinhuoltajan työ- ja lapsenhoitojärjestelyistä. Myös työkokemus ja koulutus tulivat esille 2000-luvun aineistossa.

5.3.3 Teemana koti ja asuminen

Yhdistin *kodin ja asumisen* yhdeksi teemaksi, koska ne liittyvät läheisesti toisiinsa. Kun tekstissä puhutaan kodista, se liittyy myös asumiseen ja päinvastoin. Koti ja asuminen -teemaan kuuluivat esimerkiksi sanat *koti, asunto, asua, kerrostalo, eteinen, keittiö, olohuone, makuuhuone, kylpyhuone, huoneisto, hissi, rappukäytävä, yläkerta, remontti, talo, asuntolaina, osake, vuokralla sekä piha*. Jätin teeman ulkopuolelle huonekalut, koska vaikka olisin ottanut ne mukaan, ne eivät olisi lisänneet teeman esiintymismäärää huomattavasti, koska yleensä virkkeessä, jossa kerrotaan huonekaluista, on myös jonkin huoneen nimi. Esimerkkinä tästä on lause Suomen kielen alkeisoppikirjasta: ”Eteisessä on suuri peili ja pieni hylly” (Lepäsmä ym. 1987: 26). Koska laskin joka virkkeestä teeman vain kerran, niin silloin se oli kyseisessä lauseessa sana ”eteisessä”. Sanat ”peili” ja ”hylly” eivät siis olisi lisänneet teeman määrää kyseisessä lauseessa.

Koti ja asuminen -teeman osalta olen asettanut seuraavat hypoteesit:

H₀: 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa koti ja asuminen - teeman välillä.

H₁: 1980-luvun ja 2000-luvun välillä on eroa jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi koti ja asuminen teeman välillä.

Taulukko 5. Koti ja asuminen.

Koti ja asuminen	1980-luku	2000-luku	Yhteensä
1. Kirja	76	63	139
2. Kirja	28	23	51
Yhteensä	104	86	190

C:n arvo 0,002 on kaukana arvosta 0,71, joten 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa koti ja asuminen - teeman käytössä. Näin ollen H_0 jää voimaan.

Koti ja asuminen -teemassa on eroa saman vuosikymmenen kirjoissa. Sekä 1980- että 2000-luvulla on ensimmäisessä oppikirjassa puhuttu kyseisestä teemasta enemmän kuin toisessa. Tähän vaikuttaa se, että kirjoilla on eri kirjoittajat ja kirjojen aiheet ja opetettavana olleet asiat ovat olleet jonkin verran erilaisia. Tästä voi päätellä, että kyseinen teema ei ole sidoksissa vuosikymmeneen, koska vuosikymmenten välillä ei kuitenkaan ole kovin paljon eroa.

Useissa 1980-luvun teksteissä, joissa puhuttiin kodista ja asumisesta, kerrottiin siitä missä koti sijaitsee, millainen koti on, kuinka monta huonetta siinä on ja millaisia huoneet ovat. Lisäksi kerrottiin huoneissa olevista huonekaluista. Seuraava esimerkki on Suomen kielen alkeisoppikirjasta.

Kaisa Nieminen asuu vanhassa kaupunginosassa, Rauhankadulla. Hän asuu suuressa valkoisessa kerrostalossa huoneistossa numero 3. Huoneistossa on kaksi huonetta, keittiö, kylpyhuone ja eteinen. Eteisessä on suuri peili ja pieni hylly. Pienellä hyllyllä on puhelin. Suuressa olohuoneessa on kaksi tuolia, kirjahylly, työpöytä ja televisio. Lattialla on pehmeä matto. Makuuhuoneessa on sänky. Seinällä on kolme taulua. Siellä on kolme taulua. Siellä on myös yöpöytä. (Lepämaa ym. 1987: 26.)

Koti oli teksteissä myös usein kohteena, jonne mentiin työpäivän jälkeen sekä paikkana, jossa katsottiin televisiota ja rentouduttiin. Koti oli suurin piirtein yhtä usein kerrostalossa ja omakotitalossa ja parissa kappaleessa se oli myös opiskelija-asuntolassa. Usein koti oli kaupungissa, esimerkiksi Helsingissä, Vantaalla, Vaasassa tai Lappeenrannassa, mutta joskus koti oli myös maalla. Muutaman kerran henkilön mainittiin asuvan ulkomailla, esimerkiksi Tukholmassa. Eräässä kappaleessa kerrottiin,

että perheen isoäiti asuu samassa talossa perheen kanssa, talon yläkerrassa. Muutamassa kappaleessa kerrottiin myös, että kotona tehtiin remonttia koko perheen voimin.

Kodin ja asumisen kuvailu 2000-luvulla oli melko samankaltaista kuin 1980-luvulla, mutta myös joitain eroja oli nähtävissä vuosikymmenten välillä. Myös 2000-luvun teksteissä kotia kuvailtiin ja kerrottiin kuinka monta huonetta asunnossa on. Kodiksi mainittiin useammin kerrostalo kuin omakotitalo ja 2000-luvun oppikirjoissa puhuttiin jonkin verran myös vuokralla asumisesta ja omasta osakkeesta sekä asuntolainasta. Teksteissä mainittiin myös yksiö, kaksio ja lähiö eli lähinnä viitattiin kaupunkiasumiseen. Kodin sijaintipaikkana olikin useimmiten kaupunki, esimerkiksi Helsinki, Riihimäki tai Kemi. Kotia ja asumista käsittelevät tekstit kertoivat myös asunnon lähiympäristöstä, kuten pihasta, pyörävarastosta ja myös siitä, onko lähetyvillä koulu tai päiväkotiki ja onko alue turvallinen lapsiperheille. Myös kierrätys oli yhtenä aiheena puhuttaessa kodista ja asumisesta. Perhe kertoi, miten he lajittelevat jätteet ja vievät ne eri roskiksiin sekä kierrättävät vaatteita kirpputoreilla. Asumisen yhteydessä tulivat esiin myös asunnon ongelmat, joihin tarvittiin huoltomiestä. Koti on myös paikka, jossa rentoudutaan ja katsotaan televisiota ja johon kutsutaan vieraita. Kodin ja asumisen yhteydessä nousivat esiin myös jouluvalmistelut, joita kotona tehdään; siivoaminen, kuusen koristelu, leipominen ja niin edelleen. Teksteistä nousi esiin myös, että koti on paikka, jonne tullaan työ- tai koulupäivän jälkeen.

Suurin ero 1980- ja 2000-luvun koti ja asuminen -teemassa oli se, että 2000-luvulla tekstien aiheisiin olivat tulleet mukaan muun muassa kierrätys sekä omistus- ja vuokra-asunnosta puhuminen ja 2000-luvulla kerrottiin enemmän kerrostaloasumisesta kuin omakotitaloasumisesta. Muuten oppikirjoissa ei ole tapahtunut suurta muutosta kodin ja asumisen suhteen kahdenkymmenen vuoden aikana.

5.3.4 Teemana matkustaminen, viikonloput ja lomat

Yhdistin aiheet *matkustaminen, viikonloput ja lomat* yhdeksi teemaksi, koska viikonloput ovat useimmiten myös lomaa ja matkustaminen tapahtuu pääsääntöisesti lomalla tai viikonloppuisin. Matkustamiseen kuuluvat niin kotimaan kuin ulkomaankin

matkat. Liitin mukaan myös työmatkat, koska niitä ei ollut kovin paljon. Teemaan matkustaminen, viikonloput ja lomat yhdistin muun muassa sellaiset sanat kuin *viikonloppu, perjantai, lauantai, sunnuntai, vapaapäivä, loma, kesäloma, talviloma, urheiluloma, syyslomaviikko, matkustaa, matkustaminen, matkalaukku, pakata, matka, matkalle, passi, lentokenttä, lentää, rautatieasema, junalla, bussilla, autolla, pysäkki, paikkalippu, kartta, lippu, laiva, matkatoimisto ja hotelli*. Myös matkakohteina olleet maat ja kaupungit kuuluivat tähän teemaan. Sellaisia olivat esimerkiksi *Italia, Berliini, Ranska, Tukholma, Lontoo, Keski-Eurooppa ja Lappi*.

Matkustaminen, viikonloput ja lomat -teeman osalta olen asettanut seuraavat hypoteesit:
 H_0 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa matkustaminen, viikonloput ja lomat -teeman välillä.

H_1 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä on eroa jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi matkustaminen, viikonloput ja lomat – teeman välillä.

Taulukko 6. Matkustaminen, viikonloput ja lomat.

Matkustaminen, viikonloput ja lomat	1980-luku	2000-luku	Yhteensä
1. Kirja	49	98	147
2. Kirja	34	8	42
Yhteensä	83	106	189

C:n arvo 0,37 on suurin piirtein puolivälissä arvoa 0,71, joten 1980-luvun ja 2000-luvun välillä eroa on jonkin verran matkustaminen, viikonloput ja lomat – teeman välillä. Näin ollen H_0 joudutaan hylkäämään.

Teemasta matkustaminen, viikonloput ja lomat on kerrottu kutakuinkin yhtä paljon kummassakin 1980-luvun kirjassa. Sitä vastoin 2000-luvun kirjoissa tämän teeman kohdalla on suuri ero. Ensimmäisessä 2000-luvun oppikirjassa on kyseisestä teemasta kerrottu 98 kertaa ja toisessa vain kahdeksan kertaa. Siitä huolimatta 2000-luvun oppikirjoissa on kerrottu tästä teemasta jonkin verran enemmän kuin 1980-luvulla. Yksi

syy tähän on varmasti kansainvälistyminen ja Euroopan yhdentymisen, koska matkustaminen on sen myötä lisääntynyt.

Matkustaminen 1980-luvun oppikirjojen teksteissä painottui viikonloppuihin ja loma-ajankohtiin. Viikonloppuisin mentiin esimerkiksi perheen kanssa maalle viettämään aikaa perheen kesämökille, missä saunottiin, uitiin, lenkkeiltiin ja luettiin. Viikonloppuisin myös vierailtiin perheen, sukulaisten ja ystävien luona. Eräässä tekstissä kuvattiin suomalaista viikonloppua siten, että suomalaiset haluavat viikonloppuisin pois kaupungista ja lähtevät kesämökeille, kesähotelleihin, lomakeskuksiin tai leirintäalueille. Tekstissä kerrottiin myös, että kaikkien kesämökkien rannoilla on sauna ja saunoissa on yleensä pesuhuone ja löylyhuone. Löylyistä suomalaisten kerrotaan juoksevan uimaan kylmään järveen. Saunan jälkeen he istuvat mökeissä tai saunojen kuisteilla syömässä makkaraa ja juomassa olutta. Kesälomasuunnitelmat kuuluivat yhtenä osana tähän teemaan. Ihmiset miettivät tai kertoivat ystävilleen ja työkavereilleen, mitä aikovat tehdä lomalla tai mitä olivat tehneet viime kesänä. Viikonloput kuvattiin myös ajaksi, joka vietetään perheen kanssa ja harrastetaan yhdessä. Lomalla lähdettiin kesämökkien lisäksi yleensä ulkomaille, esimerkiksi Italiaan, Englantiin, Ruotsiin, Yhdysvaltoihin, Kreikkaan tai muualle etelään ja lisäksi matkustettiin kotimaassa. Matkustaminen tapahtui lentokoneilla tai laivalla ulkomaille ja useimmiten busseilla kotimaan sisällä. Kesäloma voitiin kuitenkin viettää myös kotona, jos ei ollut varaa matkustaa tai jos miehen ja vaimon loma oli eri aikana. Joidenkin opiskelijoiden kerrottiin olevan töissä loma-aikoina. Aineistosta ilmeni myös, että ulkomaanmatkalta voi löytää poikaystävän.

Matkustaminen, viikonloput ja lomat – teemassa 2000-luvulla kerrottiin jonkin verran maahanmuuttajien matkoista perheiden ja sukulaisten luo kotimaahan. Teema välitti myös kuvan, että suomalaiset pitivät matkustamisesta ja lähes joka loma matkustetaan jonnekin. Matkakohteina teksteissä olivat esimerkiksi Ranska, Ruotsi, Ahvenanmaa, Sardinia ja Keski-Eurooppa. Talvilomalla matkakohteena oli yleensä Lappi, ja sekä kesällä että talvella mökkeiltiin. Laskettelemisen kerrottiin olevan osa talvilomaa. Loma kuvattiin myös ajaksi, jolloin voi nukkua pitkään eikä ole kiirettä. Lomasuunnitelmista

kertominen oli myös tällä vuosikymmenellä osa teemaa. Viikonloput ja lomat kuvattiin perheen yhteiseksi ajaksi ja viikonloppuisin myös kyläiltiin.

Vuosikymmenten välillä ei siis ole paljon eroa tämän teeman kohdalla. Kummankin vuosikymmenen aineistossa on kerrottu suomalaisten matkustavan paljon, mutta viihtyvän myös kotona. Vapaa-aika on kuvattu perheen yhteiseksi ajaksi ja myös vierailut ystävien tai sukulaisten luona ajoittuivat viikonlopuille.

5.3.5 Teemana koulu ja opiskelu

Teema *koulu ja opiskelu* käsittää muun muassa sellaisia sanoja kuin, *koulu, ala-aste, läksyt, välitunti, kurssi, kielikurssi, opiskelu, yliopisto, ammattikoulu, kauppaoppilaitos, lukio, ylioppilas, valkolakki, maahanmuuttajien alkuopetus, suorittaa, pääsykoe, tutkinto, päästötodistus, valmistua, valmistumisjuhla, tiedekunta, opiskelijavalinta, koulutus, ilmoittautua, kurssihakemus* sekä *oppia*.

Koulu ja opiskelu -teeman osalta olen asettanut seuraavat hypoteesit:

H_0 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa koulu ja opiskelu -teeman välillä.

H_1 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä on eroa jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi koulu ja opiskelu -teeman välillä.

Taulukko 7. Koulu ja opiskelu.

Koulu ja opiskelu	1980-luku	2000-luku	Yhteensä
1. Kirja	65	18	83
2. Kirja	9	47	56
Yhteensä	74	65	139

C:n arvo 0,27 jää melko kauas arvosta 0,71, joten 1980-luvun ja 2000-luvun välillä eroa on jonkin verran koulu ja opiskelu – teeman välillä. Näin ollen H_0 joudutaan hylkäämään.

Teema koulu ja opiskelu on ollut lähes yhtä suosittu kummallakin vuosikymmenellä. Eroa on kuitenkin jonkin verran ja eroa ilmeni myös saman vuosikymmenen kirjojen välillä. Kyseinen teema mainittiin useassa eri kappaleessa, vaikka siitä ei kovin yksityiskohtaisesti puhuttukaan. Teemaa on kuitenkin pidetty melko tärkeänä, koska sen avulla välitetään Suomesta kuvaa ”opiskelumaana” ja opetetaan maahanmuuttajille, että Suomessa koulutus on tärkeä asia.

Teemaa koulu ja opiskeleminen kuvattiin 1980-luvulla sekä kielikurssien että normaalin oppivelvollisuuden kautta. Kielikurssit olivat yleensä yliopistossa ja peruskoulua kuvattiin kertomalla, ovatko perheen lapset ala- vai yläasteella. Myös lukiosta ja sen jälkeisistä opinnoista kerrottiin jonkin verran. Koulu ja opiskeleminen eivät liittyneet pelkästään lapsiin ja nuoriin, vaan myös vanhemmat ja työssäkäyvät saattoivat opiskella tai käydä kielikursseilla. Joissakin teksteissä kerrottiin opiskelijoiden työskentelevän loma-aikoina.

Koulu ja opiskeleminen esiintyvät 2000-luvun aineistossa lähes samantyyppisinä kuin 1980-luvun aineistossa. Peruskoulun lisäksi teksteissä tulivat esille esimerkiksi lukio, aikuislukio, ravintolakoulu, sosiaalia, yo-merkonomiksi opiskeleminen sekä tohtoriksi valmistuminen. Vanhempien kiinnostus lapsen koulunkäyntiä ja läksyjä kohtaan tulivat myös esille. Eräässä kappaleessa kerrottiin myös isoisän koulumuistoista, joiden avulla kerrottiin, että koulunkäynti on ollut ennen erilaista kuin nykypäivänä. Siitä kerrottiin muun muassa se, että oppilailla oli omat eväät mukana koulussa, koska silloin ei vielä ollut kouluruokaa ja että kouluun mentiin talvisin hiihtäen ja kesäisin pyörällä. Syksyllä sai vapaata koulusta, jotta voi auttaa vanhempia perunoiden nostamisessa ja puolukoiden poimimisessa.

Koulu ja opiskelu -teema esiintyi aika samankaltaisina kummallakin vuosikymmenellä. Erilaisista koulutuksista kerrottiin hieman enemmän 2000-luvulla ja samalla vuosikymmenellä kerrottiin myös, millaista koulunkäynti oli ennen vanhaan.

5.3.6 Teemana uskonnot

Laskin *uskonnot*-teemaan sekä suomalaisten uskonnot että muut maailman uskonnot. Suomalaisten uskonnoista kyseiseen teemaan liittyivät esimerkiksi sellaiset sanat, kuin *uskonto, evankelisluterilainen kirkko, ortodoksit, katoliset, kristillinen usko, uskontunnustus, Kristus, Jumala, Jeesus, sakramentit, kaste, ehtoollinen, Raamattu, opetuslapset, pappi, rukous, kirkkovuosi, adventti, Pyhä Henki, Johannes Kastaja, enkeli, Maria* ja niin edelleen. Laskin tähän teemaan myös uskonnoista kertovassa kappaleessa olevat juhlapyhät – *joulun, pääsiäisen, helatorstain, helluntain* ja *juhannuksen* – koska ne liittyvät myös kristinuskoon. Tässä tapauksessa ne edustivat siis kahta eri teemaa; juhlapyyhiä ja uskontoja. Muita uskontoja kuvaavia sanoja olivat muun muassa *islam, muslimit, Allah, Mekka, koraani, hindulaisuus, hindut, veda-kirjat, buddhalaisuus, buddhalaiset, Buddha, luostarit, lamalaisuus* ja niin edelleen.

Uskonnot-teeman osalta olen asettanut seuraavat hypoteesit:

H_0 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa uskonnot-teeman välillä.

H_1 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä on eroa jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi uskonnot-teeman välillä.

Taulukko 8. Uskonnot.

Uskonnot	1980-luku	2000-luku	Yhteensä
1. Kirja	0	0	0
2. Kirja	0	128	128
Yhteensä	0	128	128

C:n arvo 0,71 on sama kuin maksimiarvo, joten 1980-luvun ja 2000-luvun välillä eroa on erittäin merkittävästi uskonnot –teeman välillä. Näin ollen H_0 joudutaan hylkäämään.

Teema uskonnot on mukana tilastollisessa osuudessa sen mielenkiintoisuuden vuoksi. Mielenkiintoiseksi sen tekee se, että 1980-luvulla aiheesta ei ole puhuttu lainkaan ja 2000-luvulla se on toiseksi yleisin teema esiintymällä 128 kertaa, joista kaikki olivat

2000-luvun toisessa oppikirjassa. Tähän on selityksenä se, että kirjassa oli kaksi kappaletta kyseisestä aiheesta ja kappaleissa käsiteltiin ainoastaan uskontoja. Kappaleet olivat myös pitkiä, mikä vaikuttaa osaltaan teeman suuruuteen. Ensimmäisessä uskontoihin liittyvässä kappaleessa puhuttiin suomalaisten uskonnosta ja toisessa muista uskonnoista. Teema jakautui siten, että suomalaisten uskonto mainittiin 65 kertaa ja muut uskonnot 63 kertaa. Uskonto ei kuitenkaan tutkimustulokseeni nojautuen ole yleinen aihe suomen kielen oppikirjoissa. Tähän on mahdollisesti syynä se, että asiasta puhuminen on koettu vaikeaksi, koska opiskelijaryhmässä saattaa olla montaa eri uskontokuntaa edustavia henkilöitä. Näin ollen uskonnosta puhuminen voi aiheuttaa ristiriitoja ja erimielisyyksiä. Oppikirjassa, jossa uskontoja oli käsitelty, oli kuitenkin kerrottu kristinuskosta ja muista uskonnoista tasapuolisesti, mikä helpottaa aiheen käsittelyä.

Uskonnot-teema poikkeaa muista isoista teemoista siinä, että siitä kerrottiin vain yhdessä 2000-luvun oppikirjassa ja 1980-luvulla ei lainkaan. Tämän vuoksi en voi tehdä vertailua vuosikymmenten välillä, mutta otin sen kuitenkin tarkastelun kohteeksi koska siitä oli kerrottu enemmän kuin monista muista teemoista.

Uskonto-teemassa kerrottiin sekä suomalaisten uskonnoista että muista uskonnoista. Suomessa kerrottiin olevan jonkin verran ortodokseja ja katolisia, mutta suurin osa suomalaisista kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon. Teemassa kerrotaan myös kirkosta, sekä kasteesta ja ehtoollisesta, jotka ovat sakramenteja. Teksti kertoo kirkkovuodesta, johon kuuluvat adventti, joulukuukausi, pääsiäinen, helatorstai, helluntai ja juhannus.

Muita uskontoja kerrottiin olevan islamilaisuus, joka on maailman toiseksi suurin uskonto. Lisäksi kerrottiin hindulaisuudesta ja buddhalaisuudesta sekä sen eri koulukunnista. Teksti kertoi kaikkien uskontojen erityispiirteistä.

5.3.7 Teemana ruoka ja juoma

Ruoka ja juoma -teemaan liittyivät kaikki syömiseen ja juomiseen liittyvät sanat, kuten *syödä, juoda, lounas, kahvi, puuro, vesi, maito, naudan filee, jälkiruoka, omenapiirakka, sienikeitto, lohi, ruoanlaittaja, taikina, vehnäjauhot, pullat, mehu, eväät, voileipä, ruokapöytä, perhepitsa, salaatti, hedelmä, appelsiini* ja niin edelleen.

Ruoka ja juoma -teeman osalta olen asettanut seuraavat hypoteesit:

H_0 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä ei ole merkittävää eroa ruoka ja juoma -teeman välillä.

H_1 : 1980-luvun ja 2000-luvun välillä on eroa jonkin verran, merkittävästi tai erittäin merkittävästi ruoka ja juoma – teeman välillä.

Taulukko 9. Ruoka ja juoma.

Ruoka ja juoma	1980-luku	2000-luku	Yhteensä
1. Kirja	8	83	91
2. Kirja	27	9	36
Yhteensä	35	92	127

C:n arvo 0,56 on melko lähellä arvoa 0,71, joten 1980-luvun ja 2000-luvun välillä eroa on merkittävästi ruoka ja juoma – teeman välillä. Näin ollen H_0 joudutaan hylkäämään.

Ruoka ja juoma -teeman kohdalla on huomattavasti eroa 1980- ja 2000- luvun välillä. Aiheesta on kerrottu vain 35 kertaa 1980-luvulla, kun kyseinen luku 2000-luvulla oli 92. Myös saman vuosikymmenen oppikirjoissa on merkittävä ero tämän teeman kohdalla. Tämä voi johtua siitä, että oppikirjassa, jossa tämä teema on ollut vähäinen, on mainittu aihe useammin yhdessä virkkeessä. Vastaavasti sellaisessa oppikirjassa, jossa teema on esiintynyt useasti, on ruoka ja juoma- teema ripoteltu eri virkkeisiin. Jos menetelmäni olisi ollut erilainen, myös tulokseni voisi olla erilainen. Jos olisin laskenut kaikki ruokaan ja juomaan liittyvät sanat, enkä pelkästään kerran joka virkkeestä, niin luvut voisivat olla ihan erilaiset. Tilanne ei kuitenkaan voisi olla ihan päinvastainen erilaisesta tutkimusmenetelmästäkään huolimatta, koska erot ovat kuitenkin niin suuret,

että ainakaan tämän kokoisen aineiston kohdalla ei tule helposti isoja muutoksia tuloksiin.

Ruoka ja juoma -teeman 1980-luvun aineistossa kuvailtiin usein mitä aamupalalla syödään. Aamupalaan kuuluivat usein puuro, kananmunat, sämpylä, juusto ja tuoremehu. Aamupalasta haluttiin antaa terveellinen kuva ja sen merkitys osoitettiin tärkeäksi kertomalla aiheesta usein. Myös kahvin juominen ja sen tärkeys etenkin aamulla tulivat esiin aineistosta. Joskus käytiin syömässä ravintolassa pihviä ja viiniä kun taas makkara ja olut kuuluivat kesän herkkuihin saunan yhteydessä. Teksteissä kerrottiin myös, miten suomalaiset käyvät tavarataloissa ja valintamyymälöissä ostamassa ruokia. Myös juhlapyhien perinteisistä ruoista kerrottiin jonkin verran.

Myös 2000-luvulla aamupalan merkitys tuli esiin. Aamupala kuvattiin silloinkin terveelliseksi, sisältäen esimerkiksi puuroa, leipää, jogurttia ja tietenkin kahvia. Kahvin juominen myös töissä esiintyi teksteissä. Ravintolaan mentiin esimerkiksi syömään ystävien kanssa tai juhlistamaan häpäivää. Ruokapöytä esitettiin paikkana, jossa keskustellaan syömisen lomassa ja jutellaan viikon tapahtumista. Mies kuvattiin 2000-luvun aineistossa innokkaaksi ruoanlaittajaksi. Hän kokkasi vieraille herkullisen aterian sisältäen alkukeiton, pääruoan ja jälkiruoan. Ruoka myös yhdisti perhettä, koska eräässä kappaleessa kerrottiin äidin ja pojan leipovan yhdessä. Tämän kappaleen yhteydessä kerrottiin myös pullataikinan resepti ja opetettiin leipomaan pikkupullia. Jos perheellä oli kiire, aikaa ei tuhlatu ruoanlaittoon, vaan ostettiin perhepitsa.

5.3.8 Pienempien teemojen kvalitatiivinen analysointi

Käsittelen tässä luvussa kvalitatiivisesti niitä teemoja, jotka eivät olleet mukana edellä esitetyissä kvantitatiivisissa ja kvalitatiivisissa vertailuissa. Tarkastelun kohteena ovat siis pienemmät teemat, joista ei kerrottu oppikirjoissa niin paljon kuin edellä esitellyistä teemoista.

Vuodenajat ja sää ovat yhtenä teemana. Suomen sääolosuhteet ja vuodenajat ovat erilaiset verrattuna moniin muihin maihin. Siksi niistä kerrotaan jonkin verran suomen

kielen oppikirjoissa. Kyseiseen teemaan liittyivät esimerkiksi sanat *kevät, kesä, syksy, talvi, kuukaudet, aurinko paistaa, sataa lunta, sataa vettä, tuulee, on kylmä, lämmin, poutaa, liukas, jäätyä, pakkasta ja sääennustus*. Laskin teemaan myös vuodenaikojen kuvailua, esimerkiksi *päivä on lyhyt ja yö on pitkä, päivä on pimeä, kesällä on vihreää, kesällä yö on lyhyt* ja niin edelleen. Teema vuodenaajat ja sää on ollut aika yleinen kummallakin vuosikymmenellä. Niihin liittyviä asioita on esiintynyt 1980-luvun oppikirjoissa 50 kertaa ja 2000-luvun kirjoissa 67 kertaa. Teemasta on puhuttu kaikissa tutkimissani kirjoissa.

Teemaan *liikunta* laskin mukaan muun muassa sanat *uiminen, uimahalli, uima-allas, lenkki, baletti, tennis, jääkiekko, kuntosali, tuomari, maali, pelaajat, urheilu, harjoitukset, erätauko, kotijoukkue, peli, ottelu, jääkiekkokatsomo, jalkapallo, lasketteleminen, ulkoilu, pelata, lumilauta, laskettelusukset, luistimet, rinne, urheiluliike, lasketella, sukset, pyöräily, kävely, sähly, melominen, purjehtiminen* ja niin edelleen. Tämä teema esiintyi 1980-luvulla 15 kertaa ja 2000-luvulla 59 kertaa. Kuvaa suomalaisista liikkuvana ja urheilevana kansana on siis haluttu tuoda enemmän esiin 2000-luvulla. Tähän ovat vaikuttaneet urheilumuotojen lisääntyminen ja lisääntynyt huomio terveellisiä elämäntapoja kohtaan. Suurin osa liikunta-teemasta oli 2000-luvun ensimmäisessä kirjassa, joten siitä ei kuitenkaan voida päätellä, että liikunta olisi suosittu teema laajemmin 2000-luvun kirjoissa.

Teemaan *ostaminen* huomioin esimerkiksi sanat *kauppa, ostoskeskus, tavaratalo, lähikauppa, leipätiskillä, kauppahallissa, kioskillä, ostamme, tarjouksessa, kauppiaat* ja lisäksi kauppakeskusteluihin kuuluvat repliikit, kuten *saako olla muuta, paljonko tämä tekee ja otan / saanko...* Tekstin kertoessa ostoksilla olemisesta, laskin teemaan mukaan myös ostettavia tuotteita, kuten kodinkoneet, huonekalut ja vauvanvaatteet. Ostaminen eli ”shoppailu”-teemassa oli suuri muutos 1980- ja 2000-luvun välillä. Aihe esiintyi 1980-luvulla ainoastaan neljä kertaa kun vastaavasti 2000-luvulla se mainittiin 69 kertaa. Tästä voi päätellä, että ”shoppailu” ja siitä puhuminen on lisääntynyt 2000-luvulle tultaessa. Eroja oli kuitenkin myös 2000-luvun oppikirjojen välillä, koska ensimmäisessä kirjassa teema mainittiin 68 kertaa ja toisessa vain kerran. Tästä voi päätellä, että teema ei kuitenkaan ole tärkeimpien teemojen joukossa 2000-luvulla.

Juhlapyhät ovat osa suomalaista kulttuuria ja siksi ne ovat yhtenä teemana. Teemaan kuuluivat kaikki teksteistä löytyneet suomalaisiin juhlapyhiin ja muihin juhlapäiviin liittyvät sanat, kuten *joulu, uusi vuosi, pääsiäinen, vappu, juhannus, helatorstai, helluntai* sekä juhlapyhiin liittyvät asiat, kuten *jouluaatto, pääsiäisaamu* ja niin edelleen. Tämä teema esiintyi myös tasaisesti kummallakin vuosikymmenellä. Juhlapyhistä oli kerrottu 1980-luvulla 25 kertaa ja 2000-luvulla 36 kertaa. Juhlapyhät olisi toisaalta voinut luokitella kuuluvaksi myös kulttuuri – teemaan, koska ne ja niiden viettotapa on osa suomalaista kulttuuria.

Teemaan *sairaudet ja hoito* laskin mukaan kaikki sairauksiin, sairastamiseen ja niiden hoitamiseen liittyvät sanat, kuten *kipeä, sattua, särkeä, kuume, kuumemittari, korvatulehdus, lääkäriin, lämmin mehu, terveyskeskus, terveysasema, omalääkäri, vastaanotto, tulehdus, antibioottikuuri, nuha, yskä, resepti, särkylääke, sairaslomatodistus, paraneminen, sairaala, umpisuolentulehdus, oksettaa, kunnossa, varata aika, paha olo, päätä särkee* sekä *vatsa on kipeä*. Sairaudet ja hoito -teemasta on kerrottu 1980-luvun oppikirjoissa yhteensä 13 kertaa ja 2000-luvun kirjoissa hieman useammin, yhteensä 47 kertaa. Kummallakin vuosikymmenellä teeman käsittely on keskittynyt lähes kokonaan vain yhteen aineistoni muodostamista kirjoista. Luvuista päätellen teema on kuitenkin yleistynyt jonkin verran 2000-luvulle saavuttaessa. Toisaalta teeman käsittelyn epäsopuisuus oppikirjojen välillä viestii sitä, että ei voi vetää johtopäätöstä teeman yleistymisestä laaja-alaisemmin 2000-luvulla verrattuna 1980-lukuun, koska ehkä aineistoni vain koostui sellaisista 1980-luvun kirjoista, joissa teemaa ei paljon käsitelty, vaikka se olisikin muissa 1980-luvun oppikirjoissa ollut yleisempi.

Yhdistin aiheet *maaseutu, mökkeily ja sauna* yhdeksi teemaksi, koska ne ovat lähellä toisiaan. Kirjojen teksteissä mökkeily tapahtui yleensä kesäisin maaseudulla (mutta joskus myös talvisin pohjoisessa) ja saunominen liittyi useimmiten mökkeilyyn, etenkin kesämökkiin, mutta toisinaan myös kotona saunomiseen. Kyseiseen teemaan yhdistin esimerkiksi sellaisia sanoja kuin, *sauna, saunavuoro, saunoa, kesämökki, mökki, maaseutu, maalle ja maalla*. Maaseutu, mökkeily ja sauna -teemassa on melko

samanlaiset luvut kummallakin vuosikymmenellä. Teema on mainittu 1980-luvulla 23 kertaa ja 2000-luvulla 31 kertaa. Teeman yleisyys on siis pysynyt tasaisena kahdenkymmenen vuoden aikana ja siitä on kerrottu kaikissa tutkimissani kirjoissa.

Teemaan *maahanmuuttajat* kuuluivat esimerkiksi sellaiset asiat kuin *maahanmuuttaja, kotimaa, leiri, kiintiöpakolainen, maahanmuuttopolitiikka, ulkomaalainen, marokkolainen nainen, somalilystäviä, maahanmuuttajien perehdyttäminen suomalaiseen yhteiskuntaan* sekä teksteissä esiintyneet *maahanmuuttajien nimet*. Maahanmuuttajat-teemasta ei puhuttu 1980-luvulla lainkaan ja 2000-luvullakin vain toisessa oppikirjassa. Tästä voi päätellä, että maahanmuuttajat ovat yleistyneet oppikirjojen tekstien aiheina 2000-luvulla, mutta eivät kuitenkaan huomattavasti, koska vain toisessa 2000-luvun oppikirjassa puhuttiin maahanmuuttajista. Maahanmuuttajista puhuminen on yleistynyt 2000-lukuun mennessä, koska myös maahanmuuttajien määrä Suomessa on lisääntynyt.

Teemaan *luonto* liittyivät sellaiset sanat kuin, *luonto, saari, meren ranta, puut, rantakallio, metsä ja ranta*. Luonto-teema esiintyi lähes yhtä monta kertaa kummankin vuosikymmenen oppikirjoissa. Siitä oli kerrottu 1980-luvulla 28 kertaa ja 2000-luvulla 21 kertaa. Luonto on myös tärkeä osa suomalaisten elämää ja usein kaunis luonto on ylpeyden aiheemme. Siitä huolimatta luonto ei ollut yleisimpien teemojen joukossa.

Teemaan *kulttuuri* kuuluivat esimerkiksi sanat *teatteri, elokuvat, konsertti, ooppera, musiikin kuunteleminen, museo ja sanomalehdet*. Tämä teema jäi melko vähälle huomiolle kummallakin vuosikymmenellä. Siitä oli puhuttu 1980-luvulla 32 kertaa ja 2000-luvulla 17 kertaa.

Sosiaaliturva-teemaan kuuluivat teksteistä esiin tulleet yhteiskuntaan ja sosiaalietuihin liittyvät asiat, kuten *sosiaaliturva, sosiaalitoimisto, sairausvakuutus, Kela, sairausvakuutuskortti, Kela-kortti, äitiysraha, vanhempainraha, isyysraha, äitiysavustus, lapsilisä, kotihoidon tuki, hoitopaikka, elatusapu, asumistuki, työttömyysturva, toimeentulotuki, työvoimatoimisto, pakolaistoimisto* ja niin edelleen. Jotkut tähän teemaan kuuluvat asiat - kuten äitiysraha, isyysraha, äitiysavustus,

elatusapu ja lapsilisä- kuuluivat myös perhe-teemaan. Sosiaaliturva-teeman esiintymiskerrat ovat huomattavan erilaiset kummallakin vuosikymmenellä. Teemasta ei ole puhuttu lainkaan 1980-luvulla ja 2000-luvun oppikirjoissa siitä on puhuttu 43 kertaa siten, että ensimmäisessä kirjassa teema on mainittu kerran ja toisessa 42 kertaa. Tästä tuloksesta voi päätellä, että teema ei ole kovinkaan yleinen, koska lähinnä vain yksi aineistoni oppikirjoista käsitteli kyseistä teemaa. Teemaa käsitelleessä oppikirjassakaan teema ei ollut yleisesti ottaen kovin suosittu, koska suurin osa teemaan kuuluvista aiheista löytyi samasta kappaleesta, jossa kerrottiin erilaisista sosiaalieduista Suomessa.

Teemaan *alkoholi, baarit ja, ravintolat* kuuluivat esimerkiksi seuraavanlaiset sanat: *baari, ravintola, viini, olut, kalja, drinkki pubi, disko ja tanssimaan*. Tämän teeman esiintymiä löytyi 1980-luvun aineistosta 30 kertaa ja 2000-luvun aineistosta 13 kertaa. Suurin osa 1980-luvun teemaesiintymistä, eli 29 30:sta, oli toisessa oppikirjassa. On totta, että alkoholi, baarit ja ravintolat ovat tärkeä osa suomalaisten vapaa-aikaa, mutta on silti yllättävää, että suomen kielen oppikirja haluaa välittää sellaista Suomi-kuvaa. Toisaalta teema oli yleinen vain yhdessä tutkimistani oppikirjoista ja sekin oppikirja välitti suomalaisten juomakulttuurista ja ravintolailloista sivistyneen kuvan.

Teemaan *harrastukset* sisältyivät lähinnä muut harrastukset kuin liikunta sekä elokuvissa, konsertissa, teatterissa ja oopperassa käyminen, koska ne kuuluvat kulttuuri-teemaan ja liikunta on omana teemanaan. Tähän teemaan laskin mukaan esimerkiksi sellaiset sanat kuin, *harrastukset, lukeminen, television ja videoiden katsominen, kalastaminen, metsästy, pilkkiminen, kitaran soitto ja käsityöt*. Harrastukset-teemaan liittyviä asioita löytyi 1980-luvun aineistosta neljä kappaletta ja 2000-luvulta 26. Harrastusten tärkeys on lisääntynyt kahdessakymmenessä vuodessa jonkin verran.

Teemaan *päivärutiinit* kuuluvat lähinnä aamutoimet. Otin kyseisen teeman mukaan, koska vieraista kulttuureista saapuneille suomalaisten päivittäiset rutiinit voivat olla outoja ja oppikirjan avulla niitä on haluttu tehdä tutummiksi maahanmuuttajille. Teeman piiriin laskin mukaan esimerkiksi sanat *herätä, nousta sekä syödä*, jos se liittyi kyseisessä virkkeessä aamutoimiin. Lisäksi teemaan kuuluivat esimerkiksi lauseet ”*Hän*

käy nopeasti suihkussa.” ja ”Joskus hän voimistelee, mutta ei aina.” Päivärutiinit-teema kuului pienimpien teemojen joukkoon. Päivärutiineja on kuvailtu 1980-luvulla 21 kertaa ja 2000-luvulla vain kuusi kertaa. Suomalaisten aamutoimia ja rutiineja ei pidetty enää 2000-luvulla niinkään tärkeänä teemana kuin 1980-luvulla.

Asiointi-teemaan kuului kaikenlainen asioiden hoitaminen. Huomioin tässä teemassa esimerkiksi sellaiset asiat kuin *käydä pankissa, käydä poliisiasemalla, käydä asioilla, pankkitilin avaaminen, pankkiasiat, palauttaa kirjat kirjastoon ja maksaa sakko.* Asiointi-teema oli yksi pienimmistä teemoista. Siihen olisi voinut yhdistää myös ostaminen-teeman, mutta luokittelin kuitenkin ostoksilla käymisen ja muun asioinnin omiksi teemoikseen, koska kaupassa käyminen on enemmän jokapäiväistä toimintaa kuin muiden asioiden hoitaminen. Asiointiin liittyviä asioita oli 1980-luvulla vain yksi ja 2000-luvulla 23. Tästä teemasta oli kerrottu kummallakin vuosikymmenellä vain yhdessä oppikirjassa. Tämä viestittää pienten lukumäärien ohella sitä, että asiointi ei ole yleisesti ottaen suosittu teema oppikirjoissa.

Teemaan *muu vapaa-aika* kuuluvat sellaiset vapaa-ajanviettotavat, jotka eivät kuuluneet mihinkään edellä mainittuihin vapaa-aikaan liittyviin teemoihin. Tähän teemaan laskin esimerkiksi *nautiskelut, kuten viinin juominen ja juustojen syöminen kotona, kahvin juominen ulkona kauniilla säällä, auringon ottaminen, oluen juominen saunojen kuisteilla tai mökeissä, ystävien tapaaminen, puolukoiden poimiminen ja tansseissa käyminen.* Tämän teeman aiheet olisi voinut liittää yhteen myös teeman *harrastukset* kanssa. Teema muu vapaa-aika on pieni, koska siinä on kaikki, mikä ei kuulunut edellä mainittuihin vapaa-ajanviettopoihin. Muuhun vapaa-aikaan liittyvistä asioista on kerrottu 1980-luvulla yhdeksän kertaa ja 2000-luvulla kymmenen kertaa.

Kielitaito ja kielet on yksi teemoista, koska se on asia, joka liittyy läheisesti suomalaisuuteen. Kuten aikaisemmin luvussa 4.6 todettiin, suomalaiset pitivät itseään usein kielitaidottomina, mutta tutkimustulokset osoittavat, että vieraiden kielten opetus on Suomessa huippuluokkaa. Kielitaito ja kielet -teemaan kuuluivat kaikki kappaleissa mainitut kielet, kun ne liittyivät kyseisen kielen osaamiseen tai opiskelemiseen. Tällaisia kieliä olivat esimerkiksi *englanti, ruotsi, saksa, ranska, venäjä ja espanja.*

Lisäksi teemaan kuului sana *kielitaitoinen*. Teema kielitaito ja kielet kuuluu myös pienimpien teemojen joukkoon. Aihe on mainittu 1980-luvulla 11 kertaa ja 2000-luvulla ainoastaan kuusi kertaa. Tähän vaikuttaa jälleen tutkimusmenetelmäni, koska yleensä kielitaito oli listattu yhteen virkkeeseen tutkimissani kappaleissa ja laskin ne näin ollen vain yhdeksi kerraksi.

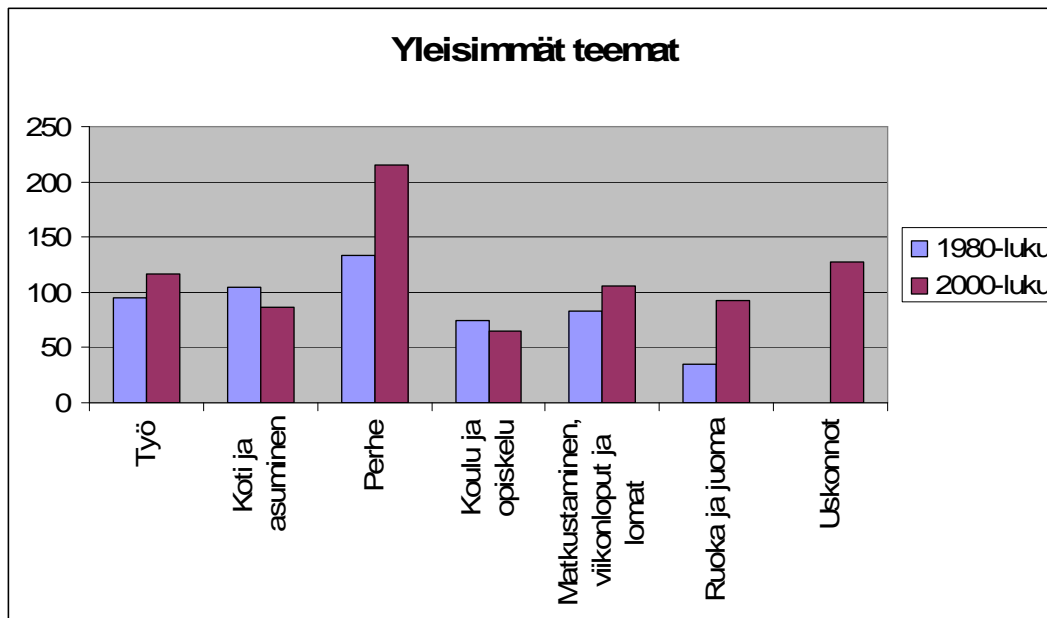
Käsittelen myös teemaa *lemmikit*, koska niistä puhuttiin oppikirjoissa, vaikkakin hyvin vähän. Kotieläimet voivat olla joistakin vieraista kulttuureista tulleille outo asia ja tämän vuoksi oppikirjat ovat halunneet tuoda esiin, että Suomessa on normaalia, että eläin voi asua samoissa tiloissa ihmisten kanssa ja olla tavallaan osa perhettä. Kyseiseen teemaan kuuluivat esimerkiksi sanat *kissa* ja *koira*. Lemmikit-teema on erittäin pieni. Otin sen kuitenkin mukaan tutkimukseen, koska lemmikit ovat tärkeä osa monien suomalaisten elämää. Siitä huolimatta teema on mainittu 1980-luvulla vain viisi kertaa ja 2000-luvulla ei lainkaan.

5.4 Yhteenveto

Yhteenvetona tutkimukseni tuloksista voin todeta, että yleisimmät teemat aikuisille maahanmuuttajille suunnatuissa suomen kielen oppikirjoissa, sekä 1980- että 2000-luvulla, *olivat perhe, työ, koti ja asuminen, matkustaminen, viikonloput ja lomat sekä koulu ja opiskelu*. Oppikirjat välittävät näin ollen Suomesta kuvaa perhekeskeisenä maana, jossa perhe- ja sukulaissuhteet ovat tärkeitä. Työn merkitys jokapäiväisessä elämässä tulee myös vahvasti esille oppikirjoissa. Suomesta on haluttu antaa myös kotikeskeinen kuva. Koti on tärkeä paikka, jossa perhe kohtaa, mutta suomalaisia ei kuitenkaan ole haluttu kuvata sellaisiksi, että he viettävät kaiken vapaa-aikansa kotona, vaan matkustaminen niin ulkomailla kuin kotimaassakin, on yksi tärkeimmistä ajanviettotavoista viikonloppuisin ja loma-aikoina. Edellä mainittujen teemojen tärkeyttä vahvistaa se, että niistä on kerrottu kummankin vuosikymmenen molemmissa oppikirjoissa suhteellisen tasaisesti.

Yleisimpien teemojen kuvaamisessa suurin muutos vuosikymmenten välillä oli tapahtunut perhe-teemassa, jossa näkyivät suomalaisen yhteiskunnan muutokset suomalaisessa perheessä. Koti ja asuminen -teeman yhteydessä tuli esiin 2000-luvun oppikirjoissa kierrättäminen, josta ei kerrottu lainkaan 1980-luvun oppikirjoissa, koska kierrättämisestä ei vielä tuolloin juuri muutenkaan puhuttu Suomessa. Työn kuvaaminen on pysynyt samankaltaisena kummallakin vuosikymmenellä samoin kuin matkustaminen ja viikonloppujen ja lomien vietto näytti olleen samantyylistä kummallakin vuosikymmenellä. Maahanmuuttajat olivat jonkin verran esillä 2000-luvun oppikirjojen teemoissa, mutta 1980-luvulla maahanmuuttajista ei vielä puhuttu.

Kummallakin vuosikymmenellä oli lisäksi joitakin omia suosittuja teemoja, jotka eivät olleet niin yleisiä toisella vuosikymmenellä. Tällaisia teemoja olivat 1980-luvun kirjallisuudessa esimerkiksi koulu ja opiskelu ja 2000-luvulla uskonnot sekä ruoka ja juoma. Nämä teemat eivät kuitenkaan välttämättä ole yleisiä kaikissa maahanmuuttajille suunnatuissa suomen kielen oppikirjoissa, koska niistä puhuminen vaihteli vuosikymmenten välillä, ja eroa oli myös saman vuosikymmenen kirjojen välillä.

Kuvio 1. Yleisimmät teemat 1980- ja 2000-luvulla.

Kuviossa 1 on nähtävissä maahanmuuttajille suunnattujen suomen kielen oppikirjojen välittämä Suomi-kuva, esitettynä oppikirjojen yleisimpien aiheiden kautta. Vertailtaessa pylviä on havaittavissa, että kaikki muut teemat kotia ja asumista sekä koulua ja opiskelua lukuun ottamatta ovat esiintyneet 2000-luvulla useammin kuin 1980-luvulla.

Kirjoissa esiintyviin teemoihin ja niiden esiintymistiheyteen vaikuttavat kuitenkin monet seikat. Näitä seikkoja ovat esimerkiksi oppikirjojen kirjoittajat ja heidän mieltymyksensä eri aiheisiin, tai se, mitä aiheita he pitävät tärkeinä ja mitä eivät. Lisäksi oppikirjan tarkoitus ja kohderyhmä vaikuttavat teemojen käsittelyyn. Joissakin oppikirjoissa käsitellään yksityiskohtaisesti jotain tiettyä teemaa, ja koko kappale kertoo lähes kokonaan vain tästä yhdestä teemasta. Sen sijaa joissakin oppikirjoissa on kappaleita, jotka kertovat samaan aikaan monesta eri teemasta yleisesti. Tuloksissa saatuihin eroihin vaikuttivat myös kappaleiden pituus ja niiden määrät. Jossakin oppikirjassa oli vain kymmenen kappaletta, kun taas toisessa oli 31. Kymmenen kappaleen kirjassa tekstit kuitenkin olivat huomattavasti pitempiä, ja ne käsittelivät yleensä aina yhtä tiettyä teemaa, esimerkiksi uskontoja, juhlapyyhiä tai sosiaaliturvaa, kun taas kirjoissa, joissa oli enemmän kappaleita ja lyhyempiä tekstejä, kerrottiin useista eri teemoista samanaikaisesti. Esimerkiksi perhe, työ, koti ja asuminen, matkustaminen, viikonloput ja vapaa-aika sekä koulu ja opiskelu yhdistyivät useissa kappaleissa. Tulokset olisivat siis voineet olla erilaisia, jos olisin valinnut tutkimuksen kohteeksi eri kirjat. Näyttää siltä, että tämän tutkimustuloksen pääteemat olisivat kuitenkin olleet erilaisessakin aineistossa ainakin jonkin verran esillä, vaikka pääteemat olisivatkin olleet erilaisia. Tämän johtopäätöksen tein tutkimustuloksen pohjalta, koska sen mukaan kyseiset teemat eivät olleet yleisiä pelkästään kummallakin vuosikymmenellä, vaan myös kaikissa tutkimissani oppikirjoissa.

6 LOPPUPOHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaista Suomi-kuvaa maahanmuuttajille suunnatut suomen kielen oppikirjat välittävät. Aineistona käytin maahanmuuttajille suunnattujen suomen kielen oppikirjojen kappaleita, jotka sisälsivät tekstejä. Analysoitavat tekstit olivat peräisin kahdesta 1980-luvun oppikirjasta ja kahdesta 2000-luvun oppikirjasta. Menetelmänä käytin teemoittelua siten, että luokittelin aineistosta nousseet teemat omiksi ryhmikseen - joitakin keskenään läheisiä teemoja yhdistellen - ja laskin sitten kuinka paljon kustakin teemasta kerrotaan oppikirjoissa 1980-luvulla ja vastaavasti 2000-luvulla. Tämän jälkeen vertailin teemojen esiintymien määriä ja poimin yleisimmät teemat lähempään tarkasteluun. Kerroin yleisimmistä teemoista sen, mitkä sanat kuuluivat kuhunkin teemaan, oliko teemojen merkittävyudessa tapahtunut muutosta vuosikymmenten välillä sekä miten teemoja kuvattiin kummankin vuosikymmenen kirjoissa. Pienemmistä teemoista kerroin ainoastaan, että mitkä sanat kuuluivat kuhunkin teemaan.

Ratkaistakseni tutkimusongelman asetin kolme tutkimuskysymystä, joille etsin vastaukset. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli, että millaisia teemoja oppikirjoissa käsitellään. Löysin yhteensä 24 erilaista teemaa, joita olivat 1. perhe, 2. työ, 3. koti ja asuminen, 4. matkustaminen, viikonloput ja lomat, 5. koulu ja opiskelu, 6. uskonnot, 7. ruoka ja juoma, 8. vuodenajat ja sää, 9. liikunta, 10. ostaminen, 11. juhlapyhät, 12. sairaudet ja hoito, 13. maaseutu, mökkeily ja sauna, 14. maahanmuuttajat, 15. luonto, 16. kulttuuri, 17. sosiaaliturva, 18. alkoholi, baarit ja ravintolat, 19. harrastukset, 20. päivärutiinit, 21. asiointi, 22. muu vapaa-aika, 23. kielitaito / kielet sekä 24. lemmikit. Teemat ovat tässä frekvenssijärjestyksessä suurimmasta pienimpään.

Toisen tutkimuskysymyksen tehtävänä oli selvittää, mitkä olivat yleisimmät teemat 1980- ja 2000-luvulla ja erosivatko ne toisistaan. Molemmilla vuosikymmenillä yleisimmin käsiteltyjä aiheita olivat koti, työ, perhe ja asuminen sekä matkustaminen, viikonloput ja lomat. Erona vuosikymmenten välillä oli se, että 1980-luvulla koulu ja opiskelu olivat viiden yleisimmän aiheen joukossa ja vastaavasti 2000-luvulla uskonnot sekä ruoka ja juoma olivat usein esillä. Tästä ei kuitenkaan voi päätellä, että koulutus

olisi menettänyt merkitystään Suomi-kuvan välittäjänä, sillä se oli vielä 2000-luvullakin melko laajasti käsitelty aihe.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, miten yleisimpiä teemoja kuvataan aineistossani ja onko niiden kuvaamisessa tapahtunut muutoksia vuosikymmenten välillä. Suurin muutos oli tapahtunut siinä, miten perhettä kuvataan. Perhe oli kummallakin vuosikymmenellä kuvattu tärkeäksi, mutta perheen kohdalla tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset näkyivät myös oppikirjojen kappaleissa. Kun 1980-luvun oppikirjoissa kerrottiin ainoastaan ydinperheistä, niin 2000-luvulla ydinperheen lisäksi kerrottiin avioeroista ja siitä, että lapsella voi olla kaksi kotia. Työn kuvaaminen ei ollut juurikaan muuttunut kahdessakymmenessä vuodessa. Molemmilla vuosikymmenillä työ oli keskeisellä sijalla ihmisten elämässä. Töihin mentiin yleensä aamulla ja töissä kävivät sekä miehet että naiset ja myös opiskelijat loma-aikoina. Koti ja asuminen olivat myös pysyneet suhteellisen muuttumattomina eri vuosikymmenten oppikirjoissa. Lisänä 1980-lukuun verrattuna oli, että 2000-luvulla mainittiin kierrättäminen, ja kerrostalo-asuminen oli hieman yleisempää kuin omakotitalossa asuminen. Matkustaminen, viikonloput ja lomat eivät olleet muuttaneet muotoaan 2000-luvulla. Molemmilla vuosikymmenillä kerrottiin matkustamisen olevan yleistä lähes joka loma. Oppikirjat välittivät sellaisen kuvan, että suomalaiset tykkäävät matkustaa niin ulkomaille kuin kotimaassakin. Kummallakin vuosikymmenellä viikonloppuja vietettiin myös usein maalla, kesämökillä. Viikonloput ovat myös perheen ja harrastusten aikaa.

Tutkimustulosteni mukaan maahanmuuttajille suunnatut oppikirjat välittävät Suomi-kuvaa, jossa perhe, koti ja asuminen, työ sekä matkustaminen, viikonloput ja lomat nousevat keskeiselle sijalle. Suomalaisille perhe on siis tärkeä ja koti on paikka, jossa perhe kohtaa ja missä viihdytään hyvin. Työllä on tärkeä osuus yhteiskunnassa ja ihmisen elämässä, koska se mahdollistaa monia asioita, muun muassa matkustelun, joka oli myös tärkeää suomalaisille. Suomalaisia ei siis kuvattu vain työssäkäyvinä ihmisinä, jotka viettävät kaiken vapaa-aikansa kotona perheen kanssa, vaan suomalaisista annettiin kuva ihmisinä, jotka tykkäävät matkustella ja nähdä maailmaa. Myös koulutus kuvataan tärkeäksi osaksi suomalaisten elämää.

Tutkimukseni vahvisti aikaisemmissa tutkimuksissa esiin tullutta seikkaa suomalaisesta yhteiskunnasta. Taustakirjallisuuden mukaan perhe on keskeisellä sijalla suomalaisessa yhteiskunnassa, ja sama asia ilmeni myös tutkimuksestani. Tutkimustuloksista ilmenivät myös perheen muutokset suomalaisessa yhteiskunnassa. Monimuotoisemmat perheet näkyvät 2000-luvun teksteissä, koska ydinperheen lisäksi kerrottiin myös avioeroista ja siitä, että lapsella on kaksi kotia. Eroaminen on joissakin kulttuureissa outo asia, ja joissakin toisissa kulttuureissa, kuten Suomessa, se on taas yleistynyt nopeasti. Tämän vuoksi asiaa on hyvä käsitellä myös oppikirjojen teksteissä.

Aikaisemman tutkimuksen mukaan suomalaiset rakastavat luontoa ja pitävät mökkielämästä. Luonto ja mökkielämä eivät olleet tutkimustuloksissani keskeisellä sijalla, mutta myös niitä käsiteltiin jonkin verran tutkimissani oppikirjoissa. Maahanmuuttajille halutaan siis kertoa, että suomalaiset viihtyvät luonnon helmassa ja viettävät mielellään viikonloppuja ja kesälomia mökeillä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että suomalaiset olisivat erakkoja ja syrjäänvetäytyviä, vaan luontoa ja rauhaa rakastavia ihmisiä.

Taustakirjallisuuden mukaan maahanmuuttajille on tärkeää kielen lisäksi opettaa kulttuuria ja käytännön asioita sekä asioiden hoitamista. Asiointi, kuten kaupassa ja pankissa käyminen, tuli myös oppikirjoissa ilmi, vaikka se ei ollutkaan yleisimpien teemojen joukossa. Asioinnin käsittely on tärkeää oppikirjoissa, koska maahanmuuttajilla on hoidettavana monia erilaisia asioita uuteen kotimaahan saavuttuaan. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat myös, että tutuista aihepiireistä, kuten perheestä ja asuinpaikasta puhuminen on tärkeää kielikoulutuksen alussa. Tämä on varmasti yksi syy, miksi perhe sekä koti asuminen olivat yleisimpiä teemoja kummallakin tutkimallani vuosikymmenellä. Aikaisemman tutkimuksen mukaan on helpompi oppia vieraan kielen sanastoa, jos se liittyy tuttuihin aihepiireihin, koska silloin on helppo yhdistellä asioita mielessä ja liittää uudet sanat johonkin aiemmin opittuun. Oppikirjoissa esiintyneet yleisimmät teemat ovat tuttuja kaikille kansalaisuuksille, ja siksi niiden sanastojen oppiminen on helpompaa opiskelijalle, koska ei tarvitse opiskella kokonaan uusia käsitteitä. Kuten aikaisemmin ilmeni, opetushallituksen suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta suosittelee konstruktivistista

opetuskäsitystä, jossa uusi tieto liitetään vanhaan tietoon ja luodaan näin uusia tietorakenteita. Oppikirjat käsittelevät siis tuttuja, jo opittuja aihepiirejä, jotta uuden tiedon rakentaminen niiden ympärille olisi mahdollisimman luonnollista ja sujuvaa. Kodin ulkopuolinen työ on vieras asia joidenkin maiden naisille, mutta työ aihepiirinä on varmasti siitä huolimatta kaikille tuttu ja siksi myös helppo sanastollisesti opittavaksi. Työtä kuvataan oppikirjoissa varmasti paljon myös siksi, että uuteen kulttuuriin ja kotimaahan saapuneet tottuisivat siihen, että Suomessa myös naiset käyvät töissä, vaikka heidän kotimaassaan olisi toisin. Työ ja siihen liittyvät käytännöt poikkeavat usein kulttuurista riippuen, ja siksi sitä on tärkeä käsitellä opiskellessa kieltä ja kulttuuria. Työ on myös se kohde, jota tavoitellaan, kun on opittu uuden kielen alkeet.

Vapaa-ajanvieto, etenkin matkustaminen sekä viikonloppuihin ja lomiin liittyvät asiat olivat tutkimukseni mukaan yleisiä asioita, joita maahanmuuttajille halutaan kertoa Suomesta, vaikka aikaisemmissa tutkimuksissa sitä ei ole painotettukaan. Koulun ja opiskelun tärkeyttä haluttiin myös korostaa oppikirjoissa, koska Suomessa koulutusta arvostetaan ja kouluttautuneiden on helpompi saada työtä kuin kouluttautumattomien.

Tutkimukseni vahvistaa siis osittain aikaisempaa tutkimusta, mutta tulokseni ei kuitenkaan tuonut esiin esimerkiksi suomalaisten luonteenpiirteistä kertovia stereotyyppioita, kuten ujoutta, rehellisyyttä ja sisukkuutta, toisin kuin taustakirjallisuus. Tämä taas johtuu siitä, että oppikirjoissa ei yleensä käsitellä tällaisia aiheita.

Maahanmuuttajien kielikoulutuksissa käytetyt oppikirjat, tai heidän itseopiskelussaan käyttämänsä kirjat, eivät välttämättä ole aina aivan tuoreimpia kirjoja. Tutkimukseni mukaan sillä ei kuitenkaan ole kovin suurta merkitystä Suomi-kuvan välittämisen suhteen, sillä Suomi-kuva oli säilynyt pääpiirteissään samanlaisena 1980-luvulta 2000-luvulle.

Tutkimuksen alussa asettamani oletukset toteutuivat osittain. Oletin saavani tutkimuksen avulla selville, että oppikirjojen välittämä Suomi-kuva on muuttunut jonkin verran, mutta suurempi muutos on tapahtunut niiden tavoissa käsitellä ja kuvailla aiheita. On totta, että Suomi-kuvassa oli tapahtunut jonkinlaista muutosta, mutta ei

kovin merkittävää. Oletin myös, että perheestä puhuminen olisi menettänyt jonkin verran merkitystään 2000-luvulla ja että sen paikan olisivat korvanneet työ ja vapaa-aika. Olin väärässä, koska perhe oli säilynyt tärkeimpänä teemana 2000-luvulle asti ja työ sekä vapaa-aikaan liittyvät asiat olivat lähes yhtä yleisiä kummallakin vuosikymmenellä. Sukupuolten väliset roolit eivät tulleet sen paremmin esille 1980- kuin 2000-luvullakaan, toisin kuin oletin, mutta maahanmuuttajista puhuminen oli lisääntynyt kahdessakymmenessä vuodessa, ihan niin kuin ajattelinkin.

Menetelmän valinta onnistui sinänsä hyvin, että sen avulla löytyivät vastaukset kaikkiin asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja saatiin tieto siitä, millaista Suomi-kuvaa maahanmuuttajille suunnatut 1980- ja 2000-luvun suomen kielen oppikirjat välittävät. Tutkimustulokset olisivat kuitenkin voineet olla erilaisia, jos teemojen luokittelu ja laskeminen olisivat tapahtuneet eri tavalla. Menetelmää voisi siis vielä kehittää mahdollista myöhempää tutkimusta ajatellen. Aineisto oli riittävän laaja tämän kokoiselle tutkimukselle, mutta luotettavampia tuloksia olisi saatu lisäämällä oppikirjojen määrää. Tutkimustulokset olisivat voineet olla osittain erilaisia, jos aineisto olisi koostunut eri oppikirjoista. Yleisimmät aiheet – perhe, koti ja asuminen, työ, sekä matkustaminen, viikonloput ja lomat – olisivat kuitenkin olleet myös erilaisessa aineistossa jonkin verran esillä, koska ne tulivat niin vahvasti esiin tutkimassani aineistossa.

Tutkimuksesta voisi siis tehdä jatkotutkimuksen esimerkiksi laajentamalla aineiston määrää. Mukaan voitaisiin ottaa useampia kirjoja kummaltakin vuosikymmeneltä, koska niitä on saatavilla. Lisäksi tutkimukseen voitaisiin liittää myös 1990-luvun oppikirjat. Jos tutkimusta haluttaisiin laajentaa, voitaisiin tarkastella myös oppikirjoissa käytettyä kuvamateriaalia tekstien tukena. Jatkotutkimuksen voisi tehdä myös esimerkiksi lapsille tai jollekin erityisryhmälle suunnatuista suomen kielen oppikirjoista.

LÄHTEET

- Ahtineva, Aija (2000). *Oppikirja – tiedon välittäjä ja opintojen innoittaja? Lukion kemian oppikirjan – Kemian maailma 1 – tiedonkäsitys ja käyttökokemukset*. Turku: Turun yliopisto
- Alho, Olli (1996). Kulttuuristen erityispiirteiden syntyminen. Teoksessa: *Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvissä maailmassa*, 67–103. Toim. FINTRA. Helsinki: FINTRA.
- Domander, Minna (1992). *Maahanmuuttajat ja koulutus*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Domander, Minna (1994). *Kulttuuritausta ja maahanmuuttajakoulutuksen tuloksellisuus*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Geber, Erik (1996). Käsitteistä, aihepiireistä ja opetuksen eheyttämisestä. Teoksessa: *Suomi toisena kielenä*, 76–90. Saarijärvi: Gummerus.
- Hannus, Matti (1996). *Oppikirjan kuvitus. Koriste vai ymmärtämisen apu*. Turku: Turun yliopisto.
- Harris, Philip R. & Robert T. Moran (1987). *Managing Cultural Differences. High-Performance Strategies for Today's Global Manager*. Houston: Gulf Publishing Company.
- Heikkilä, Tarja (2005). *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hofstede, Geert (1993). *Kulttuurit ja organisaatiot*. Juva: WSOY.
- Hujanen, Taisto (1986). *Kultamaa ja kotimaa*. Tutkimus Ruotsin ensimmäisen polven suomalaissiirtolaisten Suomi- ja Ruotsi-kuvasta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ikonen, Kristiina (1996). Suomi toisena kielenä – opetuksen kehykset. Teoksessa: *Suomi toisena kielenä*, 7–11. Toim. Nina Rekola. Saarijärvi: Gummerus.
- Isoherranen, Sari (1995). Vaihto-oppilaana Suomessa: Esimerkki monikulttuuristen ryhmien tutkimuksesta. Teoksessa: *Kieli & kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa*, 61–68. Toim. Liisa Salo-Lee. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jaku-Sihvonen, Ritva (1994). Aikuiskoulutuksen kehittämislinjoja. Teoksessa: *Aikuiskoulutus 1990-luvun Suomessa*, 335–346. Toim. Ritva Jaku-Sihvonen & Pentti Yrjölä. Helsinki: Opetushallitus.
- Jokinen, Kimmo & Kimmo Saaristo (2002). *Suomalainen yhteiskunta*. Juva: WS Bookwell Oy.

- Juote, Mari & Pirjo Takalo (1995). *Inkerinsuomalaiset*. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Juuti, Pauli (1996). *Suomalainen elämänlaatu*. Espoo: JTO-palvelut.
- Kaikkonen, Pauli (1994). *Kulttuuri ja vieraan kielen oppiminen*. Juva: WSOY.
- Karanko, Marjatta & Helena Korpela (1996). Suomen kielen opetus valmistavassa opetuksessa. Teoksessa: *Suomi toisena kielenä*, 22–31. Saarijärvi: Gummerus.
- Kontiainen, Seppo (1989). Aikuisopiskelu muutoksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Teoksessa: *Kriittinen ajattelu aikuiskasvatuksessa*, 95–105. Toim. Arvo Oksanen, Antti Kauppi, Aarne Laurila, Timo Toiviainen, Jukka Tuomisto & Marja-Liisa Putkonen. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Koulutusaineisto (2007). *Meillä kaikilla on mielikuvia*. Lainattu 7.2.2007:
<http://www.alli.fi/monikulttuurisuus/kasikirja/luku2/luku2mielikuvat.html>
- Laine-Sveiby, Kati (1991). *Suomalaisuus strategiana*. Juva: WSOY.
- Latomaa, Sirkku (2007). Miten maahanmuuttajat kotoutuvat Suomeen – opinpolku varhaiskasvatuksesta työelämään. Teoksessa: *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti*, 317–368. Toim. Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtinen, Tuija (2002). *Oppia kieli kaikki. Maahanmuuttajalasten suomen kielen kehitys ja kaksikielisyys peruskoulun ensimmäisellä luokalla*. Turku: Turun yliopisto.
- Lehtonen, Jaakko (1993). Suomalaisuus, Suomi-kuva ja kansainvälistymisen haasteet. Teoksessa: *Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen*, 7–30. Toim. Jaakko Lehtonen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtonen, Jaakko (1994). Puhekasvatus ja sosiaaliset taidot. Teoksessa: *Puheesta ja vuorovaikutuksesta*, 43–59. Toim. Pekka Isotalus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtonen, Jaakko (1996). Omakuva ja vieraskuva. Suomalainen tutkimusten valossa. Teoksessa: *Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvissä maailmassa*, 41–65. Toim. FINTRA. Helsinki: FINTRA.
- Lehtonen, Mikko, Olli Löytty & Petri Ruuska (2004). *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.

- Lerkkanen, Marja-Kristiina (1993). *Kansalliset imagot ja stereotypiat. Ruotsalaisten ja norjalaisten opiskelijoiden Suomi-kuva ja suomalaisten opiskelijoiden mielikuvia Ruotsista ja Norjasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lewis, Richard D. (1993). *Mekö erilaisia? Suomalainen kansainvälisissä liikeneuvotteluissa*. Helsinki: Otava.
- Lewis, Richard D. (1996). *Kulttuurikolareita*. Helsinki: Otava.
- Liebkind, Karmela (1994). *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Maahanmuuttovirasto (2008). *Sanasto*. Lainattu 5.4.2008: <http://www.uvi.fi/netcomm/content.asp?article=1998>
- Metodi (2008). Lainattu 20.3.2008: <http://www.jyu.fi/kultut/kt-paivat2003/kielentutkimus.html>
- Mikkonen, Pirjo (2003). Johdanto. Teoksessa: *Suomi kakkonen. Opas opettajille*, 7–11. Toim. Marjo Mela & Pirjo Mikkonen. Jyväskylä: Gummerus.
- Niiranen, Mari & Anne-Maria Nupponen (2007). *Suomiopas. Kulttuuri*. Lainattu 7.2.2007: <http://cc.joensuu.fi/~anuppone/tavat/index.html>
- Niiranen, Mari & Anne-Maria Nupponen (2008). *Suomiopas. Tapakulttuuria*. Lainattu 5.4.2008: <http://cc.joensuu.fi/~anuppone/tavat/index.html>
- Opetushallituksen suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta 2007.
- Opetushallitus 1993: *Aikuiset maahanmuuttajat. Suositus aikuisten maahanmuuttajien opetussuunnitelman perusteiksi*. Helsinki.
- Opetushallitus 1994: *Maahanmuuttajaoppilaiden opetuksesta*. Toim. Talvitie, Ulla & Nina Rekola. Helsinki: Opetushallitus.
- Parviainen, Ulla, Linda Salvia, Marketta Saarinen, Eine Lillberg & Ritva Lampainen 1994. Kieli- ja kulttuurivähemmistöjen aikuiskoulutus. Teoksessa: *Aikuiskoulutus 1990-luvun Suomessa*, 275–299. Toim. Ritva Jakku-Sihvonon & Pentti Yrjölä. Helsinki: Opetushallitus.
- Puusaari, Hille (1997). Kulttuurinmuutos koettelee maahanmuuttajaa: psykososiaalinen kohtaaminen. Teoksessa: *Monikulttuuriseen Suomeen*, 21–32. Toim. Pirkko Pitkänen. Helsinki: Oy Edita Ab.

- Pälli, Pekka & Sirkku Latomaa (1997). *Aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen taito*. Helsinki: Opetushallitus.
- Quandt, Siegfried (1988). American and German Images in Historical Perspectives. Teoksessa *Perceptions and Misperceptions: The United States and Germany*, 203–208. Toim. Bredella Lothar & Dietmar Haack. Giessen-Wieseck: Gahmig Druck Giessen.
- Rahikka, Mikko (2002). *Suomi-Seura*. Lainattu 7.4.2008: http://www.suomi-seura.fi/site_v3/index.php?option=com_content&task=view&id=133&Itemid=38
- Rogers, Jenny (2004). *Aikuisoppiminen*. Helsinki: FINN LECTURA.
- Rouhiainen, Ulla-Maija (1996). *Satunmaa: Matkailun perusteet 2*. Helsinki: Miktor.
- Ruuska, Helena (1996). Missä mennään Opetushallitus? Teoksessa: *Moneja baareja tiellä toimivaan kaksikielisyyteen*, 47–52. Toim. Helena Ruuska & Sanna-Marja Tuomi. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- Sallinen, Aino (1994). Suomalaisten kommunikoijakuva. Teoksessa: *Puheesta ja vuorovaikutuksesta*, 73–84. Toim. Pekka Isotalus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Salo-Lee, Liisa (1996). Kieli, kulttuuri ja viestintä. Teoksessa: *Me ja muut. Kulttuurien välinen viestintä*, 6–35. Toim. Liisa Salo-Lee, Raija Malmberg & Raimo Halinoja. Jyväskylä: Gummerus.
- Talvitie, Ulla (1996). Suomen kielen opettaminen opetuksen edetessä. Teoksessa: *Suomi toisena kielenä*, 37–42. Toim. Nina Rekola. Saarijärvi: Gummerus.
- Tervomaa, Raija (2003). *Kättä päälle. Suomi-tietoutta maahanmuuttajille*. Vantaa: Kansanvalistusseura.
- Tiittula, Liisa (1997). Kulttuurien välinen viestintä. Teoksessa: *Monikulttuuriseen Suomeen*, 33–51. Toim. Pirkko Pitkänen. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Tilastokeskus (2007). *Väestönmuutokset*. Lainattu 5.4.2008: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestonmuutokset
- Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.
- Uusikylä, Petri, Anniina Tuominen, Niklas Reuter & Anna-Kaisa Mäkinen (2005). *Kannattaako kotouttamiskoulutus? Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen arviointi*. Helsinki: Työministeriö.

- Vaherva, Tapio (1989). Elinikäisen oppimisen edellytyksistä. Teoksessa: *Kriittinen ajattelu aikuiskasvatuksessa*, 117-132. Toim. Arvo Oksanen, Antti Kauppi, Aarne Laurila, Timo Toiviainen, Jukka Tuomisto & Marja-Liisa Putkonen. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Väestörekisterikeskus (2007). *Taskutieto*. Lainattu 5.4.2008. [http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/8D472F6577A900F6C225730C004EDAFB/\\$file/Taskutieto_2007.pdf](http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/8D472F6577A900F6C225730C004EDAFB/$file/Taskutieto_2007.pdf)
- Tutkimusaineisto:
- Heikkilä, Satu & Pirkko Majakangas (2007). *Hyvin menee! Suomea aikuisille*. Helsinki: Otava.
- Hämäläinen, Eila (1989). *Aletaan! Suomen kielen oppikirja vasta-alkajille*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kenttälä, Marjukka (2005). *Kieli käyttöön. Suomen kielen alkeisoppikirja*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kenttälä, Marjukka (2005). *Kieli käyttöön. Suomen kielen jatko-oppikirja*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lepäsmä, Anna-Liisa & Silfverberg Leena (1987). *Suomen kielen alkeisoppikirja*. Espoo: Finn Lectura.
- Majakangas, Pirkko & Hanna-Liisa Pöyhönen (2000). *Pilko ja paista. Ruoanvalmistuksen sanastoa*. Helsinki: Opetushallitus.
- Mäkelä, Matti (1999). *Rakentavaa suomea. Rakennusalan oppikirja maahanmuuttajille*. Helsinki: Opetushallitus.
- Nuutinen, Olli (2007). *Suomea suomeksi 1*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Pollari, Emmi & Leena Nissilä (toim.) (2006). *Suomi toisena kielenä. Kommentoitu luettelo oppi- ja tukimateriaaleista*. Helsinki: Opetushallitus.
- Salmela, Anna Liisa & Jussi Kujansuu (2000). *Suomea ole hyvä! 2. Suomea aikuisille maahanmuuttajille*. Helsinki: Opetushallitus.

